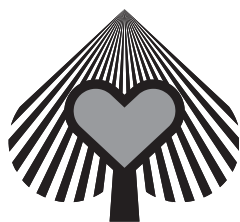

Nástroje ochrany přírody a krajiny

Mgr. Hana Borovičková

Mgr. Svatava Havelková

edice PLANETA 2005
odborný časopis
pro životní prostředí
Ročník XII, číslo 8/2005
ISSN 1213-3393
MK ČR E 8063

Vydává Ministerstvo
životního prostředí
Vršovická 65, 100 10 Praha 10
tel. 267 122 549
fax: 267 126 549

Titul PLANETA má registrováno
Ministerstvo životního prostředí
a časopis vychází 6 až 12x ročně jako
monotematická čísla věnovaná proble-
matice životního prostředí.

Obsah

Úvodem	4
1. Právní úprava ochrany přírody a krajiny	5
1.1. Vývoj právní úpravy	5
1.2. Současná právní úprava	5
1.3. Mezinárodní úmluvy v ochraně přírody a krajiny	6
2. Organizace státní správy v ochraně přírody a krajiny	7
2.1. Orgány ochrany přírody	7
2.2. Stráž přírody	9
3. Ochrana rostlin a živočichů	10
3.1. Obecná ochrana rostlin a živočichů	10
3.2. Ochrana volně žijících ptáků	11
3.3. Zvláštní ochrana rostlin a živočichů	12
4. Ochrana dřevin	16
4.1. Obecná ochrana dřevin	16
4.2. Památné stromy	17
5. Ochrana neživé přírody	19
5.1. Jeskyně	19
5.2. Paleontologické nálezy	19
5.3. Zvláštní ochrana nerostů	19
6. Územní ochrana	21
6.1. Obecná ochrana	21
6.2. Zvláštní územní ochrana	24
6.3. Natura 2000	28
7. Další nástroje ochrany přírody a krajiny	32
7.1. Orgán ochrany přírody jako dotčený orgán státní správy	32
7.2. Omezení a zákaz činnosti	32
7.3. Státní dozor	32
7.4. Finanční příspěvky na zlepšování stavu přírody a krajiny	32
7.5. Finanční náhrada za omezení z důvodu ochrany přírody a krajiny	33
8. Odpovědnost v ochraně přírody a krajiny	34
8.1. Sankční odpovědnost za protiprávní jednání	34
8.2. Náhrada ekologické újmy	36
9. Správní řízení v ochraně přírody a krajiny	38
9.1. Rozhodování o právech a povinnostech	38
9.2. Účastníci řízení	39
Seznam použitých zkratk	40
Seznam použité literatury	40

ÚVODEM

Není třeba si zastírat, že stávající česká právní úprava ochrany přírody a krajiny je poměrně komplikovaná. Systém a působnost orgánů ochrany přírody jsou pro širší veřejnost málo srozumitelné a v některých případech se v těchto otázkách obtížně orientují i zaměstnanci státní správy, a to jak vlastních orgánů ochrany přírody, tak i jiných správních orgánů, např. stavebních úřadů. Problematická se také jeví určitá roztržitost a vzájemné překrývání právních nástrojů. To pak s sebou nese pro rozhodovací činnost ten důsledek, že jedna zamýšlená činnost, jeden záměr investora, vyžaduje posouzení a rozhodnutí několika různých orgánů ochrany přírody z několika hledisek. Pro výkon dobré správy, jak o ní hovoří nový správní řád, je pak třeba, aby tyto orgány svůj postup koordinovaly. Aplikace zákona po novelizaci zákonem č. 218/2004 Sb. klade na orgány ochrany přírody výrazně vyšší nároky. Tato publikace, která shrnuje nástroje ochrany přírody a krajiny do skupin podle druhu ochrany a účelu jednotlivých nástrojů, by měla pomoci zejména pracovníkům státní správy se lépe v uvedené problematice orientovat.

Ministerstvo životního prostředí připravuje řadu prováděcích předpisů, k jejichž vydání bylo zmocněno již zmíněnou novelou zákona (zákon č. 218/2004 Sb.). Zároveň připravuje několik metodických návodů k aplikaci ustanovení zákona a také výklady některých sporných ustanovení. Protože práce na těchto prováděcích předpisech, metodikách a výkladech dosud probíhají, upozorňujeme, že jsme v této publikaci podchytily stav ke dni 1. 9. 2005.

Pokud se týká odkazů na obecné předpisy o správním řízení, vycházíme z toho, že v době dokončení této publikace je platný a účinný zákon č. 71/1967 Sb. o správním řízení. Ke dni 1. 1. 2006 má však nabyt účinnosti nový správní řád (zákon č. 500/2004 Sb.). Proto publikace na řadě míst obsahuje odvolání na oba tyto právní předpisy. Pro nový správní řád jsme pro jednoduchoost do textu – kromě zkratk v odborných publikacích již ustálených – zavedly i novou zkratku NSpŘ.

Praha, 1. září 2005

Mgr. Hana Borovičková
Mgr. Svatava Havelková

1. Právní úprava ochrany přírody a krajiny

1.1. Vývoj právní úpravy

Ochrana přírody a krajiny je důležitou součástí ochrany životního prostředí, protože člověk, byť v dnešní době žije často v uměle vytvořeném prostředí, by bez přírody nemohl existovat. Příroda není právními předpisy definována. Tvoří ji zejména veškeré živé organismy a jejich přirozené prostředí. Krajinu definuje platný zákon o ochraně přírody a krajiny jako část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořenou souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky¹⁾. Její definici nalezneme též v Evropské úmluvě o krajině²⁾, k níž Česká republika nedávno přistoupila. Tato definice je méně objektivní, vystihuje spíše subjektivní pohled člověka. Podle ní krajina znamená část území, tak jak je vnímána obyvatelstvem, jejíž charakter je výsledkem činnosti a vzájemného působení přírodních nebo lidských faktorů. Příroda a krajina spolu souvisejí a jejich ochranu nelze oddělit. Jsou rovněž úzce propojeny s ostatními složkami životního prostředí (zejména s půdou, horninovým prostředím, vodou a ovzduším). Základ ochrany přírody a krajiny v České republice je položen již v Ústavě ČR³⁾ a Listině základních práv a svobod.⁴⁾

Prvním zákonem o ochraně přírody na našem území byl **zákon č. 40/1956 Sb., o státní ochraně přírody**, který byl oproti současné právní úpravě z hlediska nástrojů ochrany přírody výrazně chudší. Upravoval pouze ochranu, kterou dnes označujeme jako zvláštní, a to ochranu zvláště chráněných území a zvláště chráněných živočichů a rostlin. Ochrana dřevin rostoucích mimo les byla zajištěna pouze formou podzákoného právního předpisu.⁵⁾

Naproti tomu **zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny**, ve znění pozdějších předpisů, který tento zákon nahradil, obsahuje celou řadu nástrojů ochrany přírody a krajiny. V zákoně je obsažena nejen ochrana zvláštní, ale i ochrana obecná.

Zvláštní ochrana spočívá ve zvýšené ochraně vybraných mimořádně cenných území a v ochraně konkrétních druhů živočichů a rostlin, případně též nerostů – zahrnuje tedy zvláště chráněná území a zvláště chráněné druhy živočichů, rostlin a nerostů. Člení se na **ochranu územní**, spočívající v ochraně určitého vymezeného území, a **ochranu druhovou**, zahrnující ochranu druhů živočichů a rostlin, případně nerostů.

V **obecné ochraně** jde o ochranu tzv. volné krajiny, kam řadíme zejména ochranu významných krajinných prvků, vytváření územních systémů ekologické stability, ochranu krajinného rázu včetně přírodních parků, vyhlášení přechodně chráněných ploch a ochranu všech volně žijících živočichů a rostlin. Zákon odráží to, že ochrana přírody a krajiny nespočívá jen v konzervaci, tedy ve snaze o zachování cenných území a vzácných druhů živočichů a rostlin v jejich současném stavu, ale i v opatřeních ke zlepšení jejich stavu. Zákon vychází z uplatnění ekosystémového přístupu – ochrana je zaměřená nikoliv izolovaně na jednotlivé části přírody, zejména druhy živočichů a rostlin, ale na ochranu ekosystému, jehož jsou tyto druhy součástí. Kromě administrativních nástrojů (zákazy a jiná omezení, sankce za jejich porušení) umožňuje zákon č. 114/1992 Sb. orgánům ochrany přírody a obcím uzavírat dohody

s fyzickými a právními osobami o provádění péče o pozemky nad rámec povinností stanovených zákonem a poskytovat jim za tím účelem finanční příspěvky, zakotvuje účast občanů v rozhodovacích procesech prostřednictvím občanských sdružení a obcí, dává jim možnost podílet se na kontrole dodržování právních předpisů na ochranu přírody jako dobrovolná stráž přírody a upravuje koncepční nástroje (např. plány péče o zvláště chráněná území a záchranné programy pro zvláště chráněné druhy rostlin a živočichů).

1.2. Současná právní úprava

1.2.1. Zákon o ochraně přírody a krajiny

Po několika drobnějších novelizacích zákona č. 114/1992 Sb. přinesl výraznou změnu **zákon č. 218/2004 Sb.**, kterým byly do zákona zapracovány zejména povinnosti vyplývající pro Českou republiku ze dvou směrnic Evropských společenství, a to ze **směrnice Rady 79/409/EHS ze dne 2. dubna 1979 o ochraně volně žijících ptáků** (dále jen „směrnice o ptácích“) a **směrnice Rady 92/43/EHS ze dne 21. května 1992 o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin** (dále jen „směrnice o stanovištích“). Na jejich základě byla obecná ochrana živočichů doplněna o zvýšenou ochranu ptáků, zvláštní ochrana živočichů byla upravena (zejména byly zúženy důvody pro udělení výjimky ze zákonných zákazů ochrany těchto druhů) a byl dán právní základ pro vytvoření soustavy území evropského významu Natura 2000.

Prováděcím právním předpisem k zákonu o ochraně přírody a krajiny je zejména vyhláška č. 395/1992 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona České národní rady č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů, která byla původně prováděcím předpisem jediným, nepočítáme-li právní předpisy, kterými byla vyhlášena jednotlivá zvláště chráněná území. V letech 2004 a 2005 byly postupně publikovány další prováděcí právní předpisy v návaznosti na zmíněnou novelizaci provedenou zákonem č. 218/2004 Sb. Jde zatím o tyto právní předpisy:

- vyhláška č. 468/2004 Sb., o autorizovaných osobách podle zákona o ochraně přírody a krajiny,
- nařízení vlády č. 51/2005 Sb., kterým se stanoví druhy a počet ptáků, pro které se vymezují ptačí oblasti,
- nařízení vlády č. 132/2005 Sb., kterým se stanoví národní seznam evropsky významných lokalit,
- vyhláška č. 166/2005 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů, v souvislosti s vytvářením soustavy NATURA 2000,
- 39 nařízení vlády z konce roku 2004 a počátku roku 2005, kterými se vymezují jednotlivé ptačí oblasti.

Další prováděcí předpisy Ministerstvo životního prostředí na základě zákonného zmocnění připravuje.

¹⁾ Ust. § 3 odst. 1 písm. k) zákona č. 114/1992 Sb.

²⁾ Publikována pod č. 13/2005 Sb. m. s.

³⁾ Čl. 7 Ústavy ČR (ústavní zákon č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů), podle něž stát dbá o šetrné využívání přírodních zdrojů a ochranu přírodního bohatství.

⁴⁾ Čl. 35 Listiny základních práv a svobod (vyhlášené usnesením předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb. a změněné ústavním zákonem č. 162/1998 Sb.), kde je zakotveno právo na příznivé životní prostředí a podle něž mj. nikdo nesmí při výkonu svých práv ohrožovat ani poškozovat životní prostředí, přírodní zdroje a druhové bohatství přírody nad míru stanovenou zákonem.

⁵⁾ Vyhl. č. 142/1980 Sb., kterou se stanoví podrobnosti o ochraně stromů rostoucích mimo les.

1.2.2. Další zákony na ochranu přírody a krajiny

Mezi zákony upravující problematiku ochrany přírody a krajiny dále patří **zákon č. 100/2004 Sb.**, o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi a dalších opatřeních k ochraně těchto druhů a o změně některých zákonů (**zákon o obchodování s ohroženými druhy**), **zákon č. 115/2000 Sb.**, o poskytování náhrad škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy, ve znění pozdějších předpisů, a **zákon č. 162/2003 Sb.**, o podmínkách provozování zoologických zahrad a o změně některých zákonů (**zákon o zoologických zahradách**).

Zákon o obchodování s ohroženými druhy navazuje na nařízení⁶⁾ Evropských společenství, jež se zabývají problematikou obchodování a dalšího nakládání s druhy chráněnými Úmluvou o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin, známou jako CITES (zkratka vycházející z jejího anglického názvu) nebo jako tzv. Washingtonská úmluva [zejména na nařízení Rady (ES) č. 338/97 ze dne 9. prosince 1996 o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi a jeho prováděcí nařízení – nařízení Komise (ES) č. 1808/2001].

Zákon o poskytování náhrad škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy upravuje náhradu některých škod způsobených vlkem, medvědem, rysem, vydrou, kormoránem, bobrem a losem. Zákon stanoví podmínky, rozsah a způsob náhrady škody státem.

Zákon o zoologických zahradách je transpozicí směrnice Rady č. 99/22/ES, o chovu volně žijících živočichů v zoologických zahradách.

Uvedenými zákony se v této publikaci nebudeme podrobněji zabývat.

1.2.3. Související právní předpisy

Ve vztahu k zákonu č. 114/1992 Sb. je významný zejména **zákon č. 17/1992 Sb.**, o životním prostředí, který definuje některé pojmy, s nimiž pracuje i zákon o ochraně přírody a krajiny (např. ekosystém, ekologická stabilita, ekologická újma) a stanoví základní povinnosti subjektů při ochraně životního prostředí.

Právní úprava ochrany přírody a krajiny obsažená v zákoně č. 114/1992 Sb. má nutně spojitost a řadu vazeb na jiné právní předpisy z oblasti ochrany životního prostředí i jiných oblastí (zejména právní předpisy upravující územní plánování a lesní, zemědělské a vodní hospodaření).

1.3. Mezinárodní úmluvy v ochraně přírody a krajiny

V ochraně přírody a krajiny je nezbytná mezinárodní spolupráce. Česká republika je smluvní stranou řady mezinárodních smluv na tomto úseku. Patří mezi ně zejména **Úmluva o mokřadech majících mezinárodní význam především jako biotopy vodního ptactva** z r. 1971 (tzv. Ramsarská úmluva, publikována pod č. 396/1990 Sb.), **Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví** z r. 1972 (publikována pod č. 159/1991 Sb.), **Úmluva o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin** z r. 1973 (viz kapitola 1.2.2.), **Úmluva o ochraně evropských planě rostoucích rostlin, volně žijících živočichů a přírodních stanovišť** z r. 1979 (tzv. Bernská úmluva, publikována pod č. 107/2001 Sb. m. s.), **Úmluva o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů** z r. 1979 (tzv. Bonnská úmluva, publikována pod č. 127/1994 Sb.) a na jejím základě přijatá **Dohoda o ochraně populací evropských netopýrů** z r. 1991 ve znění změn přijatých v r. 2000 (tzv. EUROBATS, publikována pod č. 208/1994 Sb., změna publikována pod č. 137/2002 Sb. m. s.), **Úmluva o biologické rozmanitosti** přijatá v Rio de Janeiro v r. 1992 (tzv. Úmluva o biodiverzitě, publikována pod č. 134/1999 Sb.) a již zmíněná **Evropská úmluva o krajině** z r. 2000 (viz kapitola 1.1.). Pro účast veřejnosti na ochraně přírody a krajiny má význam **Úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí** z r. 1998 (tzv. Aarhuská úmluva, publikována pod č. 124/2004 Sb. m. s.). Za zmínku stojí, že Aarhuská úmluva je jediná z mezinárodních úmluv týkající se ochrany přírody a krajiny, na niž se vztahuje čl. 10 Ústavy ČR v platném znění⁸⁾, a tedy v případě, že český zákon obsahuje úpravu odlišnou, má úmluva před tímto zákonem přednost.

⁶⁾ zejména na nařízení Rady (ES) č. 338/97 ze dne 9. prosince 1996 o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi a jeho prováděcí nařízení – nařízení Komise (ES) č. 1808/2001

⁷⁾ Publikována pod č. 572/1992 Sb.

⁸⁾ Po novelizaci ústavním zákonem č. 395/2001 Sb.

2. Organizace státní správy v ochraně přírody a krajiny

Státní správu v ochraně přírody a krajiny podle ZOPK vykonávají orgány ochrany přírody a stráž přírody.

2.1. Orgány ochrany přírody

Orgány ochrany přírody (§ 75 ZOPK) jsou:

- obecní úřady,
- pověřené obecní úřady,
- obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- krajské úřady,
- správy národních parků a chráněných krajinných oblastí,
- Česká inspekce životního prostředí,
- Ministerstvo životního prostředí,
- újezdní úřady,
- Ministerstvo obrany.

Státní správu v ochraně přírody a krajiny tedy vykonávají jednak orgány územní samosprávy (obecní úřady a krajské úřady, pokud ovšem nejde o vydávání právních předpisů, které je na úseku přenesené působnosti v kompetenci rady obce a rady kraje), a to v přenesené působnosti (viz § 90a ZOPK), dále speciální správní úřady (správy, újezdní úřady a inspekce), a konečně též ústřední správní úřady (Ministerstvo životního prostředí a Ministerstvo obrany). Kompetence jsou mezi jednotlivé orgány ochrany přírody (s výjimkou kompetencí České inspekce životního prostředí a Ministerstva životního prostředí) rozděleny na územním principu – místní příslušnost orgánu ochrany přírody se odvíjí v první řadě od toho, zda se jedná o:

1. území národního parku, chráněné krajinné oblasti nebo jejich ochranného pásma,
2. území vojenského újezdu,
3. jiné pozemky určené pro účely obrany státu, nebo
4. ostatní území.

K tomu přistupuje ještě hledisko, zda se jedná o zvláště chráněné území nebo jeho ochranné pásmo (v takovém případě je vyloučena příslušnost pověřených obecních úřadů) nebo o ptačí oblast, na jejímž území leží národní park, chráněná krajinná oblast, národní přírodní rezervace nebo národní přírodní památka (pokud ano, jsou k vydání souhlasu podle § 45e odst. 2 ZOPK příslušné správy CHKO i mimo území CHKO).

Je na první pohled zřejmé, že kompetence jsou v ZOPK vymezeny z hlediska územního principu až příliš složitě a do budoucna by bylo vhodné tento systém zjednodušit a zpřehlednit.

2.1.1. Obecní úřady, pověřené obecní úřady a obecní úřady obcí s rozšířenou působností (§ 76 a 77 ZOPK)

Obecním úřadům⁹⁾ přísluší (§ 76 odst. 1):

- povolování kácení dřevin (všechny kompetence podle § 8 a 9), nejde-li o území národních parků nebo pozemků určených pro účely obrany státu, a
- evidence veřejně přístupných účelových komunikací, stezek a pěšin (§ 63 odst. 1) mimo území pozemků určených pro účely obrany státu.

Pověřené obecní úřady¹⁰⁾ vykonávají státní správu podle ZOPK pouze mimo zvláště chráněná území a jejich ochranná pásma a mimo pozemky určené pro účely obrany státu. Přísluší jim (§ 76 odst. 2):

- registrace významných krajinných prvků (§ 6) a vydávání závazných stanovisek podle § 4 odst. 2 k zásahům do nich,
- památné stromy (všechny kompetence podle § 46),
- spoluvytváření ústředního seznamu ochrany přírody (souvisí s vyhlášením památných stromů, které se v něm evidují) a
- vydávání souhlasu ke zřizování a rušení veřejně přístupných účelových komunikací, stezek a pěšin (§ 63 odst. 1).

Obecním úřadům obcí s rozšířenou působností¹¹⁾ byla po zrušení okresních úřadů svěřena většina kompetencí okresních úřadů na úseku obecní ochrany přírody. Podobně jako v minulosti okresní úřady vykonávají mimo území národních parků, chráněných krajinných oblastí, jejich ochranných pásem a pozemků určených pro účely obrany státu tzv. zbytkovou působnost, tj. jsou příslušné, není-li v daném území kompetentní jiný orgán ochrany přírody.

Přísluší jim zejména (§ 77):

a) z obecní ochrany přírody

- místní územní systém ekologické stability (vymezování a hodnocení podle § 4 odst. 1),
- významné krajinné prvky ze zákona (závazné stanovisko podle § 4 odst. 2),
- obecná ochrana rostlin a živočichů (kompetence podle § 5 odst. 1 až 6 – zejména zákaz nebo omezení rušivé činnosti, povolení k rozšiřování geograficky nepůvodních druhů a kříženců),
- ochrana ptáků (povolování odchylného postupu podle § 5b odst. 1),
- souhlasy z hlediska krajinného rázu (§ 12 odst. 2),
- přechodně chráněné plochy (§ 13),

b) ostatní

- vyžadování prokázání původu a totožnosti podle § 54,
- rozhodování o omezení či zákazu činnosti podle § 66,
- ukládání sankcí (pokuty podle § 87 a 88),
- rozhodování o uvedení do původního stavu a ukládání náhradních opatření podle § 86,
- odebírání nedovoleně držených živočichů a rostlin podle § 89.

2.1.2. Krajské úřady (§ 77a ZOPK)

Krajským úřadům¹²⁾ byla po zrušení okresních úřadů svěřena většina kompetencí okresních úřadů na úseku zvláštní ochrany přírody (rovněž mimo národní parky, chráněné krajinné oblasti, jejich ochranná pásma a pozemky určené pro účely obrany státu).

Přísluší jim zejména:

a) ze zvláštní ochrany přírody

- souhlasy v přírodních rezervacích, přírodních památkách a jejich ochranných pásmech [o výjimkách podle § 43 rozhoduje vláda – ust. § 77a odst. 3 písm. e) nelze použít],
- schvalování plánů péče o přírodní rezervace a přírodní památky,
- spoluvytváření ústředního seznamu ochrany přírody (souvisí s vyhlášením přírodních rezervací a přírodních památek, které se v něm evidují),

⁹⁾ Ust. § 109 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰⁾ Ust. § 64 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 314/2002 Sb., o stanovení s pověřeným obecním úřadem a stanovení obcí s rozšířenou působností, ve znění zákona č. 387/2004 Sb., a vyhláška č. 388/2002 Sb., o stanovení správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem a správních obvodů obcí s rozšířenou působností, ve znění vyhlášky č. 388/2004 Sb.

¹¹⁾ Ust. § 66 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 314/2002 Sb. a vyhláška č. 388/2002 Sb.

¹²⁾ Ust. § 66 a násl. zákona č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení), ve znění pozdějších předpisů.

- zvláště chráněné druhy rostlin a živočichů v kategorii ohrožené (zejména záchranné programy podle § 52, výjimky podle § 56, vydávání osvědčení podle § 54),

b) ve vztahu k soustavě Natura 2000

- vydávání souhlasu v ptačích oblastech, pokud v nich neleží národní park, chráněná krajinná oblast, národní přírodní rezervace ani národní přírodní památka,
- vydávání stanoviska, zda může záměr nebo koncepce mít významný vliv na evropsky významnou lokalitu nebo ptačí oblast,
- stanovení kompenzačních opatření, pokud má být schválen záměr nebo koncepce s negativním vlivem na evropsky významnou lokalitu nebo ptačí oblast,

c) z obecné ochrany přírody

- závazné stanovisko k lesním hospodářským plánům a lesním hospodářským osnovám (§ 4 odst. 3),
- veškerá rozhodovací činnost ve vztahu k jeskyním (§ 10),
- regionální územní systém ekologické stability (vymezování a hodnocení podle § 4 odst. 1),

d) ostatní

- vyžadování prokázání původu a totožnosti podle § 54,
- rozhodování o omezení či zákazu činnosti podle § 66,
- ukládání pokut podle § 87 a 88 ve vztahu exemplářům podle zákona o obchodování s ohroženými druhy (CITES) (ale v kompetenčním ustanovení je chyba) a odebírání nedovoleně držených exemplářů podle zákona o obchodování s ohroženými druhy podle § 89,
- metodické řízení obecních úřadů všech stupňů a rozhodování o odvolání proti jejich rozhodnutím.

Krajům kromě toho přísluší zřizování přírodních rezervací, přírodních památek a přírodních parků (formou nařízení kraje) a mohou vydat nařízení podle § 64 ZOPK o omezení vstupu do jeskyní. Kraje dále zpracovávají ve spolupráci s Ministerstvem životního prostředí prognózy, koncepce a strategie ochrany přírody ve své územní působnosti.

2.1.3. Ministerstvo životního prostředí (§ 79 ZOPK)

Ministerstvo životního prostředí je ústředním orgánem státní správy ve věcech životního prostředí včetně ochrany přírody a krajiny. Z tohoto titulu zejména metodicky sjednocuje činnost ostatních orgánů ochrany přírody a odpovídá za přípravu prováděcích předpisů k ZOPK.

Většina jeho kompetencí je uvedena v § 79 ZOPK, ale lze je nalézt i v jiných ustanoveních zákona.

Přísluší mu zejména:

a) ze zvláštní ochrany přírody

- některé kompetence v národních parcích a chráněných krajinných oblastech, konkrétně zejména projednávání návrhu na vyhlášení, schvalování plánů péče, vymezování zónace; výjimky ze základních ochranných podmínek povoluje podle § 43 vláda [§ 79 odst. 3 písm. g) ZOPK pro tento případ nelze použít],
- vydávání souhlasů k zásahům proti škůdcům v národních parcích (§ 22 odst. 1 ZOPK),
- některé kompetence týkající se národních přírodních rezervací a národních přírodních památek, konkrétně zejména jejich zřizování, rozhodování o souhlastech v nich a v jejich ochranném pásmu k činnostem stanoveným v bližších ochranných podmínkách a schvalování plánu péče o ně; o výjimkách podle § 43 rozhoduje vláda),
- spoluvytváření ústředního seznamu ochrany přírody,
- vydání vyhlášky, kterou se stanoví seznam zvláště chráněných druhů živočichů a rostlin a zvláště chráněných nerostů (v současné době příloha II vyhlášky č. 395/1992 Sb.),

- zajišťování záchranných programů pro zvláště chráněné druhy rostlin a živočichů v kategoriích kriticky a silně ohrožených druhů,

- tzv. hromadné výjimky pro zvláště chráněné druhy živočichů a rostlin (§ 56 odst. 4),

b) ve vztahu k soustavě Natura 2000

- příprava národního seznamu a jeho předložení Evropské komisi,
- příprava podkladů pro vyhlášení ptačích oblastí,
- výjimky z předběžné ochrany evropsky významných lokalit (§ 45b),
- podávání informací Evropské komisi v souladu se směrnicí o ptácích a směrnicí o stanovištích,

c) z obecné ochrany přírody

- nadregionální územní systém ekologické stability (vymezování a hodnocení podle § 4 odst. 1),
- stanovení odchylného postupu pro ptáky pro blíže neurčený okruh osob (§ 5b odst. 4),
- výjimky ze zakázaných způsobů, metod a prostředků pro odchyt a zabití volně žijících živočichů (§ 5 odst. 7),

d) ostatní

- působnost na pozemcích určených pro účely obrany státu, které neleží na území vojenských újezdů (podle společného výkladu Ministerstva životního prostředí a Ministerstva obrany se pozemky určenými pro účely obrany státu rozumí kromě veškerých pozemků na území vojenských újezdů též pozemky ve vlastnictví státu, s nimiž hospodaří Ministerstvo obrany nebo organizace, vůči níž má uvedené ministerstvo postavení zřizovatele),
- vydávání dalších prováděcích předpisů k zákonu o ochraně přírody a krajiny,
- podávání informací Evropské komisi v souladu se směrnicí o ptácích a směrnicí o stanovištích
- je odvolacím orgánem proti rozhodnutím vydaným krajskými úřady, správami a inspekcí.

2.1.4. Česká inspekce životního prostředí (§ 80 ZOPK)

Česká inspekce životního prostředí je správní úřad, do jehož působnosti spadá kontrolní činnost v oblasti životního prostředí a ukládání sankcí a nápravných opatření v případech zjištění porušení právních předpisů. Je zřízena zvláštním zákonem (zákon č. 282/1991 Sb., o České inspekci životního prostředí a její působnosti v ochraně lesa, ve znění pozdějších předpisů). Má postavení organizační složky státu a samostatné účetní jednotky. Je podřízena Ministerstvu životního prostředí, které ve vztahu k ní vystupuje v postavení zřizovatele a současně vůči ní vykonává funkci nadřízeného orgánu (zejména rozhoduje o odvolání proti jejím rozhodnutím vydaným ve správním řízení). V jejím čele stojí ředitel, kterého jmenuje ministr životního prostředí. Člení se na ředitelství a 10 oblastních inspektorátů. Podle věcné působnosti se člení na 5 odborných složek (ochrana ovzduší, ochrana vod, odpadové hospodářství, ochrana přírody a krajiny a ochrana lesa; do oblasti ochrany přírody a krajiny je pro účely organizačního členění inspekce kromě působnosti na úseku ochrany přírody a krajiny zahrnuta mj. i problematika geneticky modifikovaných organismů).

Podle ZOPK jí přísluší:

- ukládání pokut fyzickým a právnickým osobám za porušení povinností daných ZOPK (§ 87 a 88),
- rozhodování o uvedení do původního stavu a ukládání náhradních opatření (§ 86),
- odebírání nedovoleně držených živočichů a rostlin (§ 89),
- vyzývání k prokázání původu živočichů a rostlin a k prokázání totožnosti (§ 54 odst. 1 a 2),

- rozhodování o omezení a zákazu činnosti, která by mohla způsobit nedovolenou změnu chráněných částí přírody (§ 66) a
- nařizování omezení nebo zastavení škodlivé činnosti (§ 80 odst. 2).

2.1.5. Správy národních parků a chráněných krajinných oblastí (§ 78 ZOPK)

Správy národních parků a chráněných krajinných oblastí jsou speciální správní orgány, které vykonávají státní správu v ochraně přírody a krajiny (správy národních parků též na úseku ochrany zemědělského půdního fondu, rybářství a myslivosti – viz § 78 odst. 8 ZOPK a § 57 odst. 5 zákona č. 449/2001 Sb., o myslivosti, ve znění pozdějších předpisů), a to až na výjimky pouze na území národních parků, chráněných krajinných oblastí a jejich ochranných pásem.

Jejich právní formu ZOPK neřeší. Správy národních parků vyhlášených před účinností ZOPK (Šumava, Krkonošský národní park a Podýjí) byly zřízeny jako příspěvkové organizace, Správa Národního parku České Švýcarsko byla zřízena jako správní úřad, který je ze zákona organizační složkou státu¹³⁾. V jejich čele je ředitel, kterého jmenuje ministr životního prostředí. Správy chráněných krajinných oblastí jsou podle ZOPK samostatné správní orgány, ale z organizačního hlediska jsou součástí Správy ochrany přírody (organizační složka státu, která nemá postavení správního úřadu a jejímž zřizovatelem je MŽP). V jejich čele je vedoucí, kterého jmenuje ředitel Správy ochrany přírody.

Prísluší jim zejména (§ 78 ZOPK)

a) *na území národních parků, chráněných krajinných oblastí a jejich ochranných pásem*

- tzv. zbytková působnost, tj. jsou příslušné, není-li v daném území příslušný jiný orgán ochrany přírody,
- tytéž kompetence jako na ostatním území obecním úřadům obcí s rozšířenou působností a krajským úřadům (viz kapitoly 2.1.1. a 2.1.2.), pokud se tyto kompetence na uvedeném území uplatňují,
- souhlasy v národních parcích, chráněných krajinných oblastech a jejich ochranných pásmech, s výjimkou souhlasu podle § 22 odst. 1 ZOPK
- metodické řízení obecních úřadů všech stupňů a rozhodování o odvolání proti jejich rozhodnutím

b) *správám národních parků na území národních parků a jejich ochranných pásem*

- vydávání návštěvního řádu (§ 19),
- vydávání právního předpisu o poplatku za vjezd a vstup do národního parku (§ 24),
- kompetence, které mimo národní parky a jejich ochranná pásma a mimo pozemky určené pro účely obrany státu vykonávají správy chráněných krajinných oblastí (viz níže)

c) *správám chráněných krajinných oblastí na celém území ČR s výjimkou národních parků, jejich ochranných pásem a pozemků určených pro účely obrany státu*

- souhlasy podle § 45e odst. 2 v ptačích oblastech, v nichž leží národní park, chráněná krajinná oblast, národní přírodní rezervace nebo národní přírodní památka,
- výjimky z ochranných podmínek kriticky a silně ohrožených druhů živočichů a rostlin (§ 56),
- osvědčení pro kriticky a silně ohrožené druhy živočichů (§ 54 odst. 4),
- souhlas k vypouštění kriticky a silně ohrožených druhů živočichů narozených a odchovaných v zajetí do přírody (§ 54 odst. 3).

2.1.6. Ministerstvo obrany a újezdní úřady (§ 78a ZOPK)

Ministerstvo obrany a újezdní úřady vykonávají státní správu v ochraně přírody a krajiny podle ZOPK na území **vojenských újezdů** (§ 78a ZOPK). Vojenské újezdy jsou vymezeny zákonem č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Jedná se o území určené k zajišťování obrany státu a výcviku ozbrojených sil, které je územní správní jednotkou a platí na něm zvláštní režim.

Kromě Ministerstva obrany a újezdních úřadů vykonávají na území vojenských újezdů státní správu podle ZOPK **Ministerstvo životního prostředí a Česká inspekce životního prostředí**, neboť jejich působnost na tomto území není ustanovením § 78a odst. 1 ZOPK vyloučena. Kompetence obcí všech stupňů, krajů a správy vykonávají újezdní úřady (tzv. zbytková působnost), nejedná-li se o působnosti, které jsou na území pozemků určených pro účely obrany státu vyloučeny (viz § 90 odst. 2 ZOPK), nebo o působnosti, které přísluší Ministerstvu obrany.

Na tomto místě je třeba upozornit, že na území sloužícím zájmům obrany státu (tedy i na území vojenských újezdů) se některé nástroje ochrany přírody a krajiny neuplatňují (viz § 90 odst. 2 ZOPK).

2.2. Stráž přírody (§ 81 až 81b ZOPK)

Stráž přírody se skládá ze **strážců a zpravodajů**. Stráž přírody se může stát fyzická osoba, která splňuje podmínky stanovené zákonem (§ 81 odst. 3 ZOPK). Mezi tyto podmínky patří české státní občanství, věk nad 21 let, trestní bezúhonnost, svéprávnost (způsobilost k právním úkonům), zdravotní způsobilost, prokázání znalosti právních předpisů souvisejících s výkonem funkce strážce přírody a složení předepsané slibu. Stráž přírody ustanovují správy národních parků a chráněných krajinných oblastí a krajské úřady. Funkce strážce může být vykonávána dobrovolně nebo v rámci pracovního zařazení v orgánu ochrany přírody.

Oprávnění strážců jsou zakotvena v § 81 odst. 8 a 9 ZOPK, povinnosti strážce (tedy jak strážců, tak i zpravodajů) pak v § 81a. Strážci jsou oprávněni zejména zjišťovat totožnost osob porušujících právní předpisy na ochranu přírody a případně tyto osoby i zadržet a ukládat a vybírat blokové pokuty za přestupky podle § 87 ZOPK. Přitom mohou požádat o součinnost Policii ČR nebo obecní policii. V případě bezprostředního ohrožení zájmů ochrany přírody a krajiny mohou pozastavit rušivou činnost. Při své činnosti jsou strážci oprávněni vstupovat na cizí pozemky.

Přestože pro ustavení zpravodajem platí stejné podmínky jako pro ustavení strážcem, náležejí zpravodajům podstatně menší oprávnění. V podstatě lze říci, že strážci v pravém slova smyslu jsou pouze strážci. Zpravodajové mohou vykonávat převážně jen odbornou činnost – i pro ně sice platí ustanovení § 81a ZOPK, které jim stanoví povinnost dohlížet na dodržování právních předpisů o ochraně přírody a krajiny a oznamovat zjištěné nedostatky, ale zjišťovat totožnost osob, ukládat pokuty ani vykonávat jiné činnosti příslušející výlučně strážcům nemohou.

Za škody způsobené strážci v souvislosti s plněním jejich úkolů a osobami, které jí poskytly pomoc, a dále za škody, které vznikly strážci a osobám, které jí poskytly pomoc, odpovídá stát. Podmínky této odpovědnosti upravuje § 81b ZOPK.

Stráž přírody je veřejným činitelem ve smyslu trestního zákona, což znamená, že požívá zvýšenou ochranu a současně nese za své jednání při výkonu své funkce zvýšenou odpovědnost (viz hlava třetí trestního zákona, kde je upraven trestný čin útok na veřejného činitele a trestné činy veřejných činitelů).

¹³⁾ Ust. § 3 odst. 1 zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích.

3. Ochrana rostlin a živočichů

3.1. Obecná ochrana rostlin a živočichů

Nejprve si musíme zdůraznit, že tato ochrana se týká všech **planě rostoucích rostlin** (viz § 3 odst. 1 písm. c) ZOPK) a **volně žijících živočichů** [§ 3 odst. 1 písm. d) ZOPK]. Pojem rostlina zahrnuje jak nadzemní, tak pozemní části rostliny včetně plodů, semen či výtrusů. Pod pojem rostliny jsou rovněž zahrnuty houby. Zákonná ochrana rostlin se vztahuje pouze na ty rostliny, které se v přírodě vyskytují samovolně. Za živočicha ve smyslu ZOPK je považován jedinec živočišného druhu, který se vyskytuje v přírodě a není v přímé péči člověka. Jedincem v přímé péči člověka je jedinec živočišného druhu, který pochází z odchovu v zajetí, je nezaměnitelně označen (identifikován) a je evidován orgánem ochrany přírody. Ochrana živočichů se vztahuje rovněž na všechna jejich vývojová stadia.

3.1.1. Ochrana populací (§ 5 odst. 1 až 3 ZOPK)

Všechny druhy rostlin a živočichů jsou chráněny před poškozováním, ničením, sběrem či odchytém, které by mohly vést k ohrožení životaschopnosti těchto druhů, znamenat hrozbu degenerace druhu, působit narušení rozmnožovacích schopností druhu a vést k zániku populace nebo ke zničení ekosystému, jehož jsou součástí. Která činnost je pro určitý druh rostlin či živočichů ohrožující, je třeba posoudit případ od případu podle konkrétních druhů a konkrétních okolností. Posouzení závisí zejména na počtu jedinců v populaci, na reprodukčních schopnostech a na početnosti a rozšíření populací daného druhu.

Ochrana rostlin a živočichů spočívá také v ochraně ekosystémů, jehož jsou rostliny a živočichové součástí, před zničením, které by s sebou nutně logicky neslo i zničení zde se vyskytujících populací. Ke zničení ekosystému dojde např. odvodnění mokřadu, zatrubněním vodního toku, zasypaním slepého ramene vodního toku apod.

Pokud by výše uvedené obecné ochranné podmínky při lidské činnosti v přírodě nebyly respektovány, může jejich dodržování vymáhat orgán ochrany přírody konkrétně stanovenými omezeními či výslovnými zákazy rušivé činnosti. Orgány ochrany přírody tak mohou činit jednak správním rozhodnutím, tj. individuálním správním aktem adresovaným konkrétnímu subjektu, jednak nařízením, tj. normativním správním aktem, kterým je omezoována či konkrétně upravována činnost blíže neurčeného počtu subjektů. Příkladem takové normativní úpravy je např. nařízení, jímž je regulován sběr hlemýžďů zahradních. Vydávání správních rozhodnutí i nařízení spadá do pravomoci obcí s rozšířenou působností a správ.

Ustanovení o obecné ochraně rostlin a živočichů se nepoužívají k ochraně zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů, kde je ochrana zajištěna zákazy stanovenými v § 49 a 50 ZOPK. Zároveň zákon vymezuje, že se obecná ochrana rostlin a živočichů nevztahuje na zásahy při hubení rostlin a živočichů upravené zvláštními předpisy. Jde např. o hubení škodlivých organismů škodících kulturním rostlinám podle zákona č. 326/2004 Sb., o rostlinolékařské péči, nebo o opatření veterinární péče podle zákona č. 166/1999 Sb., o veterinární péči, nebo o deratizaci prováděnou podle zákona č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví.

Při zemědělském a lesnickém hospodaření, při stavebních pracích, při vodohospodářských úpravách a v dopravě a energetice jsou všechny osoby povinny postupovat tak, aby nedocházelo k nadměrnému úhynu rostlin a zraňování a úhynu živočichů a k ničení jejich biotopů. Tuto povinnost zabraňovat nadměrnému

úhynu však mají subjekty pouze tehdy, pokud jsou takové prostředky technicky a ekonomicky dostupné. Pokud tuto povinnost fyzické a právnické osoby neplní samy od sebe, uloží jim zajištění a použití takovýchto technicky a ekonomicky dostupných prostředků orgán ochrany přírody. Tímto orgánem ochrany přírody jsou obecní úřady obcí s rozšířenou působností a správy. Technická a ekonomická dostupnost prostředků znamená, že nadměrnému úhynu lze zabránit např. dodatečnou instalací zvláštních ochranných prostředků nebo volbou způsobu a postupu provedení práce, které sice mohou pro subjekt znamenat vynaložení vyšších nákladů, avšak vynaložení těchto nákladů je účelné a není nepřiměřeně docílenému efektu.

3.1.2. Rozšiřování nepůvodních druhů a kříženců (§ 5 odst. 4 a 5 ZOPK)

Rozšiřování **geograficky nepůvodních druhů rostlin a živočichů** do krajiny může závažně poškodit stávající rostlinné a živočišné populace. Proto zákon váže úmyslné rozšiřování takových nepůvodních druhů na povolení orgánu ochrany přírody. Za nepůvodní druhy se považují všechny druhy, které nejsou součástí přirozených společenstev určitého regionu. Je logické, že povolení je vyžadováno k rozšiřování úmyslnému, přičemž za takové rozšiřování je třeba považovat každé vysazení (vysetí) rostliny a každé vypuštění živočicha do přírody. Je na orgánu ochrany přírody, aby v řízení o povolení rozšiřování nepůvodního rostlinného či živočišného druhu uvážil, zda nejde o druh, který se bude rychle a nekontrolovatelně šířit a bude vytlačovat jiné druhy, které jsou součástí přirozených společenstev, a tedy zda takové rozšiřování nepůvodního druhu nepovede ve svých důsledcích ke snížení biologické rozmanitosti. Tento důsledek je evidentně patrný u druhů označovaných jako invazní (např. bolševník velkolepý, křídlatka sachalinská a japonská, trnovník akát). Povinnost opatřit si povolení orgánu ochrany přírody k úmyslnému rozšiřování nepůvodního druhu dříve bývala často opomíjena při zarybňování nepůvodními druhy ryb a při zavádění nepůvodních druhů zvířete. Nyní má zákon o rybářství (§ 12 odst. 6 zák. č. 99/2004 Sb.) a zákon o myslivosti (§ 4 odst. 2 zák. č. 449/2001 Sb.) výslovné odkazy na nutné povolení orgánu ochrany přírody. Kromě toho je k vypouštění ryb a ostatních vodních živočichů nepůvodních druhů do vodních toků a vodních nádrží nezbytný souhlas vodoprávního úřadu (§ 35 odst. 3 zák. č. 254/2001 Sb.).

Povolení k rozšiřování nepůvodních druhů rostlin není třeba, pokud jde o hospodaření podle schváleného lesního hospodářského plánu či převzatých lesních hospodářských osnov. Orgán ochrany přírody by se měl otázkami rozšiřování nepůvodních dřevin zabývat při vydávání závazného stanoviska k LHP a k lesním hospodářským osnovám (§ 4 odst. 3 ZOPK). Pokud vlastník lesa hospodaří bez LHP či bez převzatých osnov, musí si před zamýšlenou výsadbou nepůvodních druhů dřevin povolení orgánu ochrany přírody opatřit.

Vše, co bylo řečeno pro záměrné rozšiřování nepůvodních druhů, platí také pro záměrné rozšiřování **kříženců rostlin a živočichů** do krajiny. Povinnost opatřit si povolení orgánu ochrany přírody k záměrnému rozšiřování platí jak pro vnitrodruhové křížence (potomstvo různých genotypů stejného druhu), tak i pro mezidruhové křížence (potomstvo vzniklé křížením různých druhů, event. rodů).

Je třeba zdůraznit, že pro vyjmenovaná zvláště chráněná území, a to národní parky, CHKO, národní přírodní rezervace a přírodní rezervace platí výslovný zákaz rozšiřování geograficky nepůvodních druhů rostlin a živočichů. To znamená, že se na tato území

princip povolování podle § 5 odst. 4 nevztahuje, neboť zde platí režim zákazu daný zvláštní územní ochranou. Ohledně kříženců zákon v základních ochranných podmínkách zvláště chráněných území žádné ustanovení neobsahuje, tj. ust. § 5 odst. 5 platí i ve zvláště chráněných územích.

Vydávání povolení k záměrnému rozšiřování geograficky nepůvodních druhů a kříženců náleží do působnosti obecních úřadů obcí s rozšířenou působností a správ.

3.1.3. Odchyt a zabíjení volně žijících živočichů (§ 5 odst. 7 ZOPK)

S obecnou ochranou všech živočichů také úzce souvisí regulace způsobů a metod jejich odchytu a zabíjení a používání prostředků k této činnosti. Tato právní úprava je nezbytná pro naplnění směrnice o ptácích a směrnice o stanovištích. Zároveň zákon výslovně stanoví, že nejsou dotčeny zákazy stanovené v jiných právních předpisech. Platí tak v plném rozsahu úprava zakázaných způsobů lovu obsažená v § 45 zákona o myslivosti a v § 13 zákona o rybářství a dále zakázané metody usmrcování zvířat stanovené v § 5 zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání. Ministerstvo životního prostředí na základě zmocnění, které je obsaženo v § 5 odst. 7 ZOPK, vydalo vyhlášku č. 166/2005 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona v souvislosti s vytvářením soustavy NATURA 2000. V této vyhlášce stanovilo seznam způsobů, metod a prostředků zakázaných pro odchyt a zabíjení vybraných volně žijících živočichů ze skupiny bezobratlých.

3.2. Ochrana volně žijících ptáků

Novelizace zákona provedená zákonem č. 218/2004 Sb. transponovala obsah **směrnice o ptácích**. Ochrana volně žijících ptáků a podmínky pro případný odchylný postup od zásad ochrany jsou upraveny v ust. § 5a a 5b zákona, územní ochrana ptáků je pak zajištěna vyhlášením ptačích oblastí (viz kapitola 6.3.). Cílem této úpravy je udržovat takovou početnost populací všech druhů, které se vyskytují na evropském území členských států, která odpovídá ekologickým, vědeckým a kulturním požadavkům pro zachování příznivého stavu populací.

3.2.1. Základní zákazy k ochraně ptáků (§ 5a odst. 1 až 3 ZOPK)

Ustanovení § 5a obsahuje výčet výslovných zakázů v zájmu ochrany všech **druhů ptáků volně žijících na evropském území členských států Evropských společenství**. Takto je chráněn každý jedinec. Zákon zakazuje úmyslné usmrcování nebo odchyt, úmyslné poškozování nebo ničení hnízd a vajec a úmyslné vyrušování, které je významné z hlediska cílů směrnice. Pokud zákon mluví o úmyslu, postačuje úmysl nepřímý, to znamená, že jednání má jiný účel a jednatel přitom ví, že svým jednáním může porušit zákazy dané na ochranu ptáků a pro případ, že tak učiní, je s tím srozuměn. Je třeba zdůraznit, že ne každé vyrušování ptáků je zakázáno, nýbrž jen to, které dosáhne určité intenzity a má důsledky na udržování početnosti populací. Proto zákon zdůrazňuje, že vyrušování je zakázané zejména v době rozmnožování a hnízdění. S ohledem na cíle ochrany ptáků lze dovozovat, že zákaz odstraňovat hnízda se vztahuje na hnízda využívaná, hnízda zcela opuštěná a nefunkční chráněna nejsou.

Zákon zakazuje komerční využívání ptáků, tedy konkrétně ptáky držet a chovat za účelem prodeje, prodávat a přepravovat za účelem prodeje a k prodeji je nabízet, a to živé i mrtvé. Tento zákaz se vztahuje i na snadno rozpoznatelné části ptáků nebo výrobky z nich. V souvislosti se zákazy držení ptáků a jejich komerčního

využívání zákonodárce stanovil orgánům ochrany přírody i kontrolní nástroje. Každý, kdo ptáky drží a kdo je komerčně využívá, je povinen na výzvu orgánu ochrany přírody a strážce přírody prokázat jejich původ a svou totožnost.

Zákon také zakazuje držení těch ptáků, jejichž lov a odchyt jsou zakázány.

3.2.2. Případy, kdy se zákonné zákazy neuplatní (§ 5a odst. 4 a 5 ZOPK)

Zákaz usmrcovat či odchytávat ptáky a zákaz je držet se nevztahuje na **lov prováděný v souladu s předpisy o myslivosti**. Ptáky, kteří jsou lovnou zvěří, lze také držet, chovat, přepravovat a prodávat, a to živé i mrtvé exempláře. Tyto výjimky ze zákonných zakázů se však vztahují pouze na ty **druhy ptáků, které jsou stanoveny prováděcím předpisem**. Seznam ptáků, které lze držet a které lze komerčně využívat (tj. chovat za účelem prodeje, prodávat a přepravovat), a dále seznam ptáků, na něž se nevztahují zákazy odchytávat a usmrcovat ptáky a zákaz je držet, jsou stanoveny přílohami č. 4 a 5 vyhlášky č. 166/2005 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona v souvislosti s vytvářením soustavy NATURA. Druhy zde vypočtené jsou zároveň zvěří, kterou lze obhospodařovat lovem [§ 2 písm. d) zákona č. 449/2001 Sb. o myslivosti]; je však třeba upozornit, že výčet stanovený prováděcím vyhláškou je užší než výčet pernaté zvěře podle citovaného ustanovení zákona o myslivosti.

Zákazy úmyslného usmrcování nebo odchytu, zákazy poškozování či ničení hnízd a vajec a zákaz sběru vajec a zákaz úmyslného vyrušování ptáků se nevztahují na **případy naléhavé potřeby, kdy jsou zde zájmy veřejného zdraví a veřejné bezpečnosti nebo bezpečnosti leteckého provozu a kdy hrozí nebezpečí z prodlení a není možné stanovit odchylný postup podle § 5b**. Jsou-li splněny veškeré tyto podmínky, je možné ptáky rušit, odchytávat nebo usmrcovat. Takové situace by měly nastávat pouze výjimečně, a to jako situace předem nepředvídané. Ten, kdo takto postupuje, oznámí konkrétní rozsah zásahu a jeho důsledky orgánu ochrany přírody do 15 dnů. Z logiky věci vyplývá, že zároveň by měl doložit důvody provedeného zásahu. Protože se jedná o zásah svých charakterem mimořádný, měl by orgán ochrany přírody každé takové oznámení prověřit, zda jsou zde naplněny zákonem stanovené předpoklady pro realizaci zásahu.

Ochrana volně žijících ptáků podle ust. § 5a a odchylné postupy podle § 5b se neuplatní u ptáků, které jsou zvláště chráněnými druhy, pokud pro ně vyplývá z ustanovení zákona (§ 50 až § 56 ZOPK) ochrana přísnější. Totéž platí pro druhy chráněné podle nařízení Evropských společenství o regulaci obchodu s volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami, vydanými na základě úmluvy CITES (viz kapitola 1) a na jejich základě přijatého zákona č. 100/2004 Sb., o obchodování s ohroženými druhy, vyplývá-li z těchto předpisů ochrana přísnější. To znamená, že ustanovení § 5a o ochraně volně žijících ptáků a § 5b o odchylných postupech lze použít pouze subsidiárně. Znamená to také, že v žádném případě nemůže nastat souběh rozhodování orgánu ochrany přírody podle režimu obecné ochrany ptáků a zvláštní ochrany živočichů.

3.2.3. Důvody odchylného postupu (§ 5b odst. 1 a 2 ZOPK)

V některých případech je potřebné se od přísných zásad ochrany ptáků odchýlit. Zákon v ust. § 5b odst. 1 a 2 v souladu se směrnicí o ptácích taxativně vyjmenovává případy, kdy orgán ochrany přírody může stanovit postup odchylný od zakázů daných k ochraně volně žijících ptáků. Pokud neexistuje jiné uspokojivé řešení, lze povolit odchylný postup:

1. z důvodů zájmů **veřejného zdraví a bezpečnosti, bezpečnosti leteckého provozu a pro prevenci závažných škod na úrodě,**

domácích zvířatech, lesích, rybářství a vodní hospodářství a dále za účelem ochrany volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin. Je třeba se vždy zabývat otázkou možnosti jiného uspokojivého řešení, tj. řešení, kdy je docíleno zamýšleného účelu, aniž by bylo potřebné jednat odlišně od zákazů stanovených v ust. § 5a. Jak vyplývá z textu, ne každá hrozící škoda při zemědělském, lesnickém a rybářském hospodaření je důvodem pro povolení odchýlného postupu. Takovým důvodem je až prevence závažných škod, přičemž závažnost hrozící škody bude potřebné posuzovat konkrétně případ od případu.

2. pro účely výzkumu a výuky, pro účely opětovného osídlení území populací druhu nebo vysazení druhu v jeho původní oblasti (repopulace a reintrodukce) a dále pro chov v lidské péči za těmito účely.
3. pro odchyt a držení ptáků nebo jiné využívání, a to v malém množství, za přísně kontrolovaných podmínek a po vyhodnocení místní populace. Tímto malým množstvím se míní jednotlivé kusy. Populací je soubor jedinců jednoho druhu, které žijí v určitém společném prostoru. Pro vyhodnocení stavu místní populace je vhodné si opatřit potřebné odborné podklady, např. posudek Agentury ochrany přírody a krajiny, hodnocení oblastního muzea nebo pobočky České ornitologické společnosti apod.

3.2.4. Rozhodnutí o odchýlném postupu (§ 5b odst. 3 ZOPK)

Orgán ochrany přírody, jsou-li dány podmínky vypočtené v ust. § 5b odst. 1 nebo 2 zákona, může rozhodnout o odchýlném postupu. Jde svým charakterem o rozhodnutí, kterým se povoluje výjimka ze zákazů vypočtených v § 5a. Na povolení odchýlného postupu není právní nárok, záleží tedy na odborné úvaze orgánu ochrany přírody. O povolení odchýlného postupu rozhodují orgány ochrany přírody na základě zbytkové působnosti (obecní úřady obcí s rozšířenou působností a správy, nejde-li o pozemky určené pro účely státu), a to ve správním řízení. Výrok rozhodnutí musí obsahovat (kromě obecných náležitostí stanovených správním řádem) náležitosti vypočtené v ust. § 5b odst. 3. To znamená, že přímo ve výroku rozhodnutí musí být uvedeno označení druhu a množství ptáků, na které se má odchýlný postup vztahovat, v čem odchýlný postup spočívá a prostředky a způsoby odchytu či zabíjení, důvody pro odchýlný postup a způsob kontroly orgánu ochrany přírody. Pokud se týká způsobu odchytu a zabíjení, musí se jednat o způsob podle tohoto zákona i jiných právních předpisů dovolené. Ohledně důvodů povolení odchýlného postupu, uvede orgán ochrany přírody, o který z důvodů vypočtených v ust. § 5b odst. 1 a 2 zákona se jedná. Vlastní zdůvodnění povolení odchýlného postupu je pak samozřejmě obsaženo až v odůvodnění rozhodnutí.

3.2.5. Odchýlný postup podle vyhlášky MŽP (§ 5b odst. 4 ZOPK)

Ze zkušeností víme, že v určitých situacích je potřebné povolit odchýlný postup ze stejných důvodů a za stejných podmínek velkého počtu subjektů. Jde o případy, kdy např. velká hejna ptáků působí opakovaně každoročně velké škody na úrodě či na rybí obědě. Za účelem zjednodušení a urychlení postupu je Ministerstvo životního prostředí zmocněno stanovit odchýlný postup prováděcím právním předpisem (vyhláškou). Vyhlášky vydané na základě tohoto zmocnění musí obsahovat stejné náležitosti jako individuální správní rozhodnutí o odchýlném postupu a musí v nich být stanoveny podmínky, za nichž je odchýlný postup uplatňován.

V době publikace tohoto materiálu dosud žádná taková vyhláška vydána nebyla.

Otázku, zda jsou splněny podmínky pro to, aby byl odchýlný postup stanovený takovou vyhláškou uplatněn, posoudí místně příslušný orgán ochrany přírody, který v případě splnění podmínek tuto skutečnost vyhlásí. Způsob vyhlášení zákon nestanoví, mělo by to být průkazným způsobem a tak, aby se o tom hospodářící subjekty dozvěděly (veřejnou vyhláškou, místní tiskovinou, místním rozhlasem, prostřednictvím místní kabelové sítě TV apod.). Teprve až příslušný orgán ochrany přírody vyhlásí, že podmínky stanovené vyhláškou pro odchýlný postup byly v daném místě splněny, mohou zemědělsky, rybářsky a lesnicky hospodářící subjekty začít takový postup realizovat.

3.2.6. Oznamovací povinnost (§ 5b odst. 5 ZOPK)

Postupem podle ust. § 5b odst. 3 a 5b odst. 4 zákona je umožněn odchýlný postup, avšak ani z rozhodnutí ani z vyhlášení splnění podmínek pro tzv. hromadný odchýlný postup nelze dovodit, v jakém rozsahu byl odchýlný postup skutečně realizován. Proto ten, kdo odchýlný postup provedl, je povinen rozsah zásahu za uplynulý rok vždy do 31. 12. oznámit orgánu ochrany přírody, tj. obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností nebo správě. Tento orgán ochrany přírody je pak povinen informovat Ministerstvo životního prostředí. Tímto postupem má být ministerstvu umožněno, aby za Českou republiku zaslalo každoročně zprávu Evropské komisi.

3.3. Zvláštní ochrana rostlin a živočichů

Hlavní rozdíl mezi obecnou a zvláštní druhovou ochranou rostlin a živočichů spočívá v tom, že **obecná druhová ochrana** (včetně ochrany ptáků) se vztahuje na všechny druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin bez rozdílu, zatímco **zvláštní druhová ochrana** se týká jen vybraných živočišných a rostlinných druhů. Tyto druhy se podle § 48 ZOPK člení do tří kategorií – **druhy kriticky ohrožené, silně ohrožené a ohrožené**. Jejich seznam je obsažen v přílohách II a III vyhlášky č. 395/1992 Sb. V současné době se projednává její novela, kterou budou do uvedených příloh doplněny ty evropsky významné druhy [§ 3 odst. 1 písm. n) ZOPK], které vyžadují přísnou ochranu, aby pro ně byla zajištěna ochrana požadovaná směrnicí o stanovištích¹⁴⁾.

Na rozdíl od obecné ochrany volně žijících živočichů (s výjimkou obecné ochrany ptáků) jsou v rámci zvláštní ochrany chráněny nejen druhy a populace, ale též každý jedinec zvláště chráněného druhu. Kromě toho byla novelou provedenou zákonem č. 218/2004 Sb. ochrana rozšířena i na mrtvé jedince těchto druhů a jejich části nebo výrobky z nich, pokud lze zjistit, že byly vyrobeny ze zvláště chráněného živočicha nebo rostliny. Zároveň ovšem zůstalo nedopatřením zachováno i původní ustanovení, podle kterého bylo Ministerstvo životního prostředí zmocněno stanovit prováděcí vyhláškou živočichy, kteří jsou chráněni i mrtví (tohoto zmocnění ministerstvo nikdy nevyužilo). Uvedené ustanovení se na základě nové právní úpravy stalo nadbytečným.

3.3.1. Základní podmínky ochrany zvláště chráněných rostlin (§ 49 ZOPK)

Základní podmínky ochrany zvláště chráněných rostlin spočívají v zákazu je sbírat, trhat, vykopávat, poškozovat, ničit nebo jinak rušit ve vývoji. Dále je zakázáno je držet, pěstovat, dopravovat, prodávat, vyměňovat nebo nabízet za účelem prodeje nebo výměny,

¹⁴⁾ Zejména čl. 12, 13 a 16 směrnice o stanovištích.

tedy v podstatě jakkoliv s nimi nakládat. Tyto zákazy se vztahují na všechny části rostlin a všechna jejich vývojová stádia (tj. týkají se i kořenů, semen, plodů apod.), a to jak živé, tak mrtvé (viz výše). Chráněn je rovněž jejich biotop [tento pojem je definován v § 3 odst. 1 písm. i) ZOPK]. Tyto zákazy nejsou absolutní, lze z nich povolit výjimku postupem podle § 56 ZOPK (viz kapitola 3.3.3.).

Ochrana se však nevztahuje na rostliny, které:

- a) rostou přirozeně uvnitř jiných kultur a jsou ničeny, poškozovány nebo rušeny v přirozeném vývoji v souvislosti s běžným obhospodařováním těchto kultur – tj. např. poškozování zvláště chráněných rostlin na polích v souvislosti se zemědělským hospodařením; ZOPK v § 49 odst. 3 stanoví negativní vymezení běžného obhospodaření, tj. co se za takové hospodaření nepovažuje, přičemž bližší podrobnosti k tomu stanoví § 15 odst. 2 až 4 vyhlášky č. 395/1992 Sb.,
- b) jsou pěstovány v kulturách získaných povoleným způsobem – tj. např. zvláště chráněné rostliny v zahradách, které jsou uměle vypěstované z legálně získaných rostlin, nebo
- c) pocházejí z dovozu a nejsou předmětem ochrany podle mezinárodních úmluv.

Pokud ale jde o zvláště chráněné rostliny v kategoriích kriticky ohrožené a silně ohrožené, v případě ad a) je ke způsobu běžného obhospodaření nezbytné stanovisko orgánu ochrany přírody, který může uložit náhradní ochranné opatření, např. záchranný přenos rostlin. K přenosu je však nutná výjimka ze zákazu podle § 56 ZOPK (viz též § 15 odst. 6 vyhlášky č. 395/1992 Sb.). Orgánem ochrany přírody příslušným k vydání stanoviska je Ministerstvo životního prostředí (jez bylo původně příslušné i pro povolování výjimek z ochrany těchto druhů podle § 56 ZOPK, které bylo zákonem č. 218/2004 Sb. přeneseno na správy, ale kompetence podle § 49 odst. 4 ZOPK nedopatřením zůstala ministerstvu). Stanovisko se vydává formou správního rozhodnutí.

Až na uvedený rozdíl jsou ochranné podmínky pro všechny kategorie zvláště chráněných rostlin stejné, rozdíl je pouze v příslušnosti orgánu ochrany přírody (viz kapitoly 2, 3.3.3., 3.3.5. a 3.3.6.).

3.3.2. Základní podmínky ochrany zvláště chráněných živočichů (§ 50 ZOPK)

Základní podmínky ochrany zvláště chráněných živočichů jsou koncipované podobně jako u zvláště chráněných rostlin. Jejich obsahem je zákaz škodlivě zasahovat do jejich přirozeného vývoje, zejména je chytat, držet, chovat v zajetí, rušit, zraňovat nebo usmrcovat, dále sbírat, ničit, poškozovat či přemisťovat jejich vývojová stádia. Je rovněž zakázáno je dopravovat, prodávat, vyměňovat a nabízet za účelem prodeje nebo výměny. Stejně jako v případě zvláště chráněných rostlin se ochrana vztahuje na všechna vývojová stádia a rovněž na biotop zvláště chráněných živočichů. Chráněna jsou i jejich sídla, a to nejen přirozená (nory, hnízda atd.), ale i umělá (ptačí budky apod.). Uvedené zákazy nejsou absolutní, lze z nich povolit výjimku podle § 56 ZOPK (viz kapitola 3.3.3.).

Ochrana se však nevztahuje na ohrožené druhy v případech, kdy jde o prokazatelně nezbytný zásah:

- a) v důsledku běžného obhospodaření majetku,
- b) z důvodů hygienických,
- c) z důvodu ochrany veřejného zdraví
- d) z důvodu veřejné bezpečnosti, nebo
- e) z důvodu leteckého provozu.

S výjimkou případů ad c), d) a e) je ke způsobu a době zásahu nutné předchozí stanovisko orgánu ochrany přírody, který v něm

může uložit náhradní ochranné opatření, například záchranný přenos živočichů. K přenosu je ale nutná výjimka ze zákazu podle § 56 ZOPK. Toto stanovisko vydávají krajské úřady a správy [s výjimkou pozemků určených pro účely obrany státu, kde platí § 78a a § 79 odst. 3 písm. l) ZOPK], a to formou správního rozhodnutí.

Podobně jako u zvláště chráněných rostlin jsou s výjimkou uvedeného rozdílu ochranné podmínky pro všechny kategorie zvláště chráněných živočichů stejné, rozdíl je pouze v příslušnosti orgánu ochrany přírody (viz kapitoly 2, 3.3.3., 3.3.5. a 3.3.6.).

3.3.3. Výjimky ze základních podmínek ochrany (§ 56 ZOPK)

Povolování výjimek ze základních podmínek ochrany zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů upravuje § 56 ZOPK. Výjimku povoluje orgán ochrany přírody správním rozhodnutím. Příslušnost orgánu ochrany přírody závisí na tom, zda jde o druhy ohrožené, anebo kriticky či silně ohrožené. Pro ohrožené druhy jsou příslušné krajské úřady a správy [s výjimkou pozemků určených pro účely obrany státu, kde platí § 78a a § 79 odst. 3 písm. l) ZOPK], zatímco pro kriticky ohrožené a silně ohrožené druhy pouze správy (opět s výjimkou pozemků určených pro účely obrany státu), a to správy národních parků na území národních parků a jejich ochranných pásem a správy chráněných krajinných oblastí na zbývajícím území (tj. i mimo chráněné krajinné oblasti a jejich ochranná pásma).¹⁵⁾

Výjimku lze povolit pouze v následujících případech:

1. jiný veřejný zájem převažuje nad zájmy ochrany přírody (může se ale jednat i o převahu jednoho zájmu ochrany přírody nad jiným – např. zájem na odchytu živočicha z vědeckých důvodů může v konkrétním případě převažovat na zájmem nerušit jej v jeho přirozeném vývoji),
2. neexistuje jiné uspokojivé řešení,
3. populace daného druhu bude udržena v příznivém stavu z hlediska ochrany, a
4. je dán některý z důvodů uvedených v § 56 odst. 3 písm. a) až i) ZOPK, tj. jedná se o:
 - a) zájem veřejného zdraví nebo veřejné bezpečnosti,
 - b) zájem obrany státu,
 - c) zájem bezpečnosti leteckého provozu, zájem provozu na dopravně významné vodní cestě nebo zájem stavby dálnice či rychlostní silnice,
 - d) zájem předcházení závažným škodám na úrodě, domácích zvířatech či lesích nebo závažným škodám v rybářském nebo vodním hospodářství,
 - e) účel ochrany živočichů, rostlin nebo jejich stanovišť nebo ochrany přírodních stanovišť,
 - f) účely výzkumu nebo vzdělávání,
 - g) účely opětovného osídlení určitého území populací druhu nebo opětovného vysazení v původním areálu druhu nebo pro chov v zajetí pro tyto účely, včetně umělého rozmnožování rostlin,
 - h) ostatní naléhavé důvody s výrazně převažujícím veřejným zájmem včetně těch, které jsou sociální a ekonomické povahy, jež mají příznivé důsledky pro životní prostředí, nebo
 - i) zájem využívání určitých ptáků pro sokolnické účely podle zvláštního právního předpisu (kterým je zákon č. 449/2001 Sb., o myslivosti).

Orgán ochrany přírody může v rozhodnutí o výjimce stanovit povinnost označení živočicha nezaměnitelnou a nesejmutelnou značkou, případně uvést, že toto označení není třeba (§ 56 odst. 2

¹⁵⁾ Příslušnost jednotlivých správ na území mimo chráněné krajinné oblasti a jejich ochranná pásma je stanovena opatřením ředitele Správy ochrany přírody č. 1/2004. Jedná se však jen o vnitřní rozdělení místní příslušnosti, žadatel se může obrátit na kteroukoliv správu CHKO.

ZOPK). Z logiky věci vyplývá, že toto ustanovení se uplatní pouze v případech odběru živočicha z přírody nebo jeho chovu či jiného nakládání s ním, nikoliv v případě zásahů do biotopu zvláště chráněného druhu živočicha spojeného např. se stavební činností apod.

Kromě povolení výjimky individuálním rozhodnutím umožňuje zákon prolomit základní ochranné podmínky formou vyhlášky Ministerstva životního prostředí v případě, že se má výjimka týkat blíže neurčeného okruhu osob.

Pro obsah rozhodnutí i vyhlášky podle § 56 ZOPK platí § 5b odst. 3 a 4, kde je upraven obsah rozhodnutí a vyhlášky o odchylném postupu při ochraně ptáků (viz kapitola 3.2.2.).

3.3.4. Prokazování původu (§ 54 odst. 1 a 2 ZOPK)

Podle § 54 odst. 1 je každý, kdo jakýmkoliv způsobem nakládá se zvláště chráněnou rostlinou nebo živočichem (ZOPK uvádí jednotlivé konkrétní způsoby tohoto nakládání), povinen na výzvu orgánu ochrany přírody prokázat původ této rostliny nebo živočicha. Podle § 54 odst. 2 ZOPK je povinen na vyžádání rovněž prokázat svou totožnost.

Kromě zvláště chráněných druhů živočichů a rostlin se toto ustanovení vztahuje i na druhy živočichů a rostlin chráněné podle zákona č. 100/2004 Sb., o obchodování s ohroženými druhy, (vydaného k provedení nařízení Rady (ES) č. 338/97 ze dne 9. prosince 1996 a jeho prováděcího nařízení) a podle mezinárodních smluv (viz kapitola 1.4.).

Zákon uvádí příkladným výčtem, jakým způsobem lze původ prokázat – povoleným dovozem, povoleným odebráním z přírody nebo sběrem, pěstováním v kultuře nebo povoleným odchovem z jedinců s prokázaným původem, rozhodnutím o odebrání podle § 89 ZOPK apod.

Důkazní břemeno je na straně toho, kdo s živočichem nebo rostlinou nakládá. Pokud tato osoba původ živočicha nebo rostliny neprokáže, nesmí je držet nebo s nimi jinak nakládat (zákon opět výslovně vyjmenovává jednotlivé způsoby nakládání). Takový živočich nebo rostlina může být odebrán podle § 89 ZOPK. Za neprokázání původu lze navíc uložit pokutu podle § 87 nebo 88 ZOPK.

Vyžadat prokázání původu rostliny nebo živočicha je oprávněna Česká inspekce životního prostředí na celém území České republiky. Na území národních parků, chráněných krajinných oblastí a jejich ochranných pásem vykonávají tuto působnost rovněž správy a na ostatním území (opět s výjimkou pozemků určených pro účely obrany státu) krajské úřady a obecní úřady obcí s rozšířenou působností.

3.3.5. Evidence živočichů (§ 54 odst. 4 a 5 ZOPK)

Podle § 3 odst. 1 písm. d) není volně žijícím živočichem jedinec živočišného druhu, který je v přímé péči člověka (viz kapitola 3.1.). Na takového jedince se tedy nevztahuje ani zvláštní ochrana. Jednou z podmínek, které musí být splněny, aby se jednalo o jedince v přímé péči člověka, je (vedle nezaměnitelného označení a původu z odchovu v zajetí), že tento jedinec musí být evidován orgánem ochrany přírody.

Evidence je upravena částečně již přímo v § 3 odst. 1 písm. d) ZOPK, kde je stanoveno, že žádost o evidenci musí být písemná a že orgán ochrany přírody musí živočicha evidovat do 30 dní, pokud nemá důvodné podezření na nelegální původ jedince, a dále v § 54 odst. 4 a 5 ZOPK. O vzetí do evidence se rozhoduje v řízení podle správního řádu a vydá se o něm **osvědčení**. Osvědčení je podle ZOPK veřejnou listinou, která prokazuje, že se nejedná o volně žijícího živočicha podle § 3 odst. 1 písm. d) ZOPK.

Ustanovení § 54 odst. 5 ZOPK stanoví, že ten, kdo odchová v zajetí jedince, kteří mají být evidováni, je povinen je do 30 dní označit, požádat příslušný orgán ochrany přírody o jejich vzetí do evidence a oznámit mu počet těchto jedinců a způsob jejich označení. Toto ustanovení je poněkud nejasné, protože zákon pro žádné živočichy povinnost evidence neukládá – evidence živočicha je dobrovolná a slouží zejména k tomu, aby usnadnila situaci chovatelů legálně získaných živočichů. Je zřejmé třeba ho chápat tak, že tento postup musí dodržet chovatel, který hodlá požádat o evidenci. Ustanovení patrně nevylučuje, aby byl evidován i jedinec, u kterého stanovená lhůta pro uvedené úkony nebyla dodržena, ovšem chovatel se v takovém případě vystavuje většímu riziku, že bude mít orgán ochrany přírody o původu jedinců pochybnosti.

Problematické je i vymezení příslušnosti, kde je určitý rozpor mezi § 54 odst. 4 ZOPK a kompetenčními ustanoveními ZOPK [konkrétně § 77a odst. 3 písm. x) a § 78 odst. 2]. Jsme toho názoru, že s výjimkou pozemků určených pro účely obrany státu jsou pro kriticky ohrožené a silně ohrožené druhy příslušné správy na celém území ČR a pro ohrožené druhy a ptáky na území národních parků, chráněných krajinných oblastí a jejich ochranných pásem správy a na ostatním území krajské úřady. Ustanovení § 3 odst. 1 písm. d) umožňuje evidovat i jiné živočichy než zvláště chráněné nebo ptáky, ale jejich evidenci považujeme za nadbytečnou, protože obecná ochrana volně žijících živočichů se s výjimkou ochrany ptáků nevztahuje na konkrétní jedince.

3.3.6. Záchranné programy (§ 52 ZOPK)

Záchranné programy jsou koncepčním nástrojem ochrany zvláště chráněných druhů živočichů a rostlin. Jejich cílem je řízení vývoj populace těchto druhů, který povede ke snížení stupně jejich ohrožení. K dosažení tohoto cíle mohou být použity různé metody, včetně např. záchranných chovů. Zákon nestanoví povinnost zpracovat záchranný program pro každý zvláště chráněný druh. Záchranný program má smysl pouze tehdy, pokud jsou známy příčiny ohrožení druhu a pokud je možné vývoj populací daného druhu pozitivně ovlivnit lidskou činností.

Záchranné programy zajišťuje pro kriticky ohrožené a silně ohrožené druhy Ministerstvo životního prostředí a pro ohrožené druhy krajské úřady a správy [s výjimkou pozemků určených pro účely obrany státu, kde platí § 78a a § 79 odst. 3 písm. l) ZOPK].

V současné době existují záchranné programy z živočichů pro tetřeva hlouše a perlorodku říční a z rostlin pro matiznou bahenní a rdest dlouholistý. Podrobnější informace, včetně informací o připravovaných záchranných programech, lze nalézt na internetových stránkách Agentury ochrany přírody a krajiny ČR (www.nature.cz).

3.3.7. Blíží ochranné podmínky zvláště chráněných rostlin a živočichů (§ 15 a 16 vyhl. č. 395/1992 Sb.)

V § 49 odst. 5 a § 50 odst. 5 ZOPK je obsaženo zmocnění pro Ministerstvo životního prostředí ke stanovení bližších ochranných podmínek zvláště chráněných rostlin a živočichů ve vyhlášce ministerstva. Podle § 57 lze v jejich bližších ochranných podmínkách vymezit činnosti a zásahy vázané na předchozí souhlas orgánu ochrany přírody. Uvedená zmocnění jsou naplněna prostřednictvím § 15 a 16 vyhlášky č. 395/1992 Sb., ovšem na souhlas orgánu ochrany přírody v nich žádná činnost vázána není, až na výjimku uvedenou níže pouze upřesňují některé ochranné podmínky stanovené v zákoně.

Důležitá je zejména právní úprava obsažená v § 16 odst. 4 citované vyhlášky, který upravuje postup v případě ošetřování

zvláště chráněných živočichů, kteří nejsou v důsledku zranění nebo jiných okolností schopni samostatné existence v přírodě (tzv. **handicapovaní jedinci**). Tyto živočichy lze držet po dobu nezbytnou k jejich ošetření. Pro případy, kdy ošetřování překročí čtyři týdny, ustanovení nenavazuje zcela přesně na zákonnou právní úpravu, protože navozuje dojem, že stačí oznámení orgánu ochrany přírody. I v takovém případě je však držení handicapovaného živočicha možné jen na základě výjimky povolené v souladu s § 56 ZOPK.¹⁶⁾

3.3.8. Vypouštění a vysazování do přírody (§ 54 odst. 3 ZOPK)

Zákonem č. 218/2004 Sb. bylo do ZOPK doplněno ustanovení, podle kterého lze zvláště chráněné živočichy narozené a odchované v zajetí a uměle vypěstované zvláště chráněné rostliny vypouštět nebo vysévat či vysazovat do volné přírody jen se **souhlasem orgánu ochrany přírody**. Smyslem tohoto ustanovení je ochrana volně žijících populací zvláště chráněných rostlin a živočichů, které taková činnost může negativně ovlivnit. Orgánem ochrany přírody příslušným k vydání souhlasu jsou

- a) na území národních parků a chráněných krajinných oblastí: pro všechny kategorie zvláště chráněných rostlin a živočichů správy,
- b) na ostatním území [s výjimkou pozemků určených pro účely obrany státu, kde platí § 78a a § 79 odst. 3 písm. l) ZOPK]:
 1. pro kriticky ohrožené a silně ohrožené druhy živočichů správy CHKO,
 2. pro ohrožené druhy živočichů krajské úřady,
 3. pro všechny kategorie zvláště chráněných rostlin obecní úřady obcí s rozšířenou působností [Tato nestejná úprava pro zvláště chráněné rostliny a živočichy je způsobena legislativní chybou v § 77a odst. 3 písm. x) a § 78 odst. 2 ZOPK, kde nedopatřením vypadlo vymezení působnosti podle § 54 odst. 3 ZOPK ve vztahu k rostlinám].

Pokud je takový živočich zároveň zvěří, je podle § 5 odst. 1 písm. c) zákona o myslivosti zakázáno vypouštět ho do honitby. Výjimku z tohoto zákazu může povolit orgán ochrany přírody. Příslušnost orgánu ochrany přírody k povolení výjimky vyplývá z tzv. zbytkové působnosti.

¹⁶⁾ Viz výklad výkladové komise ministra životního prostředí publikovaný ve Věstníku MŽP č. 5/2002, str. 26.

4. Ochrana dřevin

Otázky spojené s ochranou dřevin patří mezi nefrekventovanější a rozhodování orgánů ochrany přírody ve věcech ochrany dřevin je nejpočetnější. Pokud ZOPK a prováděcí vyhlášky mluví o dřevinách, jde o legislativní zkratku pojmu **dřevina rostoucí mimo les** [§ 3 odst. 1 písm. g) ZOPK]. Jde o rostliny se zdřevnatělým stonkem, které rostou na pozemcích, které nejsou určeny k plnění funkcí lesa. Mezi dřeviny patří stromy s viditelným kmenem, keře jako dřeviny větvené od země, polokeře s dřevnatou spodní částí lodyhy a dřevnaté liány.

Zákon se netýká jen planě rostoucích dřevin, nýbrž i dřeviny člověkem záměrně pěstovaných např. v zahradách a parcích. Předmětem ochrany jsou i ovocné stromy.

Podle zákona jsou všechny dřeviny chráněny před poškozováním a ničením, a to buď na úrovni obecné ochrany (§ 7 odst. 1 ZOPK) nebo mohou požívat zvláštní ochrany jako památné stromy (§ 46 a násl. ZOPK) či jako zvláště chráněné rostliny (viz kapitola 3.3.). Důvodů pro ochranu dřevin je nespočet. Každý strom má svou ekologickou a estetickou hodnotu, stromy jsou nezbytnou součástí ekosystémů, jsou svébytnými biotopy řady organismů (houby, mechy a lišejníky, bezobratlí, ptáci, netopýři), dřeviny také mají nezastupitelný krajino- tvorný význam.

4.1. Obecná ochrana dřevin

4.1.1. Ochrana dřevin a základní povinnosti vlastníků (§ 7 ZOPK)

Péče o dřeviny, jejich ošetřování a udržování je povinností vlastníků. Zákon o ochraně přírody a krajiny neřeší, kdo je vlastníkem dřeviny, avšak z jiných právních předpisů dospějeme k závěru, že vlastníkem dřeviny je vlastník pozemku, na kterém dřevina roste. Porost na pozemcích včetně dřevin je považován za součást pozemku (podle § 120 ObčZ je součástí věci hlavně to, co k ní podle její povahy náleží a nemůže být odděleno, aniž by se tím věc znehodnotila). Zákon ukládá **povinnost péče o dřeviny jejím vlastníkům**, nikoli také nájemcům pozemků. To znamená, že orgány ochrany přírody se ve věcech péče o dřeviny musí obracet na vlastníky pozemků, i kdyby vlastníci pozemky pronajali a povinnost péče o dřeviny soukromoprávně smlouvou přenesli na jiné osoby. Zároveň je třeba zdůraznit, že vlastníci pozemků nemohou svou právní povinnost pečovat o dřeviny jednostranně přenášet na jiné subjekty, např. na obec, orgán ochrany přírody, i když nutnost péče o zachování a udržování dřevin mnohdy vyplývá spíše z veřejného zájmu než ze zájmu samotného vlastníka. Pokud tuto povinnou péči o dřeviny vlastník neplní, může orgán ochrany přírody její plnění vynucovat jen velmi omezeně. Za nesplnění této povinnosti zákon neurčuje žádnou sankci. Orgány ochrany přírody mohou vlastníka vyzvat ke splnění povinnosti, v odůvodněných případech, např. pokud se jedná o dřeviny, které jsou součástí významného krajinného prvku či rostou ve zvláště chráněném území a mají vyšší ekologickou hodnotu, mohou nezbytně ošetření provést samy, ovšem na své náklady (viz postup podle § 68 odst. 3 ZOPK).

V případě, že je dřevina napadena epidemickými či jinými vážnými chorobami dřevin, může orgán ochrany přírody uložit vlastníkovi **provedení nezbytných zásahů**, včetně pokácení dřeviny (§ 7 odst. 2 ZOPK). V praxi je ustanovení nejčastěji užíváno k ochraně před šířením tracheomykóz (onemocnění vodivých pletiv dřevin způsobené houbovými patogeny), bakteriální spály (např. bakteriální onemocnění růžokvětých) nebo rzí (onemocnění způsobené stopkovýtusnými houbami). Obsahem uloženého opatření může

být odřezání napadených větví či použití chemických přípravků, obvykle však orgán ochrany přírody chorobu zjistí až v takovém stadiu jejího rozvinutí, že z důvodu zamezení šíření choroby bude třeba dřevinu pokácet a napadenou dřevní hmotu vhodným způsobem z místa odstranit. O uložení povinnosti provedení nezbytného zásahu je třeba rozhodnout ve správním řízení, příslušný je orgán ochrany přírody na základě zbytkové působnosti (tj. obecní úřad obce s rozšířenou působností či správa CHKO nebo národního parku).

4.1.2. Povolování kácení dřevin (§ 8 odst. 1 ZOPK)

Zásadou je, že ke kácení všech dřevin je třeba **povolení orgánu ochrany přírody**, vyjma těch případů, kdy zákon stanoví, že povolení není třeba (§ 8 ZOPK). Povolení ke kácení dřevin lze vydat jen ze závažných důvodů po vyhodnocení funkcí dřeviny a po vyhodnocení estetického významu dřeviny. Mezi základní funkce dřevin patří jejich pozitivní účinky na okolní prostředí, tj. zejména absorpce CO₂, produkce kyslíku, vliv na teplotní a vlhkostní režim prostředí, absorpce hluku a prachu a další. Z biologického hlediska jsou dřeviny biotopy řady organismů a jsou dočasnými útočišti dalším organismům. Dřeviny také mají důležitou funkci ve vytváření a posílení ekostabilizačních funkcí krajinných segmentů. Nepominutelný je jejich význam při vytváření typického a harmonického vzhledu krajiny. Závažnými důvody pro povolení kácení budou zejména důvody na straně žadatele, např. poškozování stavby kořeny stromu, nadměrné zastínění, umístění nové stavby na pozemku. Závažné důvody mohou také spočívat ve stavu dřeviny, např. její poškození a nestabilita. V řízení o povolení kácení dřeviny (§ 8 odst. 1 ZOPK) musí orgán ochrany přírody zároveň zvážit závažnost důvodů žadatele a funkční a estetickou hodnotu dřeviny, přičemž tato úvaha by měla být podchycena v odůvodnění písemného vyhotovení rozhodnutí i v těch případech, kdy orgán ochrany přírody vyhovuje účastníkům řízení v celém rozsahu (srovnej § 47 odst. 1 SpŘ a § 68 odst. 4 NSpŘ).

Podle § 8 odst. 3 vyhl. č. 395/1992 Sb. o povolení kácení může žádat vlastník či nájemce se souhlasem vlastníka. Jde o poněkud problematické ustanovení, neboť je zřejmé, že i jiné osoby mohou mít oprávněný zájem na vydání rozhodnutí o povolení kácení, podle tohoto ustanovení však nejsou k podání žádosti legitimovány. Rozhodovací praxe tento rozpor obvykle překlenuje tím, že těmto žadatelům doporučí, aby jednali v zastoupení vlastníka.

Samostatné povolení ke kácení dřevin se nevzdává, pokud je záměr kácet dřeviny součástí žádosti o vydání integrovaného povolení a o věci je rozhodováno postupem stanoveným zákonem č. 76/2002 Sb., o integrované prevenci.

Předmětem rozhodování orgánu ochrany přírody není povolování ořezu obecně chráněných dřevin. Ořez dřevin je však třeba provést tak, aby tímto zásahem nedošlo k podstatnému a trvalému snížení ekologických a estetických funkcí dřevin.

4.1.3. Případy, kdy povolení ke kácení není třeba (§ 8 odst. 2 až 4 ZOPK)

V případech zákonem vypočtených není ke kácení dřevin třeba povolení orgánu ochrany přírody. V první řadě jde o případy vypočtené v ust. § 8 odst. 2 ZOPK, kdy povolení není třeba **při kácení z důvodů péstebních**, dále z **důvodů zdravotních** nebo **při výkonu zvláštních oprávnění**. Za důvody péstební považuje zákon kácení za účelem obnovy porostu a dále kácení z důvodů provádění výchovné probírky porostu. Co je míněno porostem, pokud se týká dřevin rostoucích mimo les, není nikde definováno. Zřejmě

můžeme za porost považovat početnější soubor dřevin rostoucích na jednom pozemku. Výkonem zvláštních oprávnění se rozumí ty případy, kdy jiný právní předpis stanoví vybraným subjektům, že jsou oprávněny z důvodů ochrany důležitých veřejných zájmů odstraňovat ve vymezeném rozsahu dřeviny.

V současné době jde zejména o tato zvláštní oprávnění :

- podle zákona č. 458/2000 Sb., o podmínkách podnikání a o výkonu státní správy v energetických odvětvích (energetický zákon) – oprávnění provozovatele přenosové soustavy elektrické energie (§ 24 odst. 3), oprávnění provozovatele distribuční soustavy v plynárenství (§ 59 odst. 1),
- podle zákona č. 254/2001 Sb., o vodách – oprávnění správce vodního toku (§ 49),
- podle zákona č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích – oprávnění vlastníka dálnice, silnice a místní komunikace (§ 15 odst. 2),
- podle zákona č. 266/1994 Sb., o dráhách – oprávnění provozovatele dráhy (§ 10).

Výše vyjmenované právní předpisy chrání důležité veřejné zájmy, např. bezpečnosti rozvodných soustav, bezpečnosti dopravních cest apod., jejichž ochrana má za stanovených podmínek přednost před zájmy ochrany přírody. Podmínky a rozsah výkonu zvláštních oprávnění řeší jednotlivé výše uvedené předpisy.

Jak pro kácení z důvodů péstebních a zdravotních, tak i pro výkon zvláštních oprávnění platí, že zamýšlené kácení musí být oznámeno orgánu ochrany přírody nejméně 15 dnů předem. Orgán ochrany přírody může takové kácení pozastavit, omezit nebo zakázat, a to v případech, že je rozsah zamýšleného kácení nad rámec vymezený zvláštními předpisy umožňujícími výkon zvláštních oprávnění, anebo v případech, kdy je oznámené kácení v rozporu s požadavky na ochranu dřevin. O pozastavení, omezení či zákazu oznámeného kácení je třeba rozhodnout ve správním řízení. Vzhledem ke krátkému času na řešení lze orgánům ochrany přírody doporučit vyloučit odkladný účinek odvolání.

Ke kácení dřevin není potřebné povolení orgánu ochrany přírody dále tehdy, jestliže jde o **dřeviny rostoucí na pozemcích ve vlastnictví fyzických osob**, které zároveň tyto pozemky užívají, dřeviny nejsou součástí významného krajinného prvku a jde o stromy, jejichž obvod kmene ve výši 130 cm nad zemí je menší než 80 cm, nebo o souvislé keřové porosty do celkové plochy 40 m². Za souvislé keřové porosty můžeme považovat porosty keřovitého vzrůstu, kde se dřeviny vzájemně dotýkají či prorůstají. Je třeba upozornit, že se jedná o dřeviny s touto charakteristickou ve vlastnictví všech fyzických osob a že zákon nerozlišuje, zda fyzická osoba pozemky s dřevinami využívá k podnikatelské činnosti či nikoli.

Ochrana dřevin je sice zájem chráněný zákonem, avšak v případech, kdy je ohrožen lidský život či zdraví nebo v případech, kdy hrozí škoda značného rozsahu, má ochrana života a zdraví či ochrana majetkových hodnot před ochranou dřevin přednost. Proto povolení orgánu ochrany přírody ke kácení dřevin není třeba tehdy, je-li jejich stav zřejmě a bezprostředně ohrožující. Obě podmínky musí být splněny zároveň, tedy hrozba jiným zájmům musí být zřejmá a musí být bezprostřední. Tyto podmínky jsou nejčastěji splněny tehdy, dojde-li vlivem nějaké živelné události k závažnému poškození dřeviny, např. ohrožení stability stromu v důsledku jeho poškození vichřicí, úderem blesku apod. Zároveň však musí stav dřeviny ohrožovat, např. polovyrácený strom se nachází u silnice nebo na školním dvoře, bleskem „rozčísnutá“ koruna zasahuje nad střechu rodinného domu apod. Proto se také v praxi pro tento způsob kácení vžil název „**havarijní kácení**“. Za této situace může

dřeviny pokácet každý, kdo odvrací takovou hrozící škodu, je však povinen provedení takového kácení do 15 dnů oznámit orgánu ochrany přírody. Tuto oznamovací povinnost má ten, kdo kácení provedl, nikoli vlastník dřeviny. Pro oznámení není zákonem předsána písemná forma.

4.1.4. Kompenzace ekologické újmy (§ 9 ZOPK)

Pokácením dřeviny vznikne ekologická újma¹⁷⁾. Orgán ochrany přírody při povolování kácení dřevin může žadateli uložit povinnost tuto újmu kompenzovat provedením **náhradní výsadby**. Ekologickou újmu vzniklou pokácením dřeviny nelze ve většině případů vyvážit zcela, obvykle půjde spíše o příspěvek k vyrovnání vzniklé újmy. O povinnosti provést náhradní výsadbu lze rozhodnout pouze zároveň s vydáváním povolení ke kácení dřevin, nelze tak učinit dodatečně ani nelze takovou povinnost uložit např. tomu, kdo oznámil provedení péstebních zásahů či kácení dřevin při výkonu zvláštních oprávnění. Orgán ochrany přírody může, ale nemusí povinnost provést náhradní výsadbu uložit. Záleží na posouzení konkrétních okolností případu. Původně zákon vycházel z toho, že vzniklá újma bude kompenzována buď provedením náhradní výsadby nebo penězi, tj. zaplacením odvodu do rozpočtu obce. Vzhledem k tomu, že nebyl vydán speciální zákon, který by stanovil výši odvodů a podmínky pro jejich ukládání, nelze odvody ukládat. Povinnost provést náhradní výsadbu je třeba uložit zcela konkrétně a určitě, tj. výrok má obsahovat počet a druh dřevin, místo, kde má být náhradní výsadba realizována, a samozřejmě lhůtu, ve které má být realizována. Pokud není provedení náhradní výsadby uloženo na pozemek ve vlastnictví žadatele, je třeba souhlasu vlastníka pozemku. Obec je povinna vést přehled pozemků vhodných pro náhradní výsadbu, kam zařazuje zejména své vlastní pozemky; pozemky ostatních vlastníků může do tohoto přehledu zařadit jen s jejich předběžným souhlasem. Současně s uložením povinnosti náhradní výsadby je možné uložit i následnou péči o dřeviny po nezbytně nutnou dobu, nejvýše pěti let. Obsahem této povýsadbové péče je zejména záливka a nutné přihnojování, výchovný řez koruny mladých stromů, odplevelování, kypření a ochrana výsadby před mechanickým poškozením.

Rozhodování o povolení kácení a ukládání náhradní výsadby náleží do působnosti obecních úřadů, a to s výjimkou území národních parků, kde o těchto věcech rozhodují správy. Na území CHKO si správy mohou působnost obecních úřadů vyhradit, jsou-li proto vážné důvody. Těmto orgánům ochrany přírody je také třeba zasílat oznámení o zamýšleném kácení z důvodů péstebních, zdravotních či při výkonu zvláštních oprávnění a dále oznámení o provedení tzv. havarijního kácení.

4.2. Památné stromy

Ochrana památných stromů je zvláštní ochranou těch stromů či jejich skupin, které jsou mimořádně významné. Zákonodárce ochranu památných stromů systematicky přiřazuje k ochraně druhové do části páté zákona, i když předmětem jsou jednotliví konkrétní jedinci. Lidé měli odnepaměti ve vážnosti staré stromy mimořádného vzrůstu a spojovali s nimi různé kultury a legendy. S ochranou některých stromů pak byly svázány vlastenecké tradice. V současné právní úpravě lze stromy mimořádně významné rozhodnutím orgánu ochrany přírody podle § 46 ZOPK vyhlásit jako památné. Za stromy mimořádně významné lze považovat stromy vynikající svým vzrůstem, stářím, významné krajinné dominanty, stromy, se kterými jsou spojovány historické události a ke kterým

¹⁷⁾ § 10 zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí

se vážou různé pověsti. Může se také jednat o významné introdukované dřeviny. Vedle cíle zajistit těmto významným dřevinám zvýšenou ochranu má ochrana památných stromů i nepominutelný smysl osvětový.

4.2.1. Vyhlášení památných stromů a základní ochranné podmínky (§ 46 odst. 1 a 2 ZOPK)

Významné stromy lze vyhlásit za památné rozhodnutím orgánu ochrany přírody ve správním řízení (kromě toho je možné jejich ochranu zřídit též smluvně podle § 39 ZOPK). Zároveň zde však platí i režim daný ust. § 55 ZOPK o projednávání záměrů na vyhlášení. Proto je třeba při zahájení řízení přesně identifikovat předmět ochrany, ochranu zdůvodnit, uvést, zda je navrhováno vyhlásit i ochranné pásmo a s jakými konkrétními podmínkami ochrany, případně zda strom bude mít ochranné pásmo v rozsahu stanoveném zákonem. Zároveň musí být záměr projednán i s dotčenými orgány státní správy. Okruh těchto dotčených orgánů je třeba vymezit případ od případu zejména podle konkrétního umístění stromu. Účastníkem správního řízení o vyhlášení památného stromu je vlastník, případně nájemce pozemku, na kterém strom roste, a dále pak vlastník (vlastníci), případně nájemce pozemků v ochranném pásmu. Účastníkem je také obec, pokud ve věci nerozhoduje jako orgán ochrany přírody, a za podmínek daných v § 70 případně i občanské sdružení.

Památné stromy je zakázáno poškozovat, ničit a rušit v přirozeném vývoji. To znamená, že každý je povinen se zdržet všech činností, které by vedly k poškození či k rušení přirozeného vývoje památného stromu. Výjimku z tohoto zákazu lze povolit pouze tehdy, pokud jiný veřejný zájem výrazně převažuje nad zájmem ochrany přírody. Vyhlášení ochrany památného stromu nezbavuje vlastníka povinnosti zajistit péči o dřevinu (§ 7 odst. 2 ZOPK), avšak ošetřování památného stromu je možné jen se souhlasem orgánu ochrany přírody. Na udělování tohoto souhlasu se nevztahují předpisy o správním řízení. Na ošetřování památných stromů, které je mnohdy značně nákladné, pamatují i dotační tituly (např. program péče o krajinu), a často toto ošetřování na základě ust. § 68 odst. 3 ZOPK zajišťují orgány ochrany přírody samy.

4.2.2. Ochranné pásmo památného stromu (§ 46 odst. 3 ZOPK)

Každý památný strom má **ochranné pásmo**, které slouží k zabezpečení ochrany stromu před škodlivými vlivy z okolí. Ochranné pásmo buď vymezí orgán ochrany přírody, který je příslušný k vyhlášení ochrany památného stromu, anebo má strom ochranné

pásmo v rozsahu stanoveném zákonem, tj. kruh o poloměru desetinasobku průměru kmene měřeného ve výšce 130 cm nad zemí. Příslušný orgán ochrany přírody rozhodne o stanovení ochranného pásma v rozhodnutí, kterým strom vyhláší za památný. Zároveň stanoví činnosti a zásahy, které lze v ochranném pásmu konat jen s předchozím souhlasem orgánu ochrany přírody. Pokud orgán ochrany přírody ochranné pásmo nevyhlásí, má strom ochranné pásmo v takovém rozsahu, jak stanoví zákon. V tomto ochranném pásmu pak ze zákona není dovolena žádná činnost pro památný strom škodlivá. Zákon obsahuje příkladný výčet škodlivých činností, jde např. o výstavbu, terénní úpravy, odvodňování a chemizaci. Stanovení ochranného pásma rozhodnutím lze orgánům ochrany přírody doporučit tam, kde je vhodné stanovit ochranné pásmo jiného tvaru než pravidelný kruh s danými rozměry. Z uvedeného je také zřejmé, že režim v ochranném pásmu ze zákona je přísnější, neboť potenciálně škodlivé činnosti jsou zakázány. Při stanovení ochranného pásma podle individuálních konkrétních potřeb jsou činnosti vymezené orgánem ochrany přírody vázány na předchozí souhlas.

4.2.3. Rozhodování ve věcech památného stromu, zrušení ochrany (§ 46 a 56 ZOPK)

Správním orgánem příslušným k rozhodování o vyhlášení památného stromu a jeho ochranného pásma, k povolování výjimek ze zakáz v ochranném pásmu, k udělování souhlasu k činností v ochranném pásmu stromu a k případnému rušení ochrany památného stromu jsou pověřené obecní úřady, na území NP a CHKO jsou to správy [s výjimkou pozemků určených pro účely obrany státu, kde platí § 78a a 79 odst. 3 písm. l) ZOPK]. Tyto orgány také udělují souhlas k ošetřování památného stromu (mimo správní řízení). Ochranu památného stromu lze zrušit jen tehdy, je-li zde jiný veřejný zájem výrazně převažující nad zájmem ochrany přírody. Samozřejmě se setkáme i s tím, že důvodem zrušení ochrany památného stromu bude to, že předmět ochrany zanikl, např. strom odumřel nebo byl nedovoleně pokácen.

4.2.4. Evidence a označování památných stromů (§ 47 ZOPK)

Památné stromy jsou evidovány v **ústředním seznamu ochrany přírody**. Orgán ochrany přírody je povinen vyhlášení stromu s doklady vypočtenými ve vyhlášce č. 395/1992 Sb. zaslat **Agentuře ochrany přírody a krajiny ČR**, která ústřední seznam vede. Památné stromy jsou v terénu označovány malým státním znakem a tabulí s označením „památný strom“ nebo „památné stromy“.

5. Ochrana neživé přírody

ZOPK upravuje vedle ochrany živočichů a rostlin a jejich biotopů významnou měrou i ochranu neživé přírody. Podobně jako ochranu živočichů a rostlin nebo jako ochranu územní ji můžeme rozdělit na obecnou, která zahrnuje ochranu **jeskyní a paleontologických nálezů**, a ochranu zvláštní, kam řadíme **zvláště chráněné nerosty**. Kromě těchto samostatných nástrojů je ochrana neživé přírody zajišťována podobně jako ochrana živočichů a rostlin i v rámci ochrany územní – např. naleziště vzácných nerostů či paleontologických nálezů nebo významné geomorfologické útvary mohou být registrovány jako významný krajinný prvek či vyhlášeny jako přechodně chráněná plocha nebo zvláště chráněné území.

5.1. Jaskyně (§ 10 ZOPK)

Jaskyně jsou velmi cennými přírodními stanovišti, která jednak tvoří biotop některých vzácných druhů živočichů a rostlin a jednak jsou jedinečným dokladem o geologické minulosti Země. Na jejich ochranu pamatuje i směrnice o stanovištích, která řadí jaskyně nepřístupné veřejnosti a jaskyně pod mořskou hladinou mezi typy přírodních stanovišť v zájmu Evropských společenství, která vyžadují územní ochranu.

Ochrana jaskyní je upravena v § 10 ZOPK. Jaskyně jsou zde definovány jako podzemní prostory vzniklé působením přírodních sil, včetně jejich výplní a přírodních jevů v nich. Součástí jaskyně však nejsou (oproti definici před novelizací zákonem č. 218/2004 Sb.) přírodní jevy na povrchu Země, které s jaskyněmi souvisejí (krasové závrtvy, škrapy atd.). Ovšem i tyto jevy požívají stejné ochrany jako jaskyně samotné, odlišnost od vlastních jaskyní je pouze v tom, že nejsou vyňaty z ochranného režimu v případě hornické činnosti (viz dále). Jaskyně nejsou součástí pozemku ani předmětem vlastnictví (§ 61 odst. 3 ZOPK), tj. jsou věci ničí (podobně jako např. voda podle platného vodního zákona). K pozemkům souvisejícím s jaskyněmi mají předkupní právo orgány ochrany přírody (viz kapitola 6.2.5.9.).

5.1.1. Ochrana jaskyní (§ 10 odst. 2 a 3 ZOPK)

Ochrana jaskyní spočívá zejména v zákazu jejich ničení, poškozování, upravování nebo jiných změn jejich dochovaného stavu. Z těchto zákazů může orgán ochrany přírody povolit výjimku, která se vydává formou rozhodnutí ve správním řízení. Podmínkou je, že je povoleno výjimky v zájmu ochrany jaskyně nebo že jiný veřejný zájem chráněný tímto nebo jiným zákonem výrazně převažuje nad zájmem ochrany jaskyní. Vstup do jaskyně ze zákona omezen není, ale může ho omezit orgán ochrany přírody právním předpisem podle § 64 ZOPK. Povolení orgánu ochrany přírody je ale nutné k průzkumu nebo výzkumu jaskyně, nepotřebují ho pouze osoby vyjmenované v § 10 odst. 3 ZOPK.

Orgánem ochrany přírody příslušným k udělení výjimky, k vydání povolení k průzkumu nebo výzkumu a k vydání právního předpisu o omezení vstupu do jaskyně je na území národních parků, chráněných krajinných oblastí a jejich ochranných pásem správa a na ostatním území [nejde-li o pozemky určené pro účely obrany státu, kde platí § 78a a § 79 odst. 3 písm. l)] orgán kraje (krajský úřad k vydání rozhodnutí a rada kraje k vydání nařízení).

5.1.2. Povinnosti při zjištění jaskyně (§ 10 odst. 5 ZOPK)

Velmi důležité je ustanovení § 10 odst. 5 ZOPK, které stanoví osobám oprávněným k dobývání nerostných surovin a osobám

provádějícím geologické práce povinnost oznámit zjištění jaskyně bezodkladně orgánu ochrany přírody. Pro osoby oprávněné k dobývání neplatí zákazy stanovené k ochraně jaskyní (viz § 90 odst. 3 ZOPK), pokud se s orgánem ochrany přírody nedohodnou jinak. Z toho důvodu jim je při zjištění jaskyně stanovena dále povinnost na nezbytně nutnou dobu zastavit dobývací činnosti, které by mohly jaskyni poškodit, a na své náklady zajistit dokumentaci jaskyně a předat ji orgánu ochrany přírody. ZOPK nestanoví kterému orgánu, ale s ohledem na to, že veškerá rozhodovací pravomoc v jaskyních je v kompetenci správ a krajských úřadů (viz výše), zdá se být logické, aby byla dokumentace předávána těmto orgánům.

5.2. Paleontologické nálezy (§ 11 ZOPK)

Paleontologický nález je definován v § 3 odst. 1 písm. h) ZOPK jako věc, která je významným dokladem nebo pozůstatkem života v geologické minulosti a jeho vývoje do současnosti. Na rozdíl od archeologických nálezů, které jsou pozůstatkem vývoje člověka a jejichž ochrana je zakotvena v právních předpisech o státní památkové péči, se pojem paleontologický nález vztahuje k vývoji jiných organismů než člověka.

Ochrana paleontologických nálezů je upravena v § 11 ZOPK. Nakládání s paleontologickými nálezy v ZOPK omezeno není, s výjimkou jejich vývozu, který je povolen jen se souhlasem orgánu ochrany přírody. K vydání souhlasu [resp. § 79 odst. 3 písm. j) ZOPK hovoří o povolení] je příslušné Ministerstvo životního prostředí. Souhlas se vydává formou rozhodnutí ve správním řízení.

Pro toho, kdo učiní paleontologický nález, který sám rozpozná, však platí povinnost zajistit ochranu nálezu a opatřit ho údaji, zejména o místě nálezu. ZOPK ale nezakládá povinnost oznámit zjištěný paleontologický nález orgánu ochrany přírody. Sdílet údaje o nálezu a umožnit přístup k nálezu a jeho dokumentaci je nálezcovi povinen až na základě případné výzvy orgánu ochrany přírody. Platná úprava tedy obsahuje určité mezery.

Důležitá je povinnost vlastníka pozemku, na němž byl paleontologický nález učiněn, nebo osoby vykonávající činnosti, při nichž k nálezu došlo, umožnit na žádost orgánu ochrany přírody provedení záchranného paleontologického výzkumu a po dobu jeho provádění, nejdéle ovšem po dobu 8 dní od ohlášení nálezu (ale jak je uvedeno výše, povinnost ohlásit nález ZOPK nestanoví), pokud není dohodnuto jinak, se zdržet činností, které by mohly vést k poškození nebo zničení nálezu.

Při hornické činnosti lze povinnosti vztahující se ke zjištěnému paleontologickému nálezu uplatnit jen v dohodě s osobou oprávněnou k výkonu hornické činnosti (§ 90 odst. 3 ZOPK).

5.3. Zvláštní ochrana nerostů (§ 51 a 53 ZOPK)

Právní úprava zvláště chráněných nerostů není využita, protože doposud nebyl žádný nerost jako zvláště chráněný vyhlášen. K jejich vyhlášení je příslušné Ministerstvo životního prostředí, a to formou vyhlášky.

Ministerstvo je rovněž zmocněno ke stanovení bližších ochranných podmínek zvláště chráněných nerostů, ovšem na rozdíl od zvláště chráněných území a zvláště chráněných druhů

rostlin a živočichů zákon výslovně nestanoví, zda mohou spočívat v podmínění některých činností souhlasem orgánu ochrany přírody.

ZOPK obsahuje zákaz poškozování a sbírání zvláště chráněných nerostů na místě jejich přirozeného výskytu bez povolení orgánu ochrany přírody. Zde je určitý nesoulad s § 56 odst. 1 ZOPK, podle kterého může výjimku z tohoto zákazu povolit v případě výrazné převahy jiného veřejného zájmu nad zájmem ochrany přírody orgán ochrany přírody, konkrétně Ministerstvo životního prostředí [§ 79 odst. 3 písm. f) ZOPK]. Vzhledem k rozpornému znění není

zcela jasné, zda lze tento zákaz prolomit pouze výjimkou ministerstva, anebo zda stačí povolení podle § 51 odst. 2 ZOPK, k jehož vydání by zřejmě byly příslušné orgány ochrany přírody na základě tzv. zbytkové působnosti. Při hornické činnosti lze uvedený zákaz uplatnit jen v dohodě s osobou oprávněnou k výkonu hornické činnosti (§ 90 odst. 3 ZOPK).

ZOPK dále stanoví zákaz vývozu zvláště chráněných nerostů. Výjimečně ho může povolit Ministerstvo životního prostředí.

Veškerá rozhodnutí týkající se zvláště chráněných nerostů podléhají režimu správního řádu.

6. Územní ochrana

6.1. Obecná ochrana

Zákon obsahuje řadu právních nástrojů i k ochraně těch hodnotných částí krajiny, které nemají zvláštní režim ochrany. Pojem **obecná územní ochrana** tedy chápeme jako vymezení oproti tzv. zvláštní ochraně území formou zvláště chráněných území. Tato obecná ochrana území se týká nejširšího okruhu území a širokého počtu subjektů, které užívají krajinu. Mezi nástroje obecné územní ochrany patří ochrana významných krajinných prvků, vymezení a hodnocení systému ekologické stability, další ochrana funkcí lesa jako složky životního prostředí, ochrana krajinného rázu, zřizování přírodních parků a vyhlášení přechodně chráněných ploch.

6.1.1. Významné krajinné prvky

6.1.1.1. Definice a základní pojmy

Ochrana významných krajinných prvků je nejrozšířenější, nejučinnější a nejsilnější nástroj ochrany ekologicky i esteticky hodnotné části krajiny. Pojem je definován v § 3 odst. 1 písm. b) zákona. Jde o tu část krajiny, která splňuje alespoň jednu ze tří základních funkcí: vytváří typický vzhled krajiny, přispívá k estetické hodnotě krajiny anebo přispívá k udržení její stability. Velký počet významných krajinných prvků plní dvě či všechny tři funkce. Významné krajinné prvky jsou obvykle zároveň cennými ekosystémy. Významnými krajinnými prvky jsou části krajiny, které stanoví přímo zákon (tzv. významné krajinné prvky ze zákona) a dále ty části krajiny, které jako významné krajinné prvky orgán ochrany přírody zaregistruje. Oba druhy významných krajinných prvků požívají stejné ochrany.

6.1.1.2. Významné krajinné prvky ze zákona (§ 3 odst. 1 písm. b) ZOPK)

Zákon označuje za **významné krajinné prvky** lesy, rašeliniště, vodní toky, rybníky, jezera a údolní nivy. Tyto pojmy nejsou definovány v zákoně o ochraně přírody a krajiny, ale některé z nich jsou vymezeny v jiných právních předpisech, avšak způsobem, který nelze pro účely ochrany přírody a krajiny využít. Proto pokud by mohla při konkrétním rozhodování vzniknout pochybnost, zda určitá část krajiny je některým z významných krajinných prvků či nikoli, je nezbytné, aby orgán ochrany přírody v odůvodnění rozhodnutí zdůvodnil i to, proč konkrétní část krajiny za určitý významný krajinný prvek považuje.

Zákon o lesích (§ 2 písm. a) LesZ) definuje **les** jako lesní porosty s jejich prostředím a pozemky určené k plnění funkcí lesa. Pro potřeby ochrany přírody je třeba vnímat les jako celý lesní ekosystém se všemi jeho složkami, vazbami a funkčními vztahy.

Zákon o vodách (§ 43 odst. 1 VodZ) definuje **vodní tok** jako povrchové vody tekoucí vlastním spádem v korytě, a to trvale nebo po převážnou část roku. Samostatně pak definuje koryto vodního toku. Pro účely ochrany přírody je třeba považovat za vodní tok koryto, břehy včetně břehových porostů, vodu a veškeré živé organismy, které se v tomto prostoru nacházejí.¹⁸⁾

Pojem **rybník** je definován v § 2 písm. c) zákona č. 99/2004 Sb. o rybářství, a to jako vodní dílo, které je vodní nádrží určenou především k chovu ryb. I zde je třeba vycházet z pojetí rybníku jako celého ekosystému, který je tvořen dnem, břehy, zadržovanou vodou a všemi živými organismy.

Pojmy jezero, údolní niva a rašeliniště nejsou definovány nikde. Za **jezero** lze považovat ekosystém, jehož základem je vodní nádrž vzniklá přirozeným geomorfologickým procesem s trvalou vodní hladinou, přičemž není podstatné, zda tato přirozená vodní nádrž má odtok a přítok.

Rašeliništěm je třeba rozumět zvláštní ekosystém vznikající na trvale zamokřených stanovištích, pokrytý rašelinou a specifickou vegetací, která při odumírání vytváří rašelinu. Pohled nelze zúžit jen na hledisko botanické (stanoviště specifických rostlinných společenstev) či geologické (ložiska sedimentů organického původu). Za rašelinu považujeme sedimenty rostlinného původu s obsahem minimálně 50% spalitelných látek v sušině.

Údolní niva má rovinné dno vzniklé usazováním nivních sedimentů a nachází se údolích a úvalech podél vodních toků. Jde o území se specifickým hydrologickým režimem (vyšší hladina spodní vody, občasná záplavy). Tomu pak odpovídá i druhové spektrum rostlinných společenstev (vlhkomilné druhy rostlin, doprovodné břehové porosty).

6.1.1.3. Registrace významných krajinných prvků (§ 3 odst. 1 a § 6 ZOPK)

Významnými krajinnými prvky jsou dále ty hodnotné části krajiny, které orgán ochrany přírody jako významný krajinný prvek zaregistruje postupem podle § 6. Jako významné krajinné prvky je možno zaregistrovat např. mokřady, stepní trávníky, remízy, meze, naleziště nerostů a zkamenělin, skalní útvary, výchozy a odkryvy. Je možné také registrovat cenné plochy porostů v sídelních úvarech, např. parky a historické zahrady. **Registraci** provádí orgán ochrany přírody (pověřený obecní úřad) ve správním řízení. V rozhodnutí, kterým se významný krajinný prvek registruje, musí významný krajinný prvek plošně vymežit (např. výčtem pozemkových parcel či popisem hranic registrovaného VKP, případně mapovým zákresem). Dále musí ve výroku rozhodnutí účastníky poučit o právních následcích registrace, a to nejlépe doslovnou citací § 4 odst. 2 ZOPK. Orgán ochrany přírody nemá stanovovat další omezující podmínky pro užívání významného krajinného prvku, neboť pro takový postup není opora v zákoně a není možné výkon vlastnických práv omezovat nad rámec zákona. Účastníky řízení o registraci jsou vlastníci (vlastníci) pozemků, případní nájemci pozemků, obec na základě § 71 odst. 3 zákona (pokud nerozhoduje její obecní úřad) a případně i občanské sdružení za podmínek daných ust. § 70 odst. 3 zákona.

Zrušit registraci VKP může orgán, který ho registroval, pouze v případě veřejného zájmu. Činí tak rovněž ve správním řízení, a to i tehdy, pokud byl VKP registrován před účinností novely (zákona č. 168/2004 Sb.), tedy pouhým zápisem do seznamu registrovaných významných krajinných prvků. Rozhodnutí o provedení registrace, případně i rozhodnutí o jejím zrušení, dává orgán ochrany přírody na vědomí stavebnímu úřadu.

6.1.1.4. Významné krajinné prvky a zvláště chráněná území [§ 3 odst. 1 písm. b) ZOPK]

Zákon poněkud nejasně stanoví, že zvláště chráněná část přírody je z definice významných krajinných prvků vyňata. Zákonodárce vychází z toho, že se sice hodnotné části krajiny, které splňují charakteristiku významného krajinného prvku, nacházejí i ve zvláště chráněných územích, že však v těchto územích je dán dostatek

¹⁸⁾ Viz výklad výkladové komise ministra, Věstník MŽP č. 4/2003.

právních nástrojů k ochraně těchto hodnot, a to zejména prostřednictvím základních a bližších ochranných podmínek ZCHÚ. Proto by ustanovení o významných krajinných prvcích neměla být ve zvláště chráněných územích užívána. Teorie i praxe se shodně na tom, že na zvláště chráněných územích nelze provádět registraci významných krajinných prvků. Zároveň se obvykle připouští, že lze využít subsidiárně ochranu VKP „ze zákona“ tam, kde k ochraně hodnotných částí krajiny nepostačují základní a bližší ochranné podmínky ZCHÚ

6.1.1.5. Ochrana významných krajinných prvků (§ 4 odst. 2)

Všechny významné krajinné prvky – ze zákona i registrované – jsou zákonem chráněny před poškozováním a ničením. Tu část krajiny, která je významným krajinným prvkem, lze využívat pouze tak, aby nebyla narušena obnova a nedošlo k ohrožení nebo oslabení ekostabilizační funkce významného krajinného prvku. Ten, kdo zamýšlí činit zásahy, které by mohly vést k poškození či zničení významného krajinného prvku nebo k oslabení jeho ekostabilizační funkce, si musí předem opatřit **závazné stanovisko** orgánu ochrany přírody k zásahu do VKP. Mezi takové zásahy patří např. umístování staveb, změny kultur pozemků, úpravy vodních toků a nádrží nebo těžba nerostů. V praxi se může jednat i o méně závažné zásahy, než které zákon vypočítává – podstatné je, zda zásah může poškodit, event. ovlivnit ekostabilizační funkci významného krajinného prvku. Ten, kdo zásah zamýšlí, je povinen požádat o závazné stanovisko vždy, kdy je zde pouhá možnost takového ovlivnění. O této žádosti rozhoduje orgán ochrany přírody ve správním řízení, přičemž obsahem závazného stanoviska je buď souhlas či nesouhlas se zamýšlenou činností. Souhlas je možno vázat na splnění podmínek týkajících se způsobu realizace tohoto zásahu. Smyslem podmínek je minimalizovat možné negativní dopady na významný krajinný prvek. Typickým příkladem takových podmínek je např. stanovení doby provedení zásahu, resp. stanovení doby, kdy se zásah provést nesmí. Orgánem ochrany přírody příslušným k vydávání závazných stanovisek k zásahům do registrovaných VKP je pověřený obecní úřad, o závazných stanoviscích k zásahu do VKP „ze zákona“ je na základě zbytkové působnosti příslušný rozhodovat obecní úřad obce s rozšířenou působností. Není také vyloučeno, že tento orgán ochrany přírody zároveň rozhodne o nezbytnosti a rozsahu příměňených náhradních opatřeních podle ust. § 67 odst. 4 zákona.

6.1.2. Územní systémy ekologické stability

6.1.2.1. Vymezení pojmu [§ 3 odst. 1 písm. a) ZOPK]

Zákon definuje **územní systém ekologické stability** jako vzájemně propojený soubor přirozených nebo sice pozměněných, avšak přírodě blízkých ekosystémů, které udržují přírodní rovnováhu. Tato rovnováha znamená, že systém je buď rezistentní vůči okolním negativním vlivům, tj. že je schopen takovým vlivům odolávat, anebo že je pomocí autoregulačních mechanismů schopen se do původní rovnováhy vracet. Za **ekologickou stabilitu** tedy považujeme schopnost ekosystémů zachovávat si své funkce a vlastnosti a vyrovnávat se s vnějšími vlivy. Krajina je tvořena nepřeborným množstvím ekosystémů, které se navzájem ovlivňují a mezi kterými je řada vzájemných vazeb. Zjednodušeně lze říci, že čím pestřejší mozaika ekosystémů se v krajině nalézá, tím je krajina stabilnější. Při vytváření systému ekologické stability se vybírají do propojeného systému nejstabilnější části krajiny, event. tam, kde se stabilnější části krajiny v dostatečném rozsahu nevyskytují, se navrhuje jejich doplnění a dotvoření.

6.1.2.2. Vymezení systému ekologické stability (§ 4 odst. 1 ZOPK)

Skladebnými součástmi systému ekologické stability jsou **biocentra** a **biokoridory**, které jsou vymezovány v potřebných prostorových parametrech na základě aktuálního stavu ekosystémů. Vymezení systému ekologické stability provádějí orgány územního plánování a orgány ochrany přírody ve vzájemné spolupráci, a to v **plánu** systému ekologické stability. Obsah tohoto plánu je stanoven v § 2 vyhlášky č. 395/1992 Sb. Plán (event. generel) **systému ekologické stability** je pak podkladem pro **projekty systému ekologické stability**, pro provádění pozemkových úprav, pro lesní hospodářské plány a pro územně plánovací dokumentaci. Z hlediska územního plánování jsou územní systémy jedním z limitů využití území. Plán systému ekologické stability je tedy schvalován jako součást jiných plánovacích dokumentů, zatímco projekt ekologické stability se stává závazným vydáním územního rozhodnutí o využití území. Pro praktickou ochranu přírody je nutno zdůraznit, že plán (generel) ÚSES, který nebyl schválen v rámci jiné plánovací dokumentace, subjekty v zamýšleném využívání území nijak neváže a neomezuje.

K vymezení a hodnocení **místního systému ekologické stability** mimo území národních parků, chráněných krajinných oblastí a jejich ochranných pásem jsou příslušné obecní úřady obcí s rozšířenou působností, vymezení a hodnocení **regionálního systému ekologické stability** spadá do působnosti krajských úřadů a správ NP a CHKO a vymezení a hodnocení **nadregionálního systému ekologické stability** zajišťuje Ministerstvo životního prostředí.

Ochrana systému ekologické stability je povinností všech vlastníků i nájemců pozemků, na kterých se systém nalézá, a jeho vytváření je výslovně označeno za veřejný zájem. Na to také zákon (§ 59 ZOPK) pamatuje tím, že stanoví, že plány a projekty ÚSES a opatření na základě nich realizovaná mají být uskutečňována v dohodě s vlastníkem pozemku. Pokud k takové dohodě nedojde, je možné provést výměnu pozemku za pozemek jiný a v krajním případě by bylo pro tyto účely možné i pozemek vyvlastnit (§ 60 odst. 1 ZOPK).

6.1.3. Další ochrana funkcí lesa

Les je významným krajinným prvkem ze zákona. Lesy pokrývají více než 32 % rozlohy České republiky a jejich mimoprodukční funkce jsou stěžejní pro zachování diverzity a ekologické stability krajiny. Proto zákon obsahuje další nástroje, jimiž orgán ochrany přírody reguluje činnosti v lesích, a to buď přímo (závazné stanovisko k odlesňování, k výstavbě lesních cest a svážnic a lesních melioračních systémů), nebo nepřímo, prostřednictvím lesního hospodářského plánování (závazné stanovisko ke schvalování lesních hospodářských plánů a k lesním hospodářským osnovám).

6.1.3.1. Závazná stanoviska k lesním hospodářským plánům a k lesním hospodářským osnovám (§ 4 odst. 3 ZOPK)

Závazné stanovisko orgánu ochrany přírody je třeba ke schválení **lesních hospodářských plánů** a **lesních hospodářských osnov**¹⁹⁾. Orgán státní správy lesů může lesní hospodářský plán schválit pouze tehdy, pokud je k němu vydáno **závazné stanovisko** orgánu ochrany přírody. Na řízení o schvalování LHP se nevztahují obecné předpisy o správním řízení, avšak orgán ochrany přírody závazné stanovisko k LHP ve správním řízení vydává. Zákon nestanoví hlediska, podle kterých má orgán ochrany přírody věc posuzovat, můžeme však vyvodit, že půjde zejména o posouzení těchto otázek:

- zda jsou v návrhu LHP respektovány ochranné podmínky zvláště chráněných území včetně ochranných pásem a schválené plány péče o tato území,

¹⁹⁾ § 24 a 25 LesZ

- zda jsou zpracovány vymezené územní systémy ekologické stability včetně těch plánů ÚSES, které dosud schváleny nejsou, a zda jsou zohledněny požadavky ochrany prvků ÚSES v navržených lesnicko-hospodářských opatřeních,
- otázky související se šířením geograficky nepůvodních dřevin do krajiny (§ 5 odst. 4 ZOPK),
- zda jsou zpracovány požadavky ochrany evropsky významných lokalit a ptačích oblastí ve smyslu § 45g a 45h ZOPK (pro LHP a LHO závazné stanovisko nahrazuje postup podle uvedených ustanovení – viz § 45h odst. 1 ZOPK).

Orgán ochrany přírody by měl své požadavky uplatnit již na počátku procesu tvorby LHP, aby je mohl zpracovatel LHP zpracovat tak, aby nebyl protahován vlastní proces schvalování LHP. Pokud se týká lesních hospodářských osnov, jejich zpracování zadává přímo orgán státní správy lesů a osnovy pak následně neschvaluje, nýbrž je jen od zpracovatele přejímá a poskytuje je vlastníkům lesů. Praxe k ustanovení přistupuje tak, že vlastníkově lesa nelze lesní hospodářskou osnovou protokolem předat (viz ust. § 25 LesZ) bez závazného stanoviska orgánu ochrany přírody. Vydávání závazného stanoviska ke schválení lesních hospodářských plánů a lesních hospodářských osnov je v působnosti krajských úřadů a správ.

6.1.3.2. Odlesňování a zalesňování, výstavba cest a lesní meliorační systémy (§ 4 odst. 3 ZOPK)

Závazné stanovisko orgánu ochrany přírody je také třeba k odlesňování a zalesňování pozemků o výměře větší než 0,5 ha. **Odlesňováním pozemků** je míněna změna druhu pozemku, který byl doposud určen k plnění funkcí lesa, tj. odnětí pozemků (viz § 15 a násl. LesZ). **Zalesňováním pozemků** je míněna nikoli obnova lesních porostů na pozemcích určených k plnění funkcí lesa, nýbrž rovněž změna druhu pozemku. V současné době v některých oblastech republiky dochází k poměrně rozsáhlému zalesňování zemědělských pozemků a tato činnost je podporována i dotační politikou státu (viz nař. vlády č. 505/2000 Sb., kterým se stanoví podpůrné programy k podpoře mimoprodukčních funkcí zemědělství). Ne všechny zemědělské pozemky jsou z hlediska zájmu ochrany přírody a krajiny vhodné k zalesnění. Orgán ochrany přírody by před vydáním závazného stanoviska měl uvážit, zda navrhované zalesnění nebude mít negativní dopad na druhovou diverzitu, na stanoviště zvláště chráněných rostlin a živočichů a na evropsky významné lokality a ptačí oblasti (viz § 45g a § 45i ZOPK).

Závazné stanovisko je také třeba k **výstavbě lesních cest a svážnic a lesních melioračních systémů**. Výstavba lesních cest a lesních meliorací by mohla nepříznivě ovlivnit zájmy ochrany přírody a krajiny, proto je třeba si opatřit k její realizaci předchozí stanovisko orgánu ochrany přírody. Také lesní zákon stanoví základní hlediska pro tuto výstavbu – nesmí dojít k ohrožení stability lesních porostů, ke zvýšení nebezpečí eroze, k nadměrnému poškození lesní půdy a vodního režimu.

Orgánem ochrany přírody, který je příslušný k vydávání závazných stanovisek k odlesňování a zalesňování pozemků o výměře větší než 0,5 ha a k výstavbě lesních cest, svážnic a melioračních systémů, je na základě zbytkové působnosti obecní úřad obce s rozšířenou působností a správa.

6.1.4. Ochrana krajinného rázu a přírodní park

Krajina je část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky [§ 3 odst. 1 písm. k) ZOPK]. Každá krajina má svůj charakter daný typickým reliéfem zemského povrchu, skladbou jednotlivých prvků (např. mozaikou luk, roztroušenou zelení, lesnatostí, charak-

terem vodních toků apod.) a dále strukturou osídlení a historicky daným způsobem využívání krajiny.

6.1.4.1. Ochrana krajinného rázu (§ 12 odst. 1 a 2 ZOPK)

Krajinný ráz je dán přírodní, kulturní a historickou charakteristikou určitého místa či oblasti a podle zákona je chráněn před činnostmi, které by snižovaly jeho přírodní a estetickou hodnotu. Při zásazích do krajinného rázu je třeba brát ohled na zachování významných krajinných prvků, zvláště chráněných území, kulturních dominant krajiny a na harmonické měřítko a vztahy v krajině. Za činnost, která může snížit hodnoty krajinného rázu, je třeba považovat zejména umístování a povolování staveb, dále jimi nepochybně jsou další činnosti člověka při užívání krajiny, zejména těžba nerostných surovin, necitlivé regulace (například) vodních toků apod.

K činnostem, které mohou snížit nebo změnit krajinný ráz, je nezbytný **souhlas** orgánu ochrany přírody. Tento souhlas je udělován ve správním řízení a na základě zbytkové působnosti o něm rozhodují obecní úřady obcí s rozšířenou působností a správy. Povahou tohoto souhlasu se opakovaně zabývaly správní soudy. Z usnesení Nejvyššího správního soudu (6 A 97/2001-39 z 12. 10. 2004) vyplývá, že by orgán ochrany přírody neměl otázku, zda dojde ke snížení či změně krajinného rázu, posuzovat předběžně sám, mimo správní řízení. Šlo by o rozhodování na základě mimoprocenálního posouzení správního orgánu, kdy by nebylo možné vyloučit riziko určité libovůle. Z uvedeného pak nejvyšší soud vyvozuje, že řízení o souhlasu podle § 12 odst. 2 lze zahájit nejen na žádost (investora či toho, kdo jinou činnost realizuje), nýbrž i z vlastního podnětu orgánu ochrany přírody. Ten by měl zahájit řízení vždy, kdy tato potřeba vyjde najevo, např. v průběhu územního řízení. Řízení může zahájit na základě vlastních zjištění, na základě podnětu jiného správního orgánu (např. stavebního úřadu) či z podnětu třetího subjektu (např. občanského sdružení).

Souhlas k činnosti, která by mohla snížit či změnit krajinný ráz, se nevydává, pokud je jeho vydání nahrazeno postupem v řízení o vydání integrovaného povolení (zák. č. 76/2002 Sb.).

6.1.4.2. Přírodní park (§ 12 odst. 3 ZOPK)

Krajinu s výrazně soustředěnými estetickými a přírodními hodnotami krajinného rázu mimo zvláště chráněná území je možné zvýšeně chránit zřízením **přírodního parku**. Přírodní park je zřízen na území se zvýšenými estetickými a přírodními hodnotami a jednak stanovení omezení ve využívání tohoto území tak, aby bylo vyloučeno takové využívání krajiny, které by vedlo k poškození nebo narušení stavu tohoto území. Stanovená omezení by měla směřovat výlučně k ochraně přírodních a estetických hodnot krajinného rázu. Omezení mohou spočívat ve stanovení konkrétních regulativů výstavby a dále ve stanovení činností, které lze konat pouze s předchozím souhlasem orgánu ochrany přírody. K udělování takových souhlasů je pak příslušný na základě zbytkové působnosti obecní úřad obce s rozšířenou působností. Je nutné zdůraznit, že přírodní park není zvláště chráněným územím a stanovená omezení by neměla regulovat lidskou činnost přísněji než ze zákona stanovená regulace činností ve zvláště chráněných územích.

6.1.5. Přechodně chráněné plochy

6.1.5.1. Vyhlášení přechodně chráněné plochy (§ 13 odst. 1 ZOPK)

Vyhlášením **přechodně chráněné plochy** lze zajistit dočasné zvýšení ochrany území s výskytem významných rostlinných nebo

živočišných druhů nebo nerostů nebo paleontologických nálezů, a to na předem stanovenou dobu. Takto lze chránit i ty rostlinné či živočišné druhy, které nejsou vyhlášeny jako zvláště chráněné, jestliže výskyt jejich populace na určitém území považuje orgán ochrany přírody za významný. Přechodně chráněná plocha může být také vyhlášena z jiných vážných důvodů, zejména vědeckých a studijních nebo informačních. Jde o takové případy, kdy jsou v určité lokalitě vědecky a studijně sledována určitá rostlinná či živočišná společenstva a na této lokalitě je po vymezenou dobu potřebné omezit vlivy lidské činnosti. Přechodně chráněnou plochu lze také vyhlásit na pravidelně se opakující období, např. na dobu hnízdění. Přechodně chráněná plocha se vyhláší správním rozhodnutím, v jehož výroku je třeba plochu vymežit a stanovit pro ní důvodná omezení využití území. Rozhodnutí váže pouze účastníky řízení, tj. zejména vlastníka a případného nájemce pozemku. K rozhodování jsou na základě zbytkové působnosti příslušné obecní úřady obcí s rozšířenou působností a správy [mimo pozemky určené pro účely obrany státu, kde platí § 78a a § 79 odst. 3 písm. l) ZOPK].

6.1.5.2. Náhrada újmy (§ 13 odst. 2 ZOPK)

Omezením stanoveným v rozhodnutí o vyhlášení přechodně chráněné plochy může vzniknout vlastníkům či nájemcům pozemků újma. Její náhrada přísluší vlastníkům či nájemcům pozemků v rozsahu a za podmínek stanovených v ust. § 13 odst. 2 ZOPK a nikoli postupem podle ust. § 58. Vlastníkovi či nájemci náleží **náhrada újmy** v tom případě, že újma vzniklá v důsledku omezení není nepatrná. Zákon nestanoví, co je považováno za nepatrnou újmu. Zda je výše újmy nepatrná či nikoli, bude zřejmě třeba posoudit případ od případu, např. z poměru celkového výnosu z pozemku, který by byl docílen bez stanoveného omezení, a výnosu z pozemku po omezení. Na rozdíl od ustanovení § 58 však není nárok omezen na náhradu újmy vzniklé na konkrétních druhích pozemků (hospodaření na zemědělské půdě, lesní hospodaření a hospodaření na chovném rybníku). Náhradu újmy vlastník (nájemce) pozemku uplatňuje u toho orgánu ochrany přírody, který o vyhlášení přechodně chráněné plochy rozhodl. Ten je oprávněn požadovat potřebné podklady pro vyčíslení výše vzniklé újmy.

6.2. Zvláštní územní ochrana

Zvláštní územní ochrana spočívá ve zvýšené ochraně přírody a krajiny na vybraných územích. Jako zvláště chráněná se vyhláší přírodovědecky či esteticky velmi významná nebo jedinečná území (§ 14 odst. 1 ZOPK).

6.2.1. Kategorie zvláště chráněných území

ZOPK rozlišuje šest kategorií zvláště chráněných území (§ 14 odst. 2 ZOPK):

- národní parky,
- chráněné krajinné oblasti,
- národní přírodní rezervace,
- národní přírodní památky,
- přírodní rezervace,
- přírodní památky.

Pro každé zvláště chráněné území zákon stanoví, jaké vlastnosti má splňovat území v dané kategorii (viz § 15 odst. 1, § 25 odst. 1, § 28 odst. 1, § 33 odst. 1, § 35 odst. 1 a § 36 odst. 1 ZOPK). Z tohoto pohledu lze zvláště chráněná území rozdělit podle různých hledisek, např.:

- a) podle rozlohy na tzv. velkoplošná (národní parky a chráněné krajinné oblasti) a maloplošná (národní přírodní rezervace, národní přírodní památky, přírodní rezervace a přírodní památky),
- b) podle předmětu ochrany – zda jsou jím ekosystémy (národní parky, národní přírodní rezervace a přírodní rezervace), biotopy jednotlivých druhů živočichů či rostlin, naleziště nerostů nebo unikátní neživé části přírody (národní přírodní památky a přírodní památky) nebo současně příroda a krajinný ráz (chráněné krajinné oblasti),
- c) podle významu – zda je národní či mezinárodní (národní parky, národní přírodní rezervace a národní přírodní památky) či pouze regionální (přírodní rezervace a přírodní památky); u chráněných krajinných oblastí není hledisko významu jako podmínka pro vyhlášení v zákoně uvedeno.

V současné době existují na území ČR čtyři národní parky (Národní park Podyjí, Krkonošský národní park, Národní park Šumava a Národní park České Švýcarsko), 25 chráněných krajinných oblastí (kromě těch, které jsou uvedeny v příloze ZOPK, přibyla ke dni 1.8.2005 Chráněná krajinná oblast Český les) a kolem 2 000 tzv. maloplošných zvláště chráněných území. Je třeba poznamenat, že v praxi se mohou rozdíly mezi kategoriemi stírat – viz např. rozlohou poměrně velkou Národní přírodní rezervaci Adršpašsko-teplické skály a naopak naši nejmenší Chráněnou krajinnou oblast Bláník.

6.2.2. Vyhlásování zvláště chráněných území

Všechna zvláště chráněná území se vyhláší formou právního předpisu. Národní parky se zřizují zákonem, chráněné krajinné oblasti nařízením vlády a národní přírodní rezervace a národní přírodní památky vyhláškou Ministerstva životního prostředí. Přírodní rezervace a přírodní památky vyhláší krajské úřady nařízením a dále správy nařízením (na území národních parků, chráněných krajinných oblastí a jejich ochranných pásem), Ministerstvo obrany vyhláškou (na území vojenských újezdů) a Ministerstvo životního prostředí vyhláškou (na území ostatních pozemků určených pro účely obrany státu)²⁰. Postup při **vyhlásování zvláště chráněných území** je upraven v § 40 a 41 ZOPK.

Vedle toho je v zákoně upravena územní ochrana zřizovaná smlouvou mezi orgánem ochrany přírody a vlastníkem dotčeného pozemku (viz kapitola 6.2.7.).

6.2.2.1. Zpracování návrhu (§ 40 odst. 2 ZOPK)

Prvním krokem je zpracování návrhu na vyhlášení zvláště chráněného území, jehož podkladem je vyhodnocení stavu dochovaného přírodního prostředí území navrhovaného k ochraně a navržení potřebných způsobů ochrany. Zpracování návrhu zajišťuje orgán ochrany přírody příslušný k jeho vyhlášení a v případě národního parku a chráněné krajinné oblasti Ministerstvo životního prostředí. Orgán ochrany přírody ho může zpracovat sám nebo jeho zpracování zadat jinému subjektu.

6.2.2.2. Oznámení návrhu (§ 40 odst. 2 ZOPK)

Návrh oznamuje orgán ochrany přírody písemně známým vlastníkům a nájemcům nemovitostí dotčených zamýšlenou ochranou a dále obcím a krajům, jejichž území je návrhem dotčeno. Návrh na vyhlášení tzv. velkoplošných zvláště chráněných území a jejich ochranných pásem (nebo na vymezení jejich zónace) kromě toho orgán ochrany přírody vždy zpřístupňuje na portálu veřejné správy. Dotčené obce zveřejní oznámení o návrhu

²⁰ Ovšem většina existujících zvláště chráněných území byla zřízena před účinností ZOPK jinou formou v souladu s tehdy platnými právními předpisy.

na úřední desce ve lhůtě 5 dnů od jeho obdržení, čímž se oznámení stane dostupným i pro orgán ochrany přírody neznámé vlastníkovi a nájemce nemovitostí. V písemném oznámení návrhu i na úředních deskách obcí se uvede, že vlastní návrh s přílohami je k nahlednutí na těchto obecních úřadech a u orgánu ochrany přírody příslušného k zajištění zpracování návrhu. V oznámení se uvede rovněž lhůta pro podání námitek. S ohledem na to, že tato lhůta je zákonem stanovena pouze ve vztahu ke zveřejnění na portálu veřejné správy, tedy pouze pro tzv. velkoplošná zvláště chráněná území, je třeba, aby pro ostatní zvláště chráněná území tuto lhůtu orgán ochrany přírody stanovil v oznámení. Je vhodné stanovit ji rovněž v délce 60 dní, jak ji zákon zakotvuje u velkoplošných zvláště chráněných území.

6.2.2.3. Řízení o námitkách (§ 40 odst. 2 ZOPK)

O námitkách rozhoduje orgán ochrany přírody příslušný k vyhlášení ZCHÚ (v případě NP a CHKO je tímto orgánem Ministerstvo životního prostředí) nebo vymezení zóny. Podle zákona vydá o námitkách rozhodnutí, které po nabytí právní moci zveřejní na portálu veřejné správy. Účastníky řízení o námitkách jsou pouze osoby, které uplatnily námitky. Ze zákona není zcela zřejmé, zda se při řízení o námitkách postupuje podle správního řádu či nikoliv. Režimu správního řádu sice nasvědčuje skutečnost, že ust. § 40 odst. 2 není uvedeno ve výčtu ustanovení, na něž se správní řád nevztahuje (§ 90 odst. 1), a hovoří se v něm o účastnících řízení a o právní moci rozhodnutí. Nicméně podle závěrů poradního sboru ministra vnitra a podle názoru odboru legislativního Ministerstva životního prostředí se o řízení podle správního řádu (zákon č. 71/1967 Sb. ani zákona č. 500/2004 Sb.) nejedná, protože rozhodování o námitkách je součástí legislativního procesu, který směřuje k vydání právního předpisu. Práva a povinnosti jednotlivých subjektů budou dotčena až vydáním právního předpisu, kterým bude ZCHÚ vyhlášeno, nikoliv rozhodnutím o námitkách. V době zpracování této publikace se připravuje jednání výkladové komise ministra, která se touto otázkou bude znovu zabývat.

Při rozhodování o námitkách může příslušný vyhlášující orgán ochrany přírody rozhodnout např. o změně vymezení území, zpřesnění předmětu ochrany, změně navržených bližších ochranných podmínek apod. Nesmí se ale jednat o změnu, která by nově omezovala práva dotčených subjektů, které nepodaly námitky proti návrhu, a nejsou tedy účastníky tohoto řízení. Nelze ani měnit základní ochranné podmínky kategorie, ve které se území navrhuje vyhlásit (ty jsou dány zákonem a rozhodnutí o námitkách nesmí být se zákonem v rozporu). Při rozhodování o námitkách nemůže příslušný vyhlášující orgán rozhodnout o změně navržené kategorie zvláště chráněného území. V takovém případě je třeba návrh stáhnout, zpracovat návrh nový a opět zahájit celý proces projednávání. V rozhodnutí o námitkách rovněž nelze předmět ochrany měnit, ale pouze zpřesňovat; v případě potřeby změny předmětu ochrany je třeba rovněž připravit nový návrh.

6.2.2.4. Předběžná ochrana (§ 40 odst. 3 ZOPK)

Na část přírody navrženou ke zvláštní územní ochraně se vztahuje jednoletá ochranná lhůta, kdy je zakázáno provádět zásahy, které by negativně měnily nebo poškozovaly dochovaný stav přírody tohoto území. Ze zákona není jasný počátek této lhůty, zřejmě je třeba ji počítat u tzv. velkoplošných zvláště chráněných území ode dne zveřejnění návrhu na portálu veřejné správy a u ostatních zvláště chráněných území ode dne zveřejnění návrhu na úřední desce.

6.2.3. Ochranné pásmo zvláště chráněného území (§ 37 ZOPK)

K ochraně zvláště chráněného území (resp. jeho předmětu ochrany) před vnějšími vlivy z okolí slouží **ochranné pásmo**. Pro tzv. maloplošná zvláště chráněná území je povinné – není-li vyhlášeno, vzniká tzv. ochranné pásmo ze zákona, kterým je pás o šíři 50 m podél celé hranice zvláště chráněného území. K jeho vyhlášení je příslušný tentýž orgán jako k vyhlášení zvláště chráněného území, o jehož ochranné pásmo se jedná. Pro vyhlášení ochranného pásma platí rovněž ustanovení § 40 ZOPK. Velikost vyhlášeného ochranného pásma není nijak limitována, což umožňuje přizpůsobit ji požadavkům předmětu ochrany konkrétních zvláště chráněných území. Platná právní úprava však zřejmě neumožňuje u tzv. maloplošných zvláště chráněných území stanovit, že ochranné pásmo nemají. Není však vyloučeno, aby ochranné pásmo pro jedno zvláště chráněné území bylo stanoveno diferencovaně, případně aby část hranice zvláště chráněného území byla bez ochranného pásma, pokud je takto vymezené ochranné pásmo pro předmět ochrany zvláště chráněného území dostačující.

Ke stavební činnosti, terénním a vodohospodářským úpravám, k použití chemických prostředků, ke změnám druhu pozemku (zákon hovoří o „kultuře pozemku“, což je termín používaný v minulosti) a ke stanovení způsobu hospodaření v lesích v ochranném pásmu je třeba **souhlas orgánu ochrany přírody**. Pokud je ochranné pásmo vyhlášeno, lze pro něj stanovit další činnosti a zásahy vázané na předchozí souhlas orgánu ochrany přírody. Souhlas vydává v ochranném pásmu tzv. maloplošných zvláště chráněných území orgán ochrany přírody příslušný k jejich vyhlášení (pouze na území vojenských újezdů je tomu jinak a k vydání souhlasu je příslušný újezdní úřad, nikoliv Ministerstvo obrany) a v ochranném pásmu národních parků a chráněných krajinných oblastí jejich správa.

Pokud vlastník lesa hospodáří podle lesního hospodářského plánu nebo lesní hospodářské osnovy, je rozhodování o souhlasu ke stanovení způsobu hospodaření v lesích duplicitní s rozhodováním o závazném stanovisku k lesním hospodářským plánům a lesním hospodářským osnovám podle § 4 odst. 3 ZOPK. Dokud byly k vydání obou rozhodnutí příslušné ve všech případech tytéž orgány ochrany přírody (okresní úřady a správy), nečinila tato duplicita žádný problém, protože se řízení spojovala. Nyní jsou ovšem v ochranných pásmech národních přírodních rezervací a národních přírodních památek příslušné různé orgány ochrany přírody, což znamená, že v těchto případech ke schválení lesního hospodářského plánu či přijetí osnovy musí být vedena dvě různá správní řízení.

6.2.4. Evidence a označování zvláště chráněných území (§ 42 ZOPK)

Všechna zvláště chráněná území se evidují v **ústředním seznamu ochrany přírody a krajiny**, který vede **Agentura ochrany přírody a krajiny ČR** (odborná organizace MŽP).

Označování zvláště chráněných území je upraveno v § 13 vyhlášky č. 395/1992 Sb. Národní parky, chráněné krajinné oblasti, národní přírodní rezervace a národní přírodní památky se označují tabulemi s velkým státním znakem a přírodní rezervace a přírodní památky tabulemi s malým státním znakem. Na tabuli je dále uvedena kategorie daného zvláště chráněného území a v případě národního parku a chráněné krajinné oblasti též jeho název. Tabule se umísťují na přístupové cesty a na jiná vhodná místa na hranicích zvláště chráněného území. Kromě toho se u tzv. maloplošných zvláště chráněných území provádí označení červenými pruhy na hraničních stromech a hraničních sloupcích. Pruhy jsou 5 cm široké a oddělené stejně širokou mezerou. Horní pruh probíhá

kolem celého stromu nebo sloupku, spodní pak jen po vnější straně hranice. Stejným způsobem se označuje i první zóna NP. Důvodem je, že v ní platí zákaz vstupu a je tedy nutné pro návštěvníky národního parku tuto hranici vyznačit viditelně v terénu. Vyhláška dále upravuje způsob vyznačení zvláště chráněných území a jejich hranic v mapách.

Kromě toho se údaj o zvláštní územní ochraně eviduje v **katastro nemovitostí**. Příslušný orgán ochrany přírody je za tím účelem povinen oznámit každé vyhlášení, změnu nebo zrušení zvláště chráněného území rovněž příslušnému **katastrálnímu úřadu**.

6.2.5. Nástroje ochrany zvláště chráněných území

Základními nástroji ochrany všech zvláště chráněných území jsou ochranné podmínky a plán péče. V tzv. velkoplošných zvláště chráněných územích se ochranné podmínky liší pro jednotlivé zóny ochrany přírody. Členění na zóny slouží i pro potřeby plánu péče o tato území, který podle nich diferencuje cíle a nástroje ochrany. Kromě toho ZOPK upravuje i další nástroje ochrany ZCHÚ (viz dále).

6.2.5.1. Ochranné podmínky

Ochranné podmínky se člení na základní a bližší. **Základní ochranné podmínky** stanoví ZOPK pro jednotlivé kategorie zvláště chráněných území (§ 16, 26, 29, 34, § 35 odst. 2 a § 36 odst. 2) formou zákazu. Tyto zákazy nejsou absolutní, všechny je možné prolomit udělením výjimky. **Bližší ochranné podmínky** se vztahují pouze na konkrétní zvláště chráněné území a jsou obsaženy v jeho zřizovacím předpisu. Představují velmi důležitý nástroj, protože se jimi umožňuje cílená ochrana konkrétního předmětu ochrany ZCHÚ. Bližší ochranné podmínky mohou obsahovat činnosti a zásahy vázané na souhlas orgánu ochrany přírody (§ 44 odst. 2 ZOPK).

Výjimku ze základních ochranných podmínek všech zvláště chráněných území může podle § 43 ZOPK po novelizaci zákonem č. 218/2004 Sb. povolit vláda (dříve v výjimkách rozhodovaly orgány ochrany přírody příslušné k vyhlášení daného zvláště chráněného území a v případě národních parků a chráněných krajinných oblastí Ministerstvo životního prostředí). Toto ustanovení, které se do zákona dostalo na základě poslaneckého pozměňovacího návrhu, je velmi problematické z hlediska ústavnosti, protože vláda není správním úřadem a nemůže rozhodovat ve správním řízení. Žadatel o výjimku, ostatní dotčené osoby ani občanská sdružení a obce tak nemají žádné možnosti, jak v procesu rozhodování uplatnit svá práva a oprávněné zájmy. Vyřízení žádosti o výjimku probíhá tak, že Ministerstvo životního prostředí připraví materiál pro vládu včetně návrhu usnesení o výjimce. Vláda pak na své schůzi o výjimce rozhodne. Praktickým problémem je, že vláda, resp. Úřad vlády, schválená usnesení o výjimkách nezasílá ani na Ministerstvu životního prostředí, ani žadateli (všechny originály usnesení zůstávají na Úřadu vlády). Usnesení vlády lze nalézt na internetových stránkách vlády (www.vlada.cz).

O **souhlasu s činnostmi a zásahy stanovenými v bližších ochranných podmínkách** rozhoduje orgán ochrany přírody příslušný k vyhlášení zvláště chráněného území a v případě národních parků a chráněných krajinných oblastí příslušná správa, a to rozhodnutím podle správního řádu.

6.2.5.2. Zonace národních parků a chráněných krajinných oblastí (§ 17 a 27 ZOPK)

Tzv. velkoplošná zvláště chráněná území se člení na zóny, které mají různý režim ochrany (platí v nich odlišné základní a případně i bližší ochranné podmínky) a slouží pro diferenciaci odborně

řízené péče o zvláště chráněná území. Zóny schvaluje podle platné právní úpravy Ministerstvo životního prostředí vyhláškou. Postup při vymezování zón je upraven v § 40 ZOPK a je stejný jako pro vyhlášení národního parku nebo chráněné krajinné oblasti. Národní parky se člení zpravidla na tři zóny, chráněné krajinné oblasti zpravidla na čtyři, nejméně však na tři zóny ochrany přírody. Nejprísnejší ochrana platí v první zóně.

6.2.5.3. Plán péče (§ 38 ZOPK)

Plán péče není na rozdíl od ochranných podmínek ZCHÚ obecně závazný. Je to odborný a koncepční dokument, který na základě údajů o dosavadním vývoji a současném stavu zvláště chráněného území navrhuje opatření k zachování nebo zlepšení stavu předmětu ochrany daného zvláště chráněného území a k jeho zabezpečení před nepříznivými vlivy okolí v jeho ochranném pásmu. Slouží jako podklad pro jiné druhy plánovacích dokumentů (např. pro územně plánovací dokumentaci či lesní hospodářské plány) a pro rozhodování orgánů ochrany přírody.

Jeho zpracování zajišťuje a schvaluje ho orgán ochrany přírody příslušný k vyhlášení daného zvláště chráněného území a v případě národních parků a chráněných krajinných oblastí Ministerstvo životního prostředí. Před schválením plánu péče musí být veřejnosti umožněno seznámit se s jeho návrhem. Oznámení o této možnosti je povinen orgán ochrany přírody příslušný ke schválení plánu péče zveřejnit na portálu veřejné správy a dále ho zaslat dotčeným obcím, které ho zveřejní na své úřední desce. Dále je povinen návrh projednat s dotčenými obcemi a kraji. Zákon ani platný prováděcí předpis nestanoví pro projednání plánu péče žádné lhůty. Lhůtu pro uplatnění připomínek musí proto určit orgán ochrany přírody v oznámení o možnosti seznámit se s návrhem. Na rozdíl od námitek proti návrhu na vyhlášení zvláště chráněného území nebo vymezení zonace se o připomínkách k návrhu plánu péče nerozhoduje v žádném řízení. Důvodem pro tuto odlišnou právní úpravu je skutečnost, že plán péče není pro fyzické ani právnické osoby závazný (viz výše). O způsobu vypořádání připomínek vlastníků, obcí a krajů sepíše orgán ochrany přírody protokol, kterým zároveň plán péče schválí. Plán péče se schvaluje zpravidla na 10 až 15 let.

Z důvodu výrazné změny § 38 ZOPK po novelizaci zákonem č. 218/2004 Sb. připravuje Ministerstvo životního prostředí novou prováděcí vyhlášku k tomuto ustanovení. Než bude schválena, platí i ve vztahu k nové právní úpravě ustanovení § 10 vyhlášky č. 395/1992 Sb.

Ve Věstníku MŽP č. 12/2004 byla publikována osnova plánů péče o národní přírodní rezervace, přírodní rezervace, národní přírodní památky, přírodní památky a jejich ochranná pásma, ke které se připravuje směrnice do Věstníku vlády pro orgány krajů a orgány obcí, jejímž prostřednictvím by se tato osnova stala závaznou. Do doby, než se tak stane, má osnova charakter metodického doporučení.

Obsah plánů péče o chráněné krajinné oblasti a postup při jejich zpracování, projednání a schvalování upravuje metodický pokyn MŽP publikovaný ve Věstníku MŽP č. 6/2004.

6.2.5.4. Návštěvní řád národního parku (§ 19 ZOPK)

V národních parcích může být omezení vstupu, vjezdu, volného pohybu osob mimo současně zastavěné území obcí a rekreační a turistická aktivita osob podrobněji upraveno **návštěvním řádem**. Návštěvní řád vydává správa národního parku formou právního předpisu, který se v souladu s novou právní úpravou po novelizaci zákonem č. 218/2004 Sb. označuje jako nařízení (viz § 78 odst. 3 a násl. ZOPK).

V návštěvním řádu lze v souladu se základními podmínkami ochrany (§ 16 ZOPK) a s ust. § 19 ZOPK vyhradit, resp. vydat souhlas k vyhrazení míst, kam je možno vstupovat či vjíždět nebo kde lze provozovat turistické a rekreační aktivity. Rovněž v něm lze omezit vstup podle ustanovení § 64, neboť v národních parcích je pro stanovení tohoto omezení předepsána forma nařízení správy a jedná se také o otázku, která podle § 19 ZOPK může být předmětem úpravy návštěvního řádu. V těchto případech je ale třeba, aby návštěvní řád na § 64 nebo příslušné ustanovení § 16 výslovně odkázal.

6.2.5.5. Souhlas k některým činnostem v národních parcích a chráněných krajinných oblastech (§ 44 odst. 1 ZOPK)

Na území národních parků a chráněných krajinných oblastí je k vydání vyjmenovaných rozhodnutí jiných správních úřadů nezbytný **souhlas orgánu ochrany přírody**. Jedná se o rozhodnutí o umístění, povolení či změně v užívání stavby, povolení k nakládání s vodami a k vodohospodářským dílům a k povolení k některým činnostem a udělení souhlasu podle vodního zákona. Tento souhlas se vydává formou rozhodnutí ve správním řízení. Ustanovení § 44 odst. 1 ZOPK nestanoví pro vydání souhlasu žádná hlediska, při rozhodování je proto třeba zohlednit všechny zájmy chráněné ZOPK.

Po novelizaci zákonem č. 218/2004 Sb. (tedy s účinností od 28.4.2004) není tento souhlas třeba pro účely územního a stavebního řízení, jde-li o stavby v souvisle zastavěném území obce ve čtvrté zóně chráněných krajinných oblastí a má-li daná obec schválenou územně plánovací dokumentaci se zapracovaným stanoviskem orgánu ochrany přírody. Problém je, že pojem „souvisle zastavěné území obce“ není právními předpisy definován. (Tento pojem používá v § 8 zákon č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích, a § 4 vyhlášky č. 104/1997 Sb., kterou se provádí zákon o pozemních komunikacích; pojem „souvisle zastavěné“ je zde však používán pouze pro určení průjezdního úseku dálnice a silnice). Zda se o souvisle zastavěné území jedná, musí orgán ochrany přírody v pochybnostech posoudit zcela konkrétně pro každý jednotlivý případ.

6.2.5.6. Omezení výkonu práva myslivosti a rybářství (§ 21, § 30 a § 34 odst. 2 ZOPK)

V **národních přírodních rezervacích** je výkon rybářského a mysliveckého práva možný **jen se souhlasem orgánu ochrany přírody** (§ 30 ZOPK). Souhlas se vydává rozhodnutím podle správního řádu.

V **národních parcích a přírodních rezervacích** výkon těchto práv ze zákona omezen není (nepočítáme-li ochranné podmínky, z nichž některé se jich dotýkají – např. zákaz zavádění intenzivních chovů zvířete či zákaz hospodařit způsobem vyžadujícím intenzivní technologie), ale orgán **ochrany přírody** ho **může** svým **rozhodnutím omezit** (§ 21 a § 34 odst. 2 ZOPK).

6.2.5.7. Omezení hospodaření v lesích (§ 22 odst. 1, § 31 a § 34 ZOPK)

Podobně jako u myslivosti a rybářství vyplývají některá omezení ve způsobech hospodaření v lesích již z ochranných podmínek zvláště chráněných území. V národních parcích a národních přírodních rezervacích vedle toho platí některá další omezení.

Lesní zákon rozlišuje lesy ochranné, lesy zvláštního určení a lesy hospodářské (§ 6 a násl. LesZ). **Lesy v národních parcích ani v národních přírodních rezervacích nelze zařazovat do kategorie lesů hospodářských** (§ 22 odst. 1 a § 34 ZOPK). Orgán státní správy lesů může lesy v národních parcích a národních přírodních rezervacích rozhodnutím podle § 7 odst. 2 LesZ za-

řadit do kategorie lesů ochranných (na návrh vlastníka lesa nebo z vlastního podnětu; podmínkou je, že tyto lesy splňují parametry stanovené v § 7 odst. 1 LesZ) a pokud tak neučiní, jsou podle lesního zákona zařazeny do kategorie lesů zvláštního určení. Zařazení do uvedených kategorií má význam pro hospodaření v lesích a stavební činnost v nich (viz § 36 a dále § 15 odst. 2 a § 31 odst. 3 LesZ).

Dále platí, že v národních parcích a národních přírodních rezervacích lze **ustanovení o zásadách proti škůdcům a o případech mimořádných okolností a nepředvídaných škod použít jen se souhlasem a v rozsahu stanoveném orgánem ochrany přírody** (§ 22 odst. 1 a § 31 ZOPK). Zákon se zde odkazuje na již zrušené zákony č. 61/1977 Sb., o lesích, a č. 96/1977 Sb., o hospodaření v lesích a státní správě lesního hospodářství. Ustanovení § 22 odst. 1 a § 31 ZOPK je třeba vztahovat k § 32 a § 33 odst. 1 platného lesního zákona. Souhlas se vydává rozhodnutím podle správního řádu. K jeho vydání je příslušné Ministerstvo životního prostředí.

6.2.5.8. Omezení převodu pozemků ve vlastnictví státu (§ 23 odst. 1, § 32, § 33 odst. 2, § 35 odst. 3 a § 36 odst. 3 ZOPK)

ZOPK stanoví, že:

- lesy, lesní půdní fond, vodní toky a vodní plochy v národních parcích a lesy, lesní půdní fond, vodní toky, vodní plochy a nezastavěné pozemky **v národních přírodních rezervacích a národních přírodních památkách**, které byly ke dni účinnosti ZOPK, tedy k 1. červnu 1992, ve vlastnictví státu, nelze zcizit (§ 23 odst. 1, § 32 a § 35 odst. 3 ZOPK), a
- nezastavěné pozemky **v přírodních rezervacích a přírodních památkách**, které byly ke dni účinnosti ZOPK ve vlastnictví státu, **lze zcizit jen se souhlasem Ministerstva životního prostředí** (§ 33 odst. 2 a § 36 odst. 3 ZOPK). Tento souhlas se nevydává ve správním řízení, protože nejde o rozhodování o právech, právech chráněných zájmech ani povinnostech fyzických nebo právnických osob, tedy nejsou splněny podmínky § 1 platného správního řádu pro jeho použití.

Zcizením se rozumí převod vlastnického práva. Tato ustanovení se tedy nevztahují na změnu subjektu příslušného k hospodaření s pozemky ve vlastnictví státu. V národních parcích se za zcizení nepovažují směny pozemků odůvodněné zájmy ochrany přírody (§ 23 odst. 2 ZOPK). Tím se umožňuje výměna přírodně cennějšího pozemku ve vlastnictví fyzické nebo právnické osoby za přírodně méně cenný pozemek ve vlastnictví státu na území národního parku.

Pojem „lesní půdní fond“ byl v novém lesním zákoně nahrazen pojmem „pozemky určené k plnění funkce lesa“ (§ 3 LesZ).

Majetkovou restitucí ve smyslu tohoto ustanovení je vydání pozemku, na který byl uplatněn nárok, nikoliv vydání náhradních pozemků.

Převod pozemků ve zvláště chráněných územích je omezen i z jinými zákony [viz např. § 2 odst. 1 písm. i) zákona č. 95/1999 Sb., který vylučuje z převodů podle citovaného zákona zemědělské a lesní pozemky v prvních a druhých zónách národních parků, národních přírodních rezervacích a národních přírodních památkách].

6.2.5.9. Předkupní právo orgánů ochrany přírody (§ 61 odst. 1 ZOPK)

Stát, resp. v případě jeskyní zřejmě též kraj (viz dále), má **předkupní právo k nezastavěným pozemkům**, které leží **mimo sídelní útvary** na území **národních parků, národních přírodních rezervací, národních přírodních památek**, a k pozemkům souvisejícím s **jeskyněmi** (tedy pozemkům, na nichž se nachází vchod

do jeskyně, pozemkům nad jeskyněmi a pozemkům, na kterých se nacházejí přírodní jevy s jeskyněmi související – viz § 10 odst. 4 ZOPK). Tyto pozemky jsou jejich vlastníci v případě zamýšleného prodeje povinni nabídnout přednostně orgánu ochrany přírody. Pokud orgán ochrany přírody neprojeví do 60 dnů od obdržení nabídky písemně zájem, mohou vlastníci pozemek prodat jinému subjektu.

Zákon nestanoví, kterému orgánu ochrany přírody má být pozemek nabídnut. S ohledem na to, že se nejedná o výkon státní správy, je pozemek zřejmě třeba nabídnout orgánu ochrany přírody, který o dané území fakticky zajišťuje péči, tj. v národním parku příslušné správě, v národní přírodní rezervaci nebo národní přírodní památce Ministerstvu životního prostředí a v případě pozemku souvisejícího s jeskyní správě (pokud se jeskyně nachází na území národního parku, CHKO či jejich ochranném pásmu) nebo krajskému úřadu (pokud by krajský úřad tohoto práva využil, stal by se vlastníkem zřejmě kraj, nikoliv stát).

Proti uskutečněnému prodeji pozemku, při kterém bylo předkupní právo porušeno, se lze bránit námitkou jeho neplatnosti v souladu s § 39 občanského zákoníku (podle tohoto ustanovení je neplatný právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přičí dobrým mravům).

Sídelní útvar není platnými právními předpisy definován. Je třeba vykládat ho ve smyslu právní úpravy platné v době vydání ZOPK, kdy jím podle stavebního zákona byla každá jednotka osídlení, která tvořila uzavřený, od jiných jednotek osídlení prostorově oddělený útvar [viz § 14 zákona č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění platném do novelizace zákonem č. 83/1998 Sb.].

6.2.6. Zrušení zvláště chráněného území (§ 45 odst. 1 a § 90 odst. 12 ZOPK)

Zrušení zvláště chráněných území a jejich ochranných pásem je upraveno v § 45 odst. 1 ZOPK. Jedná se o zvláštní právní úpravu ve vztahu k obecnému oprávnění orgánů veřejné správy rušit právní předpisy, které samy vydaly. Zvláštní ochranu území může zrušit orgán, který ho vyhlásil, a to pouze v případě, že:

- a) převažuje veřejný zájem nad zájmem ochrany přírody (§ 43), nebo
- b) důvody pro zvláštní ochranu zanikly.

Speciální případ zrušení zvláště chráněných území je dále upraven v § 90 odst. 12 ZOPK, kde jsou řešeny případy, kdy bylo zvláště chráněné území vyhlášeno ústředním orgánem státní správy. Tímto ustanovením se umožňuje Ministerstvu životního prostředí původní ochranu zrušit, a to v případě, kdy je na dotčeném území nově vyhlášeno zvláště chráněné území okresním úřadem, krajským úřadem nebo správou (tzv. přehlašování zvláště chráněných území), anebo za podmínek stanovených v § 45 odst. 1 (viz výše).

6.2.7. Smluvně chráněná území (§ 39 ZOPK)

Zákon umožňuje vedle vyhlášení zvláště chráněného území právním předpisem zřízení zvláštní územní ochrany na základě smlouvy mezi orgánem ochrany přírody a vlastníkem pozemku. Smluvně chráněná území jsou po novelizaci zákonem č. 218/2004 Sb. samostatným typem chráněného území. Neměla by tedy být označována jako některá z kategorií zvláště chráněných území.

Smluvně je možné chránit evropsky významné lokality, které jsou v národním seznamu (§ 45a ZOPK a nařízení vlády č. 132/

2005 Sb.) navrženy v kategoriích národní přírodní rezervace, národní přírodní památky, přírodní rezervace nebo přírodní památky. Území, pro které je v národním seznamu navržena pouze kategorie chráněná krajinná oblast nebo národní park, nelze chránit smluvně. K uzavření smlouvy je příslušný orgán ochrany přírody, který je příslušný k vyhlášení ZCHÚ v kategorii uvedené u dané lokality v nařízení vlády o národním seznamu. V případech, kdy je pro jednu evropsky významnou lokalitu uvedeno více kategorií zvláště chráněných území, bude k uzavření smlouvy oprávněn kterýkoliv z příslušných orgánů ochrany přírody.

Podle věty druhé je možné chránit smluvně i další území nebo stromy, pokud splňují podmínky stanovené v § 39 odst. 1 větě druhé ZOPK. S ohledem § 77a odst. 3 písm. i), kde není zohledněno nové znění § 39 po novelizaci zákonem č. 218/2004 Sb., jsou k uzavření smlouvy podle odstavce 1 věty druhé zřejmě příslušné orgány ochrany přírody na základě tzv. zbytkové působnosti.

V obou případech je podmínkou, že území, které má být smluvně chráněno, ještě není chráněno v některé z kategorií zvláště chráněných území.

Smlouva musí obsahovat zejména vymezení ochranných podmínek chráněného území nebo památného stromu a způsob péče o chráněné území nebo strom. Další náležitosti obsahu smlouvy mají být stanoveny prováděcí vyhláškou Ministerstva životního prostředí, která se připravuje. Smlouva nezavazuje třetí osoby, ale ty musí stejně jako vlastník pozemku respektovat § 39 odst. 2, podle kterého je označené chráněné území nebo označený památný strom zakázáno poškozovat. Tento zákaz je absolutní (nelze z něj povolit výjimku). Označení chráněného území provádí orgán ochrany přírody, který smlouvu uzavřel, pokud smlouva nestanoví jinak. Podrobnosti označení budou stanoveny prováděcí vyhláškou Ministerstva životního prostředí.

Podle ZOPK je smluvní ochrana k pozemku vázána formou věcného břemene, které se zapisuje do katastru nemovitostí na základě žádosti orgánu ochrany přírody, který smlouvu uzavřel. Vzhledem ke stručnosti právní úpravy není zcela jasná povaha tohoto břemene – zda se váže k osobě (vlastníkovi pozemku) nebo k pozemku, resp. zda se vůbec jedná o věcné břemeno podle občanského zákoníku²¹⁾. Je vhodné, aby smlouva výslovně upravila způsob jejího zrušení (jinak bude nutné postupovat podle § 45 odst. 2 ZOPK, případně podle ustanovení o rušení veřejnoprávních smluv podle nového správního řádu).

6.3. Natura 2000

Natura 2000 je soustava chráněných území evropského významu, vytvořená na základě **směrnice o stanovištích** (viz kapitola 1.2.). Přesně ji definuje čl. 3 odst. 1 této směrnice, a to jako spojitou evropskou ekologickou síť zvláštních oblastí ochrany, která je složená z lokalit s přírodními stanovišti uvedenými v příloze I této směrnice a stanovišti druhů uvedenými v příloze II této směrnice a která umožní zachovat příslušné typy přírodních stanovišť a stanovišť druhů v jejich přirozeném areálu rozšíření ve stavu příznivém z hlediska jejich ochrany nebo umožní tento stav obnovit. Natura 2000 zahrnuje území chráněná ve vazbě na směrnici o stanovištích [čl. 4 této směrnice, která je označuje jako zvláštní oblasti ochrany – „special areas of conservation“ (SAC)] a dále území chráněná v souladu se **směrnicí** (viz kapitola 1.2.) [čl. 4 této směrnice, která je označuje jako zvláště chráněné oblasti – „special protection areas“ (SPA)].

²¹⁾ Viz rozsudek Nejvyššího soudu č. RNs C 1302/20002 ze dne 10. 7. 2002, publikovaný v Souboru rozhodnutí Nejvyššího soudu, sv. 18/2002, a Baudyš, P.: *Věcné břemeno a veřejnoprávní omezení*, Právní rozhledy č. 12/2004.

Ustanovení § 3 odst. 1 písm. p) ZOPK obsahuje definici pojmu „Natura 2000“, jejíž formulace je přizpůsobena české právní úpravě. Na území České republiky je Natura 2000 tvořena evropsky významnými lokalitami, které požívají smluvní ochranu nebo jsou chráněny jako zvláště chráněné území, (lokality vybrané v souladu se směrnicí o stanovištích) a ptačími oblastmi²²⁾ (lokality vymezené podle směrnice o ptácích).

Soustava Natura 2000 navazuje na soustavu evropsky významných přírodních stanovišť nazvanou jako Smaragd, která se opírá o Úmluvu o ochraně evropských planě rostoucích rostlin, volně žijících živočichů a přírodních stanovišť (tzv. Bernská úmluva, sjednaná v rámci Rady Evropy), a její rezoluce a doporučení z r. 1989 a následujících let. Obě soustavy vycházejí ze stejných principů – jejich vytváření spočívá ve výběru lokalit, které jsou významnými přírodními stanovišti v rámci Evropy a jejichž ochrana přispěje k zachování nebo zlepšení stavu populací volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin. Z důvodu politických změn v řadě evropských států na přelomu 80. a 90. let však začala být budování soustavy Smaragd věnována větší pozornost až ve 2. polovině 90. let. Mezitím už byla pro Evropskou unii schválena směrnice o stanovištích. Zatímco v Evropské unii soustavu Smaragd v podstatě nahradila Natura 2000, vytváření soustavy Smaragd nadále pokračuje v ostatních členských státech Rady Evropy.

6.3.1. Evropsky významné lokality

Evropsky významné lokality jsou definovány v § 3 odst. 1 písm. o) ZOPK. Jedná se v první řadě o lokality vybrané v návaznosti na směrnici o stanovištích do **národního seznamu** (nařízení vlády č. 132/2005 Sb.), a to do té doby, než bude případně rozhodnuto příslušným orgánem Evropských společenství podle směrnice o stanovištích o tom, že nebudou zařazeny do **evropského seznamu**. Vybrány byly ty lokality, které patří mezi typy přírodních stanovišť uvedené v příloze č. 1 vyhlášky č. 166/2005 Sb. (prováděcí vyhláška k ZOPK, kterou byla do českého právního řádu transponována příloha I směrnice o stanovištích) nebo mezi stanoviště druhů vyjmenovaných v příloze č. 2 části A citované vyhlášky (kteřou byla transponována příloha II směrnice o stanovištích) a které současně významně přispívají k udržení nebo obnově příznivého stavu alespoň jednoho z těchto typů stanovišť nebo alespoň jednoho z těchto druhů²³⁾ a k udržení biologické rozmanitosti dané biogeografické oblasti. Na území České republiky se nacházejí dvě **biogeografické oblasti**, které byly vymezeny pro účely vytvoření soustavy Natura 2000, a to oblast kontinentální a panonská (viz nařízení vlády č. 132/2005 Sb.). Kontinentální oblast tvoří většinu území ČR, panonská oblast na našem území zasahuje pouze na jižní Moravu.

Dále budou evropsky významnými lokalitami i **sporné lokality**, což jsou lokality, které nebyly do národního seznamu zařazeny, ale splňují podmínky pro zařazení do něj, a o jejichž zařazení do evropského seznamu bude Česká republika jednat s Evropskou komisí, a to opět až do doby, než bude případně rozhodnuto, že lokalita do evropského seznamu zařazena nebude. Jejich ochrana počíná dnem jejich oznámení ve Sbírce zákonů.

Evropsky významnými lokalitami uvedené lokality samozřejmě zůstanou i po zařazení do evropského seznamu. Národní seznam

už Česká republika odeslala Evropské komisi, ale ta o zařazení lokalit v něm uvedených do evropského seznamu zatím nejednala. K prvnímu jednání dojde na tzv. biogeografických seminářích, které se budou konat pro panonskou oblast na podzim roku 2005 v Maďarsku a pro kontinentální oblast na jaře roku 2006 v České republice.

Ochrana evropsky významných lokalit je v ZOPK zajištěna následujícími nástroji:

1. předběžnou ochranou (§ 45b ZOPK),
2. ochranou v rámci smluvní ochrany (§ 39 ZOPK) nebo zvláště chráněného území či jeho ochranného pásma (§ 14 a násl. ZOPK),
3. hodnocením důsledků záměrů a koncepcí pro evropsky významné lokality a ptačí oblasti (§ 45h a 45i ZOPK) a podmínkami pro vydávání povolení, souhlasů, stanovisek nebo výjimek ze zákazů pro evropsky významné lokality a ptačí oblasti (§ 45g ZOPK); o těchto nástrojích je pojednáno v kapitole 6.3.3.

6.3.1.1. Předběžná ochrana (§ 45b ZOPK)

Předběžná ochrana evropsky významných lokalit je upravena v § 45b ZOPK. Platí pro všechny evropsky významné lokality zařazené do národního seznamu a všechny sporné lokality do té doby, dokud nejsou vyhlášeny jako zvláště chráněné území, není na nich zřízena smluvní ochrana nebo není ve Sbírce zákonů publikováno sdělení, že lokalita nebyla zařazena do evropského seznamu. Předběžná ochrana spočívá v **zákazu poškozování lokality**. Tento zákaz je třeba vztahovat k fenoménům, kvůli kterým byla evropsky významná lokalita k ochraně vybrána. Zákon výslovně stanoví, že za poškozování se nepovažuje řádné hospodaření prováděné v souladu s právními předpisy a smlouvami podle § 69 ZOPK²⁴⁾. Z tohoto zákazu může povolit **výjimku** Ministerstvo životního prostředí, ale pouze z naléhavých důvodů převažujícího veřejného zájmu. Nezbytným podkladem pro rozhodnutí ministerstva je hodnocení důsledků takového zásahu podle § 45i ZOPK. Rozhodnutí ministerstva přitom musí respektovat i § 45g ZOPK.

6.3.1.2. Ochrana evropsky významné lokality v rámci smluvní ochrany nebo zvláště chráněného území či jeho ochranného pásma (§ 45c ZOPK)

Tyto způsoby ochrany se stávají povinnými teprve po zařazení evropsky významné lokality do evropského seznamu. Povinnost chránit schválené evropsky významné lokality jako chráněná území vyplývá z čl. 4 odst. 4 směrnice o stanovištích. Postup zajištění této ochrany upravuje § 45c ZOPK. Příslušným orgánem ochrany přírody k tomuto postupu je ten, který je příslušný k vyhlášení zvláště chráněného území v kategorii, která je uvedena pro danou evropsky významnou lokalitu v národním seznamu. Z toho, že smluvní ochrana je pro evropsky významné lokality možná jen namísto vyhlášení tzv. maloplošných zvláště chráněných území, lze vyvozovat, že postup uvedený v § 45c odst. 1 se týká jen evropsky významných lokalit, pro které je navržena ochrana prostřednictvím tzv. maloplošného zvláště chráněného území. Je-li v národním seznamu těchto kategorií uvedeno více, je k postupu podle § 45c odst. 1 příslušný kterýkoliv z orgánů kompetentních k jejich vyhlášení. Jelikož ustanovení § 39 nepřipouští smluvní ochranu pro lokality,

²²⁾ Ustanovení § 3 odst. 1 písm. p) ZOPK není přesné, protože umožňuje i takový jazykový výklad, že i ptačí oblasti musí být chráněny smluvně nebo jako ZCHÚ. Že tomu tak není, lze dovodit jednak z toho, že ZOPK neupravuje postup vyhlášení ptačích oblastí za ZCHÚ či smluvně chráněná území, a jednak z toho, že na rozdíl od evropsky významných lokalit není ochrana ptačích oblastí nijak časově omezena (srov. § 45b, § 45c a § 45e ZOPK).

²³⁾ V § 45a odst. 1 písm. a) je chybně uvedeno „evropsky významného druhu“, protože z čl. 3 a 4 směrnice o stanovištích jednoznačně vyplývá, že se má jednat o pouze druhy zařazené do přílohy II směrnice o stanovištích, nikoliv o ostatní evropsky významné druhy, kterými jsou podle § 3 odst. 1 písm. n) ZOPK i druhy uvedené v přílohách IV a V směrnice o stanovištích.

²⁴⁾ Odkaz by ovšem správně měl směřovat k § 68 ZOPK, protože v § 69 je upraveno pouze poskytování finančního příspěvku podle smluv uzavřených na základě § 68.

kteří jsou součástí zvláště chráněných území, postup podle § 45c odst. 1 se na tyto lokality rovněž nevztahuje.

Príslušný orgán ochrany přírody je povinen poté, kdy bude ve Sbírce zákonů publikováno sdělení, že byla do evropského seznamu zařazena evropsky významná lokalita, která není součástí zvláště chráněného území a pro kterou je jako navržený způsob ochrany uvedena kategorie tzv. maloplošného zvláště chráněného území, uvědomit do 30 dní vlastníky pozemků v této lokalitě o tom, že v případě zájmu o uzavření smlouvy podle § 39 ZOPK se mohou do 60 dní obracet na tento orgán ochrany přírody. Učiní tak zpravidla veřejnou vyhláškou, není však vyloučeno při malém počtu vlastníků, aby je uvědomil dopisem jednotlivě. Pokud vlastník ve lhůtě 60 dní nebude písemně reagovat nebo sice reagovat bude, ale do 1 roku nedojde k uzavření smlouvy, zahájí příslušný orgán ochrany přírody proces vyhlášení této lokality za zvláště chráněné území. Postupuje podle ust. § 45c odst. 3 ZOPK²⁵⁾, § 40 a § 41 ZOPK použije subsidiárně. Vyhlášení je třeba provést ve lhůtě do 6 let od přijetí lokality do evropského seznamu. Postup při zajištění smluvní ochrany je upraven v § 39 ZOPK (viz kapitola 6.2.7.).

6.3.2. Ptačí oblasti (§ 45e ZOPK)

Ptačí oblasti jsou zvláštním typem chráněného území. Jejich úprava je obsažena v § 45d ZOPK. Přestože nejsou zařazeny mezi zvláště chráněná území, nelze si nevšimnout značné podobnosti. Jejich společným znakem se zvláště chráněnými územími je účel zřízení (ochrana přírodně významného fenoménu, v případě ptačích oblastí konkrétně stanovišť ptačích druhů), vyhlášení formou právního předpisu (nařízením vlády), stanovení určitých ochranných podmínek (které ovšem na rozdíl od zvláště chráněných území nemohou mít formu zákazu, ale pouze **činnosti vázané na souhlas orgánu ochrany přírody**) a označení území v terénu (způsob označení má upravit Ministerstvo životního prostředí vyhláškou; na této vyhlášce se pracuje). Stanovení činností vázaných na souhlas orgánu ochrany přírody v ptačích oblastech není povinné, neboť existují případy, kdy je ochrana ptačí oblasti zabezpečena ochrannými podmínkami zvláště chráněného území, s nímž se překrývá – v současné době jde o ptačí oblasti Podyjí, Řežabinec a Lednické rybníky.

Souhlas ke stanoveným činnostem vydávají správy a krajské úřady, pokud nejde o pozemky určené pro účely obrany státu, kde platí § 78a a § 79 odst. 3 písm. l) ZOPK. Správy národních parků jsou příslušné na území národních parků a jejich ochranných pásem. Správy chráněných krajinných oblastí vydávají tento souhlas na území chráněných krajinných oblastí a jejich ochranných pásem a dále na celém území ptačích oblastí, které se byť i zčásti překrývají s národním parkem, chráněnou krajinnou oblastí národní přírodní rezervací nebo národní přírodní památkou. Pro ostatní ptačí oblasti jsou příslušné krajské úřady.

Pro ptačí oblasti je rovněž možné využít koncepční nástroj, který je obdobou plánu péče pro zvláště chráněná území – **soubor doporučených opatření** k zachování příznivého stavu populací ptačích druhů, pro které je oblast určena. Zpracování tohoto materiálu zajišťuje Ministerstvo životního prostředí. Na rozdíl od plánu péče pro zvláště chráněné území není zpracování tohoto materiálu povinné, zpracovává se pouze v případě potřeby.

Další odlišností od zvláště chráněných území je způsob projednání návrhu na vymezení ptačí oblasti, který vyplývá z toho, že ptačí oblasti se jednak vymezují na základě objektivních kritérií stanovených směrnicí o ptácích (podobně jako evropsky významné

lokality podle směrnice o stanovištích) a jednak jejich ochrana není tak přísná jako v případě zvláště chráněných území. Návrh na vymezení ptačí oblasti se projednává pouze s obcemi a s kraji, nikoliv s vlastníky jednotlivých pozemků.

Zákon dále umožňuje uzavřít smlouvu mezi vlastníkem nebo nájemcem pozemku v ptačí oblasti na straně jedné a orgánem ochrany přírody na straně druhé, jejímž předmětem je způsob hospodaření v ptačích oblastech. Na rozdíl od smlouvy upravené v § 68 ZOPK je zde umožněno úpravou ve smlouvě nahradit souhlas k činnostem stanoveným nařízením vlády, kterým se ptačí oblast vymezuje.

6.3.3. Hodnocení vlivu koncepcí a záměrů (§ 45h a 45i ZOPK)

Čl. 6 odst. 3 a 4 směrnice o stanovištích ukládá pro evropsky významné lokality a s ohledem na čl. 7 této směrnice i pro ptačí oblasti povinnost hodnotit vliv všech plánů a projektů na tyto lokality, pokud lze předpokládat, že na tyto lokality budou mít významný vliv (ať už samostatně nebo ve spojení s jinými plány nebo projekty). Tato povinnost je do českého právního řádu transponována tak, že každý, kdo zamýšlí pořídit koncepci nebo uskutečnit záměr, který může mít samostatně nebo ve spojení s jinými koncepcemi nebo záměry významný vliv na evropsky významnou lokalitu nebo ptačí oblast, musí takový záměr nebo koncepci předložit ke **stanovisku orgánu ochrany přírody**. Příslušným orgánem je na území národních parků, chráněných krajinných oblastí a jejich ochranných pásem správa a na ostatním území krajský úřad [s výjimkou pozemků určených pro účely obrany státu, kde platí § 78a a § 79 odst. 3 písm. l) ZOPK]. Orgán ochrany přírody buď sdělí, že předložená koncepce nebo záměr takový vliv nemá, anebo uvede, že významný vliv nelze vyloučit. Stanovisko nemá formu správního rozhodnutí a vydává se do 15 dní. Pokud není významný vliv na evropsky významné lokality a ptačí oblasti podle stanoviska vyloučen, musí být záměr nebo koncepce předložen k **posouzení** podle § 45i ZOPK a zákona č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí, ve znění pozdějších předpisů (tzv. EIA v případě záměrů a SEA v případě koncepcí, což jsou zkratky vycházející z anglického označení)²⁶⁾. Na rozdíl od obecné úpravy procesu EIA a SEA v zákoně o posuzování vlivů na životní prostředí ZOPK výslovně stanoví, že nelze-li vyloučit negativní vliv koncepce nebo záměru na evropsky významnou lokalitu nebo ptačí oblast, je předkladatel povinen zpracovat varianty řešení, jejichž cílem je negativní vliv vyloučit nebo v případě, že to není možné, alespoň zmírnit. Účelem této úpravy je, aby v případě negativního vlivu byly zváženy a posouzeny veškeré možnosti snížení dopadů na evropsky významné lokality a ptačí oblasti.

Posouzení (resp. jeho část týkající se vlivů na evropsky významné lokality a ptačí oblasti) může provádět jen osoba, která má **zvláštní autorizaci** podle ZOPK, kterou uděluje a odnímá Ministerstvo životního prostředí. Postup a podmínky pro její vydávání upravuje § 45i odst. 3 až 7 ZOPK a vyhláška č. 468/2004 Sb., o autorizovaných osobách podle zákona o ochraně přírody a krajiny. Seznam autorizovaných osob lze nalézt na internetových stránkách ministerstva (www.env.cz).

Zatímco obecně není žádný dokument ani stanovisko orgánu státní správy podle zákona č. 100/2001 Sb. pro návazná řízení závazný, § 45i odst. 8 ZOPK stanoví, že záměr nebo koncepci, které podle stanoviska vydaného podle zákona č. 100/2001 Sb. mají negativní vliv na evropsky významnou lokalitu nebo ptačí oblast, lze

²⁵⁾ Smysl této poněkud odlišné úpravy je nejasný. Do budoucna by bylo vhodné větu druhou až čtvrtou zrušit a ponechat i pro vyhlášení evropsky významných lokalit za zvláště chráněné území pouze obecnou úpravu v § 40 ZOPK.

²⁶⁾ EIA – Environmental Impact Assessment, SEA – Strategic Environmental Assessment.

schválit pouze v případech uvedených v § 45i odst. 9 a 10 ZOPK. Podmínky pro to, aby příslušný orgán mohl takový záměr nebo koncepci schválit, nejedná-li se o lokalitu s prioritními typy stanovišť nebo prioritními druhy (což jsou stanoviště a druhy zvláštního významu, které jsou stanoveny směrnici o stanovištích a pro podmínky ČR vyhláškou č. 166/2005 Sb.), jsou následující:

1. neexistuje variantní řešení s menším negativním vlivem nebo bez něj,
2. na schválení je naléhavý veřejný zájem, který převažuje nad zájmem ochrany dané lokality, a
3. jsou uložena a zajištěna kompenzační opatření pro zajištění ochrany a celistvosti soustavy Natura 2000.

Jestliže jde o lokalitu s prioritními typy stanovišť nebo prioritními druhy, platí tytéž podmínky s tím rozdílem, že podmínka naléhavého veřejného zájmu je zúžena na důvody veřejného zdraví, veřejné bezpečnosti nebo příznivé důsledky nesporného významu pro životní prostředí. V případě jiného naléhavého veřejného zájmu musí Česká republika požádat o stanovisko Evropskou komisi (žádost podává Ministerstvo životního prostředí na základě dožádání orgánu příslušného ke schválení koncepce nebo záměru). Stanovisko Evropské komise sice není pro Českou republiku a tedy ani pro schvalující orgán závazné, nicméně se schválením záměru nebo koncepce přes její nesouhlasné stanovisko by nepochybně bylo spojeno riziko zahájení procesu pro nerespektování právních předpisů Evropských společenství Evropskou komisí (tzv. infringement), případně následného soudního řízení před Evropským soudním dvorem.

Kompenzační opatření zákon blíže nespécifikuje. Jejich cílem je nahradit poškozenou nebo zničenou lokalitu. Mohou tedy spočívat zejména ve vytvoření nové podobné lokality, která bude následně doplněna do evropského seznamu nebo vymezena jako ptačí oblast. Nalezení vhodných kompenzačních opatření bude v řadě případů velmi obtížné, někdy dokonce nemožné. Za kompenzační opatření ve smyslu tohoto ustanovení rozhodně nelze považovat pouhá zmírňující opatření (povinnosti stanovené ke zmírnění negativních dopadů schválené koncepce nebo záměru). K uložení kompenzačních opatření je příslušný orgán ochrany přírody (tentýž, který je příslušný k vydání prvotního stanoviska z hlediska možných vlivů na evropsky významné lokality a ptačí oblasti). Rozhoduje o nich v řízení podle správního řádu na základě dožádání orgánu příslušného ke schválení koncepce nebo záměru. O uložení kompenzačních opatření orgán ochrany přírody informuje neprodleně Ministerstvo životního prostředí, které pak následně o uložení a zajištění opatření informuje Evropskou komisi. Ze zákona ovšem není jasné, jak se ministerstvo o zajištění kompenzačních opatření dozví – zřejmě bude muset pro jednotlivá uložena kompenzační opatření informaci o jejich zajištění samo aktivně zjišťovat.

Zákon obsahuje zvláštní úpravu pro **posuzování územně plánovací dokumentace**. Důvodem je podrobná úprava projed-

návání této dokumentace ve stavebním zákoně, kterou bylo nutné provázat s hodnocením podle ZOPK. ZOPK stanoví, že se územně plánovací dokumentace orgánu ochrany přírody předkládá ke stanovisku v etapě zadání a pro vydání stanoviska neplatí patnáctidenní lhůta, ale postupuje se podle stavebního zákona, tj. lhůta činí 30 dní. Pro orgán ochrany přírody platí i další ustanovení stavebního zákona, která se týkají postupu dotčeného orgánu státní správy v etapě zadání územně plánovací dokumentace. Jestliže není významný vliv územně plánovací dokumentace v etapě zadání podle stanoviska orgánu ochrany přírody vyloučen, provádí se její posouzení (proces SEA) ve stádiu konceptu řešení. Kompenzační opatření se navrhuje v rozsahu a podrobnosti odpovídající příslušnému druhu územně plánovací dokumentace. Ač to ZOPK výslovně nestanoví, z logiky věci vyplývá, že v případě schvalování územně plánovací dokumentace s prokázanými negativními vlivy na evropsky významné lokality nebo ptačí oblasti se kompenzační opatření schvalují v rámci územně plánovací dokumentace, nikoliv správním rozhodnutím.

Jako určitou pojistku pro případ, že by z jakéhokoliv důvodu postup podle § 45h a 45i ZOPK neproběhl, lze chápat ustanovení § 45g ZOPK (jinak se totiž toto ustanovení víceméně překrývá s podmínkami pro schválení záměrů a koncepcí, které jsou stanoveny v § 45i). Podle něj může orgán ochrany přírody vydat kladné rozhodnutí podle tohoto zákona pro evropsky významnou lokalitu nebo ptačí oblast jen v případě, že bude vyloučeno závažné nebo nevratné poškozování přírodních stanovišť a biotopů druhů, k jejichž ochraně je daná lokalita nebo oblast určena, ani nedojde k významnému soustavnému nebo dlouhodobému vyrušování těchto druhů. Výjimkou z tohoto ustanovení jsou případy, kdy je zásah s uvedenými negativními důsledky schválen v souladu s § 45i ZOPK.

6.3.4. Sledování stavu (§ 45f ZOPK)

Sledování stavu ptačích oblastí a evropsky významných lokalit je upraveno v § 45f ZOPK, stejně jako sledování stavu evropsky významných druhů. Zákon nepředepisuje rozsah tohoto sledování ani neuvádí, které orgány ochrany přírody jsou k němu příslušné. Z logiky věci vyplývá, že sledování provádějí orgány ochrany přírody z hlediska své působnosti, a to v rozsahu podle svých možností. Získané informace předávají Ministerstvu životního prostředí, které je využije jako podklad pro zprávu ve smyslu čl. 12 odst. 1 směrnice o ptácích a čl. 17 odst. 1 směrnice o stanovištích o provádění vnitrostátních předpisů a opatření přijatých podle těchto směrnic, na jejichž základě zpracovává Evropská komise ve stejných časových intervalech souhrnné zprávy. Tím není dotčena informační povinnost České republiky podle čl. 9 odst. 3 směrnice o ptácích podávat zprávu o odchylném postupu podle čl. 9 odst. 1 směrnice o ptácích, která je stanovena každoročně a je do našeho právního řádu zapracována prostřednictvím § 5b odst. 5 ZOPK.

7. Další nástroje ochrany přírody a krajiny

Zákon obsahuje kromě právních nástrojů ochrany přírody a krajiny, o kterých bylo pojednáno výše, i další způsoby, jimiž mají orgány ochrany přírody možnost uplatňovat cíle a zájmy ochrany přírody a krajiny.

7.1. Orgán ochrany přírody jako dotčený orgán státní správy (§ 65 ZOPK)

Zájmy přírody a krajiny chráněné zákonem je třeba zajistit i při rozhodování jiných správních orgánů. Těmito jinými správními orgány jsou zejména stavební úřady, báňské úřady, orgány státní správy lesů, vodoprávní úřady, orgány státní správy myslivosti, pozemkové úřady a další. Všechny tyto správní orgány, které vydávají rozhodnutí, jimiž mohou být dotčeny zájmy ochrany přírody a krajiny, jak jsou vymezeny v ZOPK, tak mohou učinit jen v **dohodě s orgánem ochrany přírody**, pokud není v ZOPK předepsán jiný postup. Tímto jiným postupem jsou míněny ty případy, kdy zákon stanoví, že orgán ochrany přírody má rozhodnout o zájmech ochrany přírody a krajiny v samostatném správním řízení (např. vydáním souhlasu, závazného stanoviska, povolení apod.). Na tomto místě je třeba zdůraznit, že se orgán ochrany přírody nemůže dovolávat toho, aby rozhodující správní orgán respektoval nutnost dohody s orgánem ochrany přírody i tehdy, kdy je povinen ve věci vydat samostatné rozhodnutí. To znamená, že vyjádřením dotčeného orgánu státní správy nelze nahrazovat meritorní rozhodování ve správním řízení.

7.2. Omezení a zákaz činnosti (§ 66 ZOPK)

Orgán ochrany přírody má možnost předcházet vzniku poškození přírody a krajiny tím, že může fyzickým i právnickým osobám stanovit **podmínky pro výkon činnosti**, která by mohla způsobit nedovolenou změnu částí přírody, nebo případně takovou **činnost zakázat**. Podle § 66 ZOPK je tedy rozhodováno o tom, že činnost nějakého subjektu je omezena stanovením podmínek pro tuto činnost a v nezbytných případech je činnost zakázána. Osoby by měly být omezeny v rozsahu co nejmenším, který ještě postačí k zajištění ochrany potenciálně ohrožených částí přírody, neboť rozhodnutí bývá často spojeno s omezením výkonu vlastnického práva či jiných práv a dovolených činností. Takto lze preventivně zabraňovat vzniku nedovolených změn jak obecně, tak i zvláště chráněných částí přírody. Pro použití tohoto nástroje pak postačí reálná možnost, že by činnost subjektu mohla způsobit změnu částí přírody; to, že skutečně takovou změnu způsobí, není třeba prokazovat.

Důležitost tohoto nástroje, umožňujícího předcházet vzniku nedovolených změn, je zřejmá i ze šíře správních orgánů, do jejichž působnosti takové rozhodování spadá. Vedle správních orgánů vykonávajících zbytkovou působnost (správy a obecní úřady obcí s rozšířenou působností) mohou taková rozhodnutí vydat v prvním stupni mimo CHKO, NP a jejich ochranná pásma a mimo pozemky určené pro účely obrany státu i krajské úřady a dále na celém území republiky Česká inspekce životního prostředí. Přímo ze zákona (§ 90 odst. 1 ZOPK) je vyloučen odkladný účinek odvolání, takže rozhodnutí je vykonatelné bez ohledu na právní moc.

7.3. Státní dozor (§ 85 ZOPK)

Krajské úřady a správy vykonávají **státní dozor** v ochraně přírody a krajiny ve svém správním obvodu. V rámci státního dozoru krajské úřady a správy dozírají zejména na to, jak subjekty dodržují zákon a prováděcí předpisy k němu, dále dozírají na to, jak jsou dodržována rozhodnutí vydaná podle ZOPK, jak jsou zajišťovány ochranné podmínky zvláště chráněných částí přírody, jak je dodržována ochrana významných krajinných prvků a jak jsou připravovány a naplňovány plány a projekty územních systémů ekologické stability. Cílem dozoru je zjistit, zda na území působnosti těchto správních orgánů nedochází k ohrožování zájmů ochrany přírody a krajiny, a v případě, že je taková skutečnost zjištěna, zajistit odstranění zjištěných závad.

Ministerstvo životního prostředí vykonává **vrchní státní dozor** v ochraně přírody a krajiny. V rámci tohoto dozoru je ministerstvo oprávněno kontrolovat orgány ochrany přírody, stráž přírody a fyzické a právnícké osoby, zda dodržují ustanovení zákona a jeho prováděcích předpisů. Vymezení oprávnění k dozoru tedy nezahrnuje možnost dozírat nad činností jiných orgánů státní správy než orgánů ochrany přírody. (Takové oprávnění, s výjimkou dozoru nad činností ústředních orgánů státní správy, však má Česká inspekce životního prostředí podle ust. § 80 odst. 1 ZOPK.) V rámci dozoru je ministerstvo oprávněno kontrolovat zejména dodržování rozhodnutí orgánů ochrany přírody, plnění povinností vyplývajících přímo ze zákona, dále dohlížet, jak jsou zpracovávány a zajišťovány plány péče o zvláště chráněná území a jak jsou dodržovány ochranné podmínky zvláště chráněných území, zejména národních parků, chráněných krajinných oblastí, národních přírodních rezervací a národních přírodních památek.

Krajské úřady, správy i ministerstvo mohou ukládat **opatření k odstranění dozorem zjištěných závad**. Pokud jsou závady zjištěny v činnosti orgánů ochrany přírody, má toto opatření podobu závěrů z provedené kontroly či např. formu upozornění adresovaného vedoucímu správního úřadu. Jestliže jsou závady v činnosti jiných subjektů (fyzických a právnických osob), je na místě uložit konkrétní opatření k odstranění závad formou správního rozhodnutí, včetně případného vyvození sankční odpovědnosti.

7.4. Finanční příspěvky na zlepšování stavu přírody a krajiny (§ 68 a 69 ZOPK)

Vlastníci a nájemci pozemků jsou podle ZOPK povinni zlepšovat podle svých možností stav dochovaného přírodního a krajinného prostředí za účelem zachování druhového bohatství přírody a udržení systému ekologické stability. Míra této povinnosti tedy závisí na možnostech (finančních, osobních apod.) konkrétní osoby. Pokud vlastník či nájemce tuto povinnost neplní, může ho orgán ochrany přírody k jejímu splnění vyzvat. ZOPK však nedává žádné možnosti, jak plnění této povinnosti vynutit. Orgán ochrany přírody je ale oprávněn v případě, že vlastník nebo nájemce neplní svou povinnost ani na výzvu, provést opatření ke zlepšení stavu přírody a krajiny sám nebo prostřednictvím jiného (ovšem na své vlastní náklady).

K provádění péče o pozemky z důvodů ochrany přírody mohou orgány ochrany přírody a obce uzavírat s vlastníky nebo nájemci pozemků **písemné dohody** (§ 68 odst. 2 ZOPK). ZOPK

výslovně stanoví, že tímto způsobem lze upravit rovněž způsob hospodaření ve zvláště chráněných územích a ptačích oblastech. Smlouva o hospodaření v ptačích oblastech má navíc ještě speciální úpravu v § 45e odst. 4 ZOPK, podle něž se k činnostem upraveným smlouvou, které jsou podle nařízení o zřízení dané ptačí oblasti vázány na souhlas orgánu ochrany přírody, tento souhlas nevyžaduje.

ZOPK umožňuje na základě těchto písemných dohod poskytnout fyzickým a právnickým osobám **finanční příspěvek** na opatření ve prospěch ochrany přírody a krajiny (§ 69 ZOPK). Mohou ho poskytnout orgány ochrany přírody, obce nebo Státní fond životního prostředí. Podrobnosti o poskytování příspěvku upravuje § 19 vyhlášky č. 395/1992 Sb. Příjemcem finančního příspěvku mohou podle ZOPK být:

- a) vlastníci nebo nájemci pozemků, kteří se zavážou na těchto pozemcích zdržet se určité činnosti nebo provést dohodnuté práce v zájmu zlepšení přírodního prostředí, nebo
- b) osoby, které provedou náhradní ochranné opatření podle § 49 či 50.

Kromě toho lze na opatření ve prospěch ochrany přírody a krajiny využívat i finanční podporu poskytovanou Ministerstvem životního prostředí a Státním fondem životního prostředí (např. v rámci krajinnotvorných programů).

7.5. Finanční náhrada za omezení z důvodu ochrany přírody a krajiny (§ 58 ZOPK)

ZOPK zakládá v některých případech vlastníkům a nájemcům pozemků, na nichž platí určitá omezení z důvodu ochrany přírody a krajiny, nárok na finanční náhradu za tato omezení. Tato úprava je v ZOPK obsažena zejména v § 58 ZOPK, který upravuje **finanční náhradu za ztížení zemědělského nebo lesního hospodaření**. Samostatně ZOPK upravuje finanční náhradu za omezení vzniklá vyhlášením přechodně chráněné plochy (§ 13 odst. 2 ZOPK – viz kapitola 6.1.5.2.). Náhrada škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy je řešena samostatným zákonem.²⁷⁾

Nárok na finanční náhradu podle § 58 ZOPK mají **vlastníci a nájemci zemědělské půdy, lesních pozemků a rybníků s chovem ryb nebo vodní drůbeže**, a to za omezení vyplývající z rozhodnutí, závazného stanoviska nebo souhlasu podle kteréhokoliv ustanovení ZOPK nebo za omezení vyplývající přímo z části třetí až páté ZOPK (§ 14 až 57) či prováděcích právních předpisů k uvedeným částem ZOPK. Neposkytuje se ale náhrada za omezení vyplývající z opatření uložených v důsledku nesplnění povinností stanovených ZOPK nebo jeho prováděcími předpisy (tj. např. za omezení vzniklá rozhodnutím o provedení náhradního opatření podle § 86 odst. 2 ZOPK). O omezení se také nejedná v těch případech, kdy správním rozhodnutím nebyl udělen souhlas či výjimka povolena. Náhrada se vždy poskytuje buď vlastníkovi, nebo nájemci, nikoliv oběma současně. V případě, že o náhradu požádají oba, upřednostňuje ZOPK vlastníka.

Finanční náhradu za ztížení zemědělského nebo lesního hospodaření poskytují na základě žádosti vlastníka nebo nájemce na území národních parků, chráněných krajinných oblastí a jejich ochranných pásem správa a na ostatním území Ministerstvo životního prostředí samo nebo prostřednictvím jím zřízené organizační složky státu, a to z prostředků státního rozpočtu.

Nárok je třeba uplatnit do 3 měsíců od skončení kalendářního roku, za nějž se nárok uplatňuje. Nesplnění této lhůty má za následek zánik nároku. Nárok na finanční náhradu musí žadatel prokázat potřebnými doklady a podklady. ZOPK je blíže nespecifikuje, ale obsahuje zmocnění k vydání prováděcí vyhlášky ministerstva, která má upravit podrobnosti. Tuto vyhlášku Ministerstvo životního prostředí ve spolupráci s Ministerstvem zemědělství připravuje. Náhrada se snižuje o případný finanční příspěvek poskytnutý podle § 69 ZOPK a náhradu podle zvláštních právních předpisů (např. podle lesního zákona nebo zákona o poskytování náhrad škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy).

ZOPK nestanoví jednoznačně, zda se při poskytování náhrady postupuje podle správního řádu či nikoliv. V § 90 odst. 1 ZOPK sice není toto ustanovení z režimu správního řádu vyňato, nicméně s ohledem na povahu tohoto právního vztahu není otázka použití správního řádu jednoznačná. Výkladová komise ministra životního prostředí dospěla k závěru, že se na poskytování finanční náhrady správní řád vztahuje.

²⁷⁾ Zákon č. 115/2000 Sb., o poskytování náhrad škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy, ve znění pozdějších předpisů.

8. Odpovědnost v ochraně přírody a krajiny

Zákon v části osmé, která upravuje odpovědnost na úseku ochrany přírody a krajiny, obsahuje jednak ustanovení týkající se represivní stránky odpovědnosti, tj. podmínky odpovědnosti za protiprávní jednání a jednotlivé skutkové podstaty přestupků a správních deliktů (§ 87 a 88 ZOPK), a jednak reparační funkci odpovědnosti (§ 86 a 89 ZOPK).

8.1. Sankční odpovědnost za protiprávní jednání

Je nezbytné zákonem stanovené povinnosti vynucovat i hrozbou a ukládáním sankcí. Cílem uplatňování sankční odpovědnosti je odstranit narušení stavu, které vzniklo jednáním v rozporu se zákonem, a eliminovat škodlivé následky protiprávního jednání s cílem zabránit či předejít jeho opakování. Ukládání sankcí tedy má represivní a preventivně výchovnou funkci. Zákon rozlišuje správní odpovědnost za přestupky (§ 87) a správní odpovědnost za tzv. jiné správní delikty (§ 88). Orgánem ochrany přírody příslušným k ukládání pokut za přestupky a za jiné správní delikty jsou na území CHKO a národních parků správy, na ostatním území [mimo pozemky určené pro účely obrany státu, kde platí § 78a a § 79 odst. 3 písm. l) ZOPK] jsou příslušné k ukládání pokut obecní úřady obcí s rozšířenou působností (s výjimkami týkajícími se ochrany jedinců druhů chráněných podle zvláštního právního předpisu, tj. zákona č. 100/2004 Sb., které spadají do působnosti krajských úřadů). Úplnou sankční působnost má také inspekce.

8.1.1. Přestupky

8.1.1.1. Vymezení a znaky přestupku (§ 2 PřesZ a § 181a až 181h TrZ)

Přestupek je zaviněné jednání fyzické osoby, které porušuje či ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek výslovně zákonem označeno, když je zároveň splněna podmínka, že nejde o jiný správní delikt nebo o trestný čin. K obecným znakům přestupků tedy patří, že jde o jednání protiprávní, proti zájmům společnosti, jednání zaviněné, že zde musí být osoba způsobilá nést odpovědnost (a to vzhledem k věku a přičetnosti). Protiprávní jednání spočívá buď v aktivním konání v rozporu se zákonem nebo v opomenutí jednání, které je subjekt povinen konat. Pokud se týká zavinění, postačuje ke vzniku odpovědnosti u všech přestupků v ochraně přírody a krajiny zavinění z nedbalosti. Negativní vymezení říká, že přestupkem není to protiprávní jednání, které je jiným správním deliktem nebo **trestným činem**. Skutkové podstaty trestných činů týkajících se životního prostředí obecně, ochrany lesa a ochrany přírody jsou stanoveny v § 181a až 181h trestního zákona. Skutkové podstaty přestupků se od skutkových podstat trestných činů často liší jen nižší společenskou nebezpečností jednání. Orgán ochrany přírody by měl, dříve než zahájí řízení o přestupku, zvážit, zda protiprávní jednání nenaplnuje znaky trestného činu. V pochybnostech však může vždy o přestupku rozhodnout, neboť přestupkový zákon v § 94 obsahuje zvláštní ustanovení o zrušení pravomocného rozhodnutí o přestupku pro případ, kdy osoba, která byla uznána vinnou z přestupku, byla za týž skutek soudem pravomocně odsouzena nebo zproštěna obžaloby. Odpovědnost za přestupek nenesou pouze čeští občané, odpovědným subjektem může být i cizinec, případně osoba bez státní příslušnosti.

8.1.1.2. Přestupky v ochraně přírody a krajiny (§ 87 odst. 1 až 3)

Přestupkem je pouze jednání, které je za přestupek výslovně označeno zákonem. **Skutkové podstaty** přestupků na úseku ochrany přírody a krajiny jsou vypočteny v § 87 zákona a jsou rozděleny do tří skupin podle závažnosti protiprávního jednání. Této míře závažnosti pak odpovídá odstupňovaná výše ukládané pokuty (5, 10 nebo 50 tisíc korun). Na základě vyhodnocení cca 13 let účinnosti a praktické aplikace zákona je třeba konstatovat, že toto rozdělení skutkových podstat přestupků do skupin podle závažnosti přesně neodráží skutečnou závažnost a nebezpečnost protiprávního jednání, jak je vnímána současnou rozhodovací praxí i odborníky – biology. Za přestupky v ochraně zvláště chráněných druhů, dřevin a památných stromů, pokud byly spáchány ve zvláště chráněných územích, lze uložit pokutu až dvojnásobnou. Každá skutková podstata přestupku musí vycházet z tzv. primární povinnosti obsažené v zákoně. Při postihování protiprávního jednání musí správní orgán vycházet ze znění skutkové podstaty a zároveň z obsahu primární povinnosti stanovené zákonem. (Ve vymezení skutkových podstat v porovnání se zákonem stanovenými primárními povinnostmi se objevují některé formulační, jazykové, v menším rozsahu i věcné nepřesnosti, lze je však překlenout logickým výkladem.)

8.1.1.3. Rozhodování o přestupcích

Považujeme za účelné na tomto místě zmínit několik zásadních pravidel pro praktické rozhodování o přestupcích. Orgán ochrany přírody v přestupkovém řízení postupuje podle zákona o přestupcích, zákon o ochraně přírody a krajiny obsahuje pouze výčet skutkových podstat. V procesních věcech, které zákon o přestupcích neupravuje, je třeba subsidiárně používat správní řád. (Jde např. o otázky doručování, dokazování apod.) Okruh účastníků přestupkového řízení se tedy řídí přestupkovým zákonem (§ 72 PřesZ) a účastníkem řízení je pouze obviněný z přestupku a event. poškozený, pokud jde o projednávání náhrady majetkové škody. (Majetkovou škodu nelze zaměňovat s ekologickou újmou). Účastníkem řízení tedy není obec (§ 71 odst. 3 ZOPK) a nemůže jím být ani občanské sdružení (§ 70 odst. 2 a 3 ZOPK).

Náležitosti výroku o přestupku jsou stanoveny v § 77 PřesZ. Při této příležitosti je třeba se zmínit o tom, že ve více případech je pod jedním ustanovením § 87 ZOPK dáno více forem či variant protiprávního jednání (např. „kdo poškodí či zničí nebo nedovoleně změní...“), avšak při rozhodování o vině je třeba přesně slovně označit, jakého protiprávního jednání z těchto variant se obviněný dopustil.

Pokud jde o sankci za přestupek, z uvozujičích vět ke skupinám skutkových podstat v § 87 je třeba dovodit, že orgán ochrany přírody obligatorně musí uložit pokutu, tedy že je vyloučeno řešit věc uložením napomenutí podle § 11 PřesZ. Vedle pokuty by bylo možné za splnění podmínek stanovených v § 15 PřesZ uložit také propadnutí věci. ZOPK neobsahuje žádná hlediska pro určení výše sankce, je proto třeba vycházet z § 12 odst. 1 PřesZ, podle kterého se při určování výměry sankce přihlídnou k závažnosti přestupku, zejména ke způsobu jeho spáchání a jeho následkům, k okolnostem, za nichž byl spáchán, k míře zavinění, k pohnutkám a k osobě pachatele. Výše pokuty musí být v rozhodnutí řádně zdůvodněna.

Pokud se pachatel dopustil více přestupků, a to ať už různými jednáními (několika různými útoky) či tím, že jedno jeho jednání ohrožuje více zákonem chráněných zájmů, a pokud je příslušný k projednání těchto přestupků tentýž orgán ochrany přírody, musí být tyto přestupky projednány ve společném řízení. Obviněnému je

pak uložena pokuta podle ustanovení vztahujícího se na přešupek nejpřísněji postižitelný. (Jde o tzv. zásadu konsumpce či absorpce.)

Vzhledem k ustanovení přešupkového zákona o zániku odpovědnosti za přešupek (§ 20 PřesZ) uplynutím jednoho roku od jeho spáchání je třeba ve lhůtě jednoho roku o přešupku pravomocně rozhodnout. Po uplynutí této doby nelze řízení o přešupku zahájit a ani v zahájeném řízení dále pokračovat. Proto v těchto případech musí orgán ochrany přírody z úřední povinnosti takové řízení podle § 76 odst. 1 písm. n) PřesZ zastavit.

8.1.2. Odpovědnost za tzv. jiné správní delikty

8.1.2.1. Okruh odpovědných subjektů

Podle ust. § 88 ZOPK se ukládají **pokuty za protiprávní jednání právnických osob** a dále za **protiprávní jednání fyzických osob**, které se protiprávního jednání dopustily **při výkonu podnikatelské činnosti**. Odpovědnost podle ust. § 88 se týká všech právnických osob, ať už to jsou subjekty podnikatelské (obchodní společnosti, družstva, státní podniky) či subjekty, které nebyly založeny za účelem podnikání (např. zájmová sdružení, obecně prospěšné společnosti apod.). Pokud jde o fyzické osoby podnikající, zákonodárce postavil jejich odpovědnost za protiprávní jednání naroveň právnickým osobám. Podmínkou je, že se protiprávního jednání dopustily „při výkonu podnikatelské činnosti“. To pochopitelně neznamená, že by protiprávní jednání muselo být přímo obsahem jejich podnikání. Při správním rozhodování o pokutách za protiprávní jednání musí být souvislost jednání s výkonem podnikatelské činnosti, kromě případů nepochybně zjevných, předmětem dokazování.

8.1.2.2. Charakter odpovědnosti za jiný správní delikt a správní řízení o uložení pokuty

Na rozdíl od obecné úpravy odpovědnosti fyzických osob za přešupek obsažené v přešupkovém zákoně neexistuje doposud obecná úprava odpovědnosti za správní delikt. (Do budoucna je předpokládána souhrnná úprava správního trestání). Z právní teorie a z judikatury správních soudů lze dovodit základní pravidla a zásady pro ukládání pokut za správní delikty právnickým osobám a fyzickým osobám při výkonu podnikatelské činnosti:

1. Odpovědnost za správní delikt je objektivní, jde o odpovědnost za následek bez ohledu na zavinění. Otázka zavinění se vůbec nezkoumá.
2. Pro založení odpovědnosti za správní delikt je třeba prokázat, že subjekt jednal protiprávně, musí nastat škodlivý následek protiprávního jednání a musí existovat příčinná souvislost (kauzální nexus) mezi protiprávním jednáním a škodlivým následkem. Protiprávní jednání může mít podobu opomenutí jednání, které je subjekt povinen konat. Škodlivý následek nelze zaměňovat s materiální škodou, škodlivý následek spočívá v poškození nebo v pouhém ohrožení zájmů chráněných zákonem o ochraně přírody a krajiny. Příčinná souvislost mezi protiprávním jednáním a škodlivým následkem jednoduše řečeno znamená, že bez tohoto protiprávního jednání by ke škodlivému následku nedošlo.
3. Postup řízení při ukládání pokut se řídí správním řádem. Okruh účastníku řízení je třeba vymezit podle § 14 SpŘ (resp. § 27 a 28 NSpŘ). Protože obsahem řízení nemohou být dotčeny zájmy ochrany přírody a krajiny, nemůže být účastníkem řízení o uložení sankce občanské sdružení, jehož hlavním posláním je ochrana přírody a krajiny (§ 70 odst. 3 ZOPK). Účastníkem řízení je však podle § 71 odst. 3 ZOPK obec, na jejímž území ke správnímu deliktu došlo, pokud o pokutě nerozhoduje její vlastní obecní úřad.

4. Vzhledem k tomu, že výrok rozhodnutí musí být konkrétní a určitý, měl by obsahovat i popis skutku včetně místa a času jeho spáchání, vyslovení viny a stanovení sankce. Správní orgán by měl tedy při rozhodování analogicky vycházet z obsahu výroku rozhodnutí, jak je dán pro přešupky v § 77 PřesZ.

5. Vzhledem ke scházející úpravě správního trestání není pozitivním právem řešena otázka tzv. souběhu správních deliktů. Judikatura správních soudů opakovaně dospěla k závěru, že správní orgány mají postupovat podle absorpční zásady, tj. analogicky s § 12 odst. 2 PřesZ. Právní teorie i rozhodovací praxe se však s těmito závěry ne plně ztotožňuje. V oblasti ochrany přírody se velmi často setkáváme s tzv. jednočinným souběhem, tj. že jedno protiprávní jednání naplňuje znaky více správních deliktů. Pro názornost uvedme jeden typický příklad: odpovědný subjekt provede nepovolené terénní úpravy a dílčí odvodnění pozemků v údolní nivě, která je zároveň biotopem zvláště chráněných druhů rostlin. Tímto jedním jednáním provedl škodlivý zásah do významného krajinného prvku bez souhlasu orgánu ochrany přírody a zároveň zničil větší počet jedinců zvláště chráněného druhu rostliny nedovoleným zásahem do jejich prostředí. Autoři jsou toho názoru, že v těchto případech je zásada konsumpce (absorpce) zcela na místě. V těch případech je vhodné uložit jednu pokutu, a to podle ustanovení vztahující se nejpřísněji postižitelný správní delikt. Poškození nebo ohrožení více zákonem chráněných zájmů se odrazí ve výši uložené pokuty.

6. Vzhledem ke scházející obecné právní úpravě správního trestání nelze v řízení o uložení pokuty za správní delikt rozhodovat o případné náhradě škody v tzv. adhezním řízení. Zákon však výslovně zdůrazňuje v § 88 odst. 6, že uložení sankce nemá vliv na odpovědnost právnických osob či jejich pracovníků podle jiných právních předpisů. Bezsporně touto jinou odpovědností je v první řadě soukromoprávní odpovědnost za škodu. Zákon na tomto místě hovoří pouze o právnických osobách, ale není pochyb o tom, že tato odpovědnost existuje i v případě protiprávního jednání fyzických osob při výkonu podnikatelské činnosti.

8.1.2.3. Správní delikty v ochraně přírody (§ 88 odst. 1až 5)

Zákon v § 88 rozděluje skutkové podstaty do dvou skupin podle závažnosti protiprávního jednání a této závažnosti odpovídá i odstupňovaná maximální možná výše pokuty (500 000 Kč a 1 000 000 Kč). Při rozhodování o uložení pokuty za správní delikt platí přiměřeně totéž, co bylo řečeno o přešupcích. Správní orgán musí vycházet jednak ze znění konkrétní skutkové podstaty a jednak z obsahu primární povinnosti stanovené zákonem v částech druhé až šesté. Rovněž u správních deliktů jsou v některých případech rozdíly mezi formulací primární zákonné povinnosti a mezi zněním skutkové podstaty správního deliktu, které však lze překlenout logickým výkladem. I pro rozhodování o správních deliktech je třeba zdůraznit totéž, co o přešupcích, totiž že správní orgán musí protiprávní jednání jednoznačně vymezit a nemůže se spokojit s odkazem na některé ust. § 88, když jsou pod jedním ustanovením shrnuty varianty a odlišné formy protiprávního jednání.

Při stanovení výše pokuty se přihlíží k závažnosti protiprávního jednání a k rozsahu hrozící nebo způsobené újmy. Při rozhodování musí správní orgán zásadně vycházet z těchto dvou kritérií, by zřejmě není vyloučeno sekundárně přihlídnout i k jiným okolnostem. Výše pokuty musí být zdůvodněna tak, aby rozhodnutí bylo přezkoumatelné. Pokuta je ze zákona splatná ve lhůtě 30 dnů od právní moci rozhodnutí. V rozhodnutí nelze proto stanovit pro zaplacení pokuty lhůtu kratší.

O uložení pokuty za správní delikt je třeba pravomocně rozhodnout do tří let ode dne, kdy k protiprávnímu jednání došlo. Uplynutím této doby odpovědnost za správní delikt zaniká a v případě, že by o uložení pokuty bylo vedeno správní řízení, je třeba ho z úřední povinnosti zastavit. Třiletá lhůta se jeví jako zcela postačující pro zjištění porušení zákona, odpovědného subjektu i vyhodnocení výše hrozící či způsobené újmy chráněným zájmům.

8.1.3. Vybírání a vymáhání pokut (§ 88a ZOPK).

Zákon upravil společně postup pro **vybírání a vymáhání pokut** za přestupky i správní delikty. Orgány ochrany přírody dělí z tohoto hlediska do dvou skupin. Pokuty uložené obecními úřady obcí s rozšířenou působností a krajskými úřady vybírají a vymáhají tyto úřady. Výnosy pokut jsou příjmem rozpočtu obce či rozpočtu kraje, přičemž tyto částky lze použít pouze pro ochranu přírody a krajiny a ke zlepšení životního prostředí. Pokud jde o obce, je na místě ustanovení vykládat tak, že výnosy mohou použít na území celého správního obvodu obce s rozšířenou působností.

Správy, inspekce a újezdní úřady uložené pokuty samy vybírají, vymáhají je však finanční úřady. Výnosy pokut uložených inspekci a správami se dělí způsobem stanoveným zákonem č. 388/1991 Sb. o Státním fondu životního prostředí tak, že 50 % náleží do rozpočtu obce, na jejímž území k porušení zákona došlo, a 50 % je příjmem Státního fondu životního prostředí. I zde jsou obce vázány účelovým využitím těchto příjmů ve prospěch životního prostředí. Pokuty uložené újezdním úřadem jsou příjmem státního rozpočtu.

8.2. Náhrada ekologické újmy

Jedním ze základních účelů a funkcí právní odpovědnosti je **reparace**, tj. odčinění škodlivých následků protiprávního jednání. Zákon č. 17/1992 Sb. o životním prostředí stanoví zásadu, že každý, kdo způsobil protiprávním jednáním ekologickou újmu, je povinen obnovit přirozené funkce ekosystému nebo jeho části. Není-li to možné či účelné, je povinen nahradit tuto újmu jiným způsobem, tzv. náhradním plněním, a není-li ani to možné, je povinen ji nahradit v penězích. Souběžně s odpovědností za správní delikt (přestupek či protiprávní jednání právnické osoby či fyzické osoby při výkonu podnikatelské činnosti) je v ochraně přírody třeba dbát na to, aby vzniklá újma byla odčiněna či nahrazena – v první řadě uvedením do původního stavu a není-li to možné, aby byla kompenzována. Tyto otázky jsou upraveny v § 86 a § 89 ZOPK.

8.2.1. Odstranění následků neoprávněného jednání

8.2.1.1. Uvedení do původního stavu (§ 86 odst. 1 ZOPK)

Obecně platí zákonná **povinnost** toho, kdo poškodil, zničil či nedovoleně změnil část přírody a krajiny, **navrátit ji do původního stavu** vždy, pokud je to možné a účelné. V řadě případů také subjekty, které část přírody či krajiny poškodily či nedovoleně změnil, tuto povinnost samy splní, aniž by splnění této povinnosti muselo být státní mocí vynucováno. V těch případech, kdy uvedení do původního stavu dobrovolně provedeno není, o možnosti a podmínkách odstranění následků uvedením do původního stavu rozhodne orgán ochrany přírody. Předmětem takového rozhodnutí je konstatování, že navrácení do původního stavu je možné a účelné a stanovení, jakým způsobem a v jaké lhůtě má být tato povinnost splněna.

8.2.1.2. Náhradní kompenzační opatření (§ 86 odst. 2 ZOPK)

Pokud uvedení poškozené či nedovoleně změněné části přírody a krajiny do původního stavu není možné nebo účelné, může orgán ochrany přírody uložit subjektu, který přírodu poškodil, aby provedl **přiměřená náhradní opatření**. Cílem těchto náhradních opatření je alespoň zčásti kompenzovat újmu vzniklou protiprávním jednáním. Je na úvaze orgánu ochrany přírody, zda subjektu, který nedovoleně jednal a zákonem chráněné zájmy poškodil, provedení náhradních opatření uloží či nikoli. Rovněž rozsah uloženého náhradního opatření je věcí úvahy správního orgánu. Uložená náhradní opatření mají být přiměřená, přičemž tuto přiměřenost je třeba vztáhnout v první řadě k výši způsobené újmy, zároveň však může orgán ochrany přírody přihlídnout i k osobním a majetkovým poměrům povinného. Z uvedeného je patrné, že orgán ochrany přírody má prostor pro rozsáhlé správní uvážení v tom, zda náhradní opatření uloží či nikoli, ve volbě druhu či způsobu provedení náhradního opatření i v jeho rozsahu. Rozhodnutí o uložení náhradního opatření musí být zcela konkrétní a orgán ochrany přírody nesmí opomenout stanovit pro jeho splnění lhůtu, aby splnění náhradního opatření bylo kontrolovatelné a vynutitelné.

8.2.1.3. Uvedení do původního stavu, kompenzační opatření a sankční odpovědnost

Pokud se týká povinnosti uvést poškozenou část přírody do původního stavu a povinnosti provést přiměřená náhradní opatření, je zákon formulován tak, že tyto dvě formy odstranění následků oprávněných zásahů nelze kombinovat. Na prvním místě je vždy povinnost navrátit poškozenou část přírody do původního stavu a až teprve není-li to možné nebo účelné, nastupuje možnost povinnému subjektu uložit náhradní opatření. Zákon nezná možnost kompenzace vzniklé újmy v penězích, jak s ní počítá ust. § 27 zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí. Ani pro jednu z forem odstranění následků neoprávněných zásahů zákon nestanoví žádnou lhůtu, dokdy lze takto rozhodnout. Z logiky věci však vyplývá, že o povinnosti by mělo být rozhodnuto co nejdříve po vzniku následků nedovoleného jednání, a to hlavně při možnosti uvést poškozenou část přírody do původního stavu.

Zároveň je třeba položit otázku, jaká je vazba mezi ukládáním povinností podle § 86 ZOPK a sankční odpovědností. Povinnost odstranit následky protiprávního jednání je spojena s nedovoleným, tedy protiprávním jednáním. Za takové protiprávní jednání je orgán ochrany přírody povinen z úřední povinnosti uložit sankci. Protože však uložení povinnosti uvést poškozenou či nedovoleně změněnou část přírody do původního stavu ani uložení povinnosti provést náhradní opatření zákon s uložení pokuty výslovně nespojuje, je nepochybně možné o těchto povinnostech rozhodnout i tehdy, když k uložení pokuty za protiprávní jednání dosud nedošlo či takové uložení není možné. Jednak se bude jednat o ty případy, kdy uložení povinnosti uvést poškozenou část přírody do původního stavu nesnese odkladu, jednak o ty případy, kdy odpovědnost zanikla uplynutím času (zejména u přestupků). Orgán ochrany přírody musí však v průběhu řízení prokázat, že k újmě na zákonem chráněných zájmech došlo v důsledku nedovoleného jednání povinného subjektu.

Oprávnění rozhodnout o odstranění následků neoprávněných zásahů mají ty správní orgány, do jejichž působnosti patří ukládání sankcí, tj. obecní úřady obcí s rozšířenou působností mimo CHKO a národní parky a jejich ochranná pásma [s výjimkou pozemků

určených pro účely obrany státu, kde platí § 78a a § 79 odst. 3 písm. l) ZOPK], na území CHKO, NP a jejich ochranných pásem správy a na celém území inspekce.

8.2.2. Odebrání nedovoleně držených jedinců zvláště chráněných druhů

Účelem odebrání nedovoleně držených jedinců zvláště chráněných druhů je odstranění protiprávního stavu, tedy obnovení situace, kdy zákon není porušován. Není sankcí, i když je tak osobami, vůči kterým tento postup směřuje, subjektivně pocítován.

8.2.2.1. Důvody pro odebrání jedinců (§ 89 odst. 1)

Orgán ochrany přírody může odebrat nedovoleně držené jedince zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů a jedince ptáků. Za **nedovoleně držené jedince** je třeba považovat všechny jedince, u nichž není prokázán zákonný původ. Co je zákonný původ, definuje § 54 odst. 1 ZOPK. Důkazní břemeno o tom, že jedinec byl získán v souladu se zákonem, leží na straně osoby, která jedince drží. To znamená, že orgán ochrany přírody pro odebrání neprokazuje, že držitel exemplář získal protiprávní činností.

Orgán ochrany přírody také může podle § 89 odebrat jedince rostlin a živočichů chráněných podle mezinárodních úmluv, a to pokud neprokáže držitel jejich původ nebo pokud je obchod s nimi podle mezinárodních smluv zakázán. V těch případech lze ovšem namísto toho postupovat podle § 34 zákona č. 100/2004 Sb., který obsahuje podrobnější úpravu.

Zákon říká, že orgán ochrany přírody nedovoleně drženého jedince může odebrat. Z toho je třeba dovodit, že mu není uložena obligatorní povinnost takto postupovat. Měl by však vždy dbát na

to, aby byl stav uveden do souladu se zákonem. Pokud je to možné, měl by být odebraný jedinec vždy navrácen zpět do přírody, jinak by měl být (i když to ZOPK narozdíl od zákona č. 100/2004 Sb. výslovně nestanoví) umístěn do vhodného zařízení (např. záchranného centra nebo záchranné stanice). Zákon neupravuje podrobněji postup a nestanoví při odebrání jedince orgánu ochrany přírody žádné zvláštní povinnosti. Nicméně orgán ochrany přírody by měl o odebrání nedovoleně drženého jedince na místě s držitelem exempláře sepsat protokol, ze kterého by byly zřejmé veškeré podstatné údaje.

8.2.2.2. Rozhodnutí o odebrání (§ 89 odst. 2 a 3)

Orgán ochrany přírody musí do 15 dnů ode dne odebrání nedovoleně drženého jedince ve věci vydat **písemné rozhodnutí o odebrání**. Pokud tak neučiní, je odebrání neplatné. V takovém případě by měl být neplatně odebraný jedinec vrácen zpět držiteli, který má nárok na náhradu škody, která mu neplatným odebráním vznikla. Správní řízení ve věci odebrání nedovoleně drženého jedince je zahájeno faktickým odebráním jedince. Za den vydání rozhodnutí je třeba považovat den, kdy je rozhodnutí vypraveno, tj. předáno k poštovní přepravě na adresu účastníka. Zákon (§ 90 odst. 1) vylučuje odkladný účinek případného odvolání proti takovému rozhodnutí.

Vlastníkem odebraného exempláře se právní mocí rozhodnutí stává stát. S těmito jedinci podle § 11 zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, hospodaří Ministerstvo životního prostředí. Pokud je jedinec nezaměnitelně označen či jinak identifikovatelný, slouží pravomocné rozhodnutí o odebrání jako doklad o jeho zákonném původu (viz § 54 odst. 1 ZOPK).

9. Správní řízení v ochraně přírody a krajiny

9.1. Rozhodování o právech a povinnostech

Ust. § 90 ZOPK vylučuje rozhodování v taxativně vyjmenovaných věcech z režimu obecných předpisů o správním řízení. Z toho je nutno dovodit, že ve všech ostatních věcech, kde je rozhodováno o právech, právech chráněných zájmech a povinnostech osob, je třeba pro rozhodování použít **obecné předpisy o správním řízení**, tedy správní řád. Od účinnosti zákona v roce 1992 se okruh věcí, které byly vyňaty z rozhodování podle správního řádu, pozdějšími novelami podstatně zúžil tak, aby bylo vyloučeno jakékoli rozhodování o právech a povinnostech subjektů mimo správní řízení. Při rozhodování ve věcech ochrany přírody a krajiny se tedy postupuje podle správního řádu (dosud zákon č. 71/1967 Sb., od 1. 1. 2006 zákon č. 500/2004 Sb.). Zákon však obsahuje speciální právní úpravu některých dílčích procesních otázek.

I v těch případech, kdy orgán ochrany přírody v souladu s ust. § 90 odst. 1 nepostupuje podle obecných předpisů o správním řízení, je nezbytné, aby respektoval základní zásady činnosti správních orgánů (§ 3 odst. 5 SpŘ, § 177 NSpŘ). Znamená to zejména, že orgán ochrany přírody musí postupovat v souladu se zákony a ostatními právními předpisy, že své pravomoci uplatňuje pouze k účelům, které mu byly zákonem svěřeny, šetří práva osob nabytá v dobré víře, uplatňuje veřejné zájmy, a to vůči všem subjektům shodným způsobem, umožňuje všem subjektům, aby uplatnily svá práva a oprávněné zájmy a zajistí jim při tom rovné postavení, při výkonu veřejné moci postupuje bez zbytečných průtahů a spolupracuje s jinými správními orgány a koordinuje s nimi postup. Postupuje tedy tak, aby byla zajištěna **dobrá správa** jako služba veřejnosti.

9.1.1. Speciální úprava některých otázek řízení (§ 83 ZOPK)

Některá řízení ve věcech ochrany přírody a krajiny se mohou dotknout velkého okruhu fyzických a právnických osob. Zahájení řízení oznámí orgán ochrany přírody všem známým účastníkům řízení. Pokud by rozhodnutím mohly být ovlivněny přírodní poměry v územním obvodu několika obcí a pokud je ve věci konáno ústní jednání, je orgán ochrany přírody povinen k němu přizvat nejen všechny jemu známé účastníky, nýbrž oznámit termín a předmět ústního jednání i **veřejnou vyhláškou** vyvěšenou v obcích, jejichž území se věc dotýká. Tím dostávají možnost uplatnit svá práva účastníků i případné další osoby, které orgánu ochrany přírody známy nejsou. Zákon obsahuje také zvláštní lhůty pro nařízení ústního jednání. Předvolání k ústnímu jednání musí účastníci obdržet nejméně 15 dnů a ve složitých případech 30 dnů před jednáním. Pokud jde o věc, kterou je třeba oznámit veřejnou vyhláškou, musí být vyhláška vyvěšena po stejnou dobu.

Zákon má také ve srovnání s § 49 SpŘ (resp. § 71 NSpŘ) zvláštní ustanovení o lhůtách, v nichž je třeba rozhodnout. Ve věcech ochrany přírody bývá často potřebné složitější dokazování a vyhodnocování dopadů na zákonem chráněné zájmy, proto jsou **lhůty pro rozhodnutí** ZOPK prodlouženy, takže rozhodnutí je třeba vydat ve lhůtě do 60 dnů a ve zvláště složitých případech do 90 dnů od zahájení řízení.

Tato speciální právní úprava několika procesních ustanovení bude platit i po účinnosti nového správního řádu, neboť ten v § 1

odst. 2 stanoví, že ustanovení správního řádu se použijí, nestanoví-li zvláštní zákon jiný postup (subsidiarita správního řádu).

Z důvodů účelnosti a procesní hospodárnosti lze vždy, kdy to povaha věci a zájmy účastníků řízení dovolují, **spojit** různá řízení. Podmínkou samozřejmě je, aby řízení byla vedena týměž orgánem ochrany přírody a měla i stejně vymezený okruh účastníků řízení. Nezbytnost spojovat různá řízení je také logickým důsledkem fragmentace nástrojů ochrany přírody a krajiny, kdy je jeden záměr posuzován z několika hledisek. Tak například bude logické, aby obecní úřad obce s rozšířenou působností spojil řízení o vydání závazného stanoviska k zásahu do významného krajinného prvku a řízení o udělení souhlasu k činnosti, která by mohla snížit krajinný ráz, jestliže jsou obě rozhodnutí vydávána k umístění (povolení) téže stavby. Pokud zákon (§ 83 odst. 4) hovoří o „vydání několika rozhodnutí společně“, je tím nepochybně míněno to, že výsledkem řízení je písemné vyhotovení rozhodnutí, které obsahuje několik výroků (tedy několik rozhodnutí v materiálním slova smyslu).

9.1.2. Odborné podklady pro rozhodnutí (§ 67 ZOPK)

Protože při rozhodování orgánu ochrany přírody je třeba vycházet z náležitěho posouzení vlivu zamýšlených zásahů na přírodu a krajinu, klade zákon povinnost investorům, kteří takové závažné zásahy zamýšlejí, aby na své náklady předem zajistili provedení přírodovědného (zoologického a botanického) průzkumu a na jeho základě hodnocení vlivu zamýšleného zásahu na rostliny a živočichy. Tento **přírodovědný průzkum a biologické hodnocení** musí provést vždy, pokud o jeho nezbytnosti rozhodne orgán ochrany přírody, který věcně rozhoduje o tomuto zásahu (tj. ten, který vydává povolení, závazné stanovisko, souhlas či povoluje výjimku). Takové biologické hodnocení provede fyzická osoba, která je držitelem autorizace podle § 45i odst. 3 ZOPK²⁸⁾ a kterou orgán ochrany přírody na návrh investora či jiného účastníka řízení k provedení tohoto hodnocení schválí. Co má být obsahem biologického hodnocení, je stanoveno v § 18 vyhl. č. 395/1992 Sb. Pokud je záměr investora předmětem celkového posuzování vlivu záměru na životní prostředí (EIA), jehož součástí je i biologické hodnocení, které splňuje požadavky dané ZOPK a vyhl. č. 395/1992 Sb., orgán ochrany přírody provedení biologického hodnocení podle ust. § 67 ZOPK neuloží.

Biologické hodnocení by mělo orgánu ochrany přírody poskytnout informace a vyhodnocení stávajícího stavu (zejména z hlediska výskytu a početnosti rostlinných a živočišných populací a početnosti a stavu jejich biotopů) a popis a vyhodnocení zamýšleného záměru na biologické prvky krajiny a rostliny a živočichy. Biologické hodnocení (stejně jako případné hodnocení provedené podle zákona o posuzování vlivů na životní prostředí) je podkladem pro rozhodování orgánu ochrany přírody.

Jestliže orgán ochrany přírody nerozhodne o tom, že je nezbytné, aby investor provedl průzkum a biologické hodnocení, musí si opatřit dostatečné podklady pro rozhodnutí sám. V mnoha případech jsou orgánům ochrany přírody stav ekosystémů a výskyt rostlin a živočichů známy z jejich odborné činnosti. Správní orgán může sám provést **expertní posouzení** stavu území a vyhodnocení vlivu záměru investora na toto území a využít tak odborné znalosti svých pracovníků (na rozdíl od soudního řízení, kdy odborné

²⁸⁾ Viz vyhláška MŽP č. 468/2004 Sb., o autorizovaných osobách podle zákona o ochraně přírody a krajiny.

posouzení skutečností musí být provedeno vždy znaleckým posudkem). Nesmí však opomenout se všemi odbornými podklady před rozhodnutím účastníky seznámit.

Při hodnocení odborných podkladů a vlastním rozhodování je třeba také zohlednit hospodářské, sociální a kulturní potřeby obyvatel a regionální a místní poměry (§ 1 a § 50 odst. 6 ZOPK).

9.1.3. Změna a zrušení rozhodnutí (§ 84 ZOPK)

Pravomocné správní rozhodnutí lze změnit či zrušit jen cestou mimořádného opravného prostředku (§ 62 SpŘ, § 100 a násl. NSpŘ) či uplatněním dozorčího nástroje nad zákonností rozhodování (§ 65 SpŘ, § 94 a násl. NSpŘ). Rozhodnutí lze také zrušit nebo změnit, jestliže tak stanoví zvláštní zákon, a to pouze z důvodů v tomto zvláštním zákoně uvedených. (Taková úprava je např. ve stavebním či vodním právu). V ochraně přírody tuto možnost upravuje ust. § 84 ZOPK. Organ ochrany přírody může buď z vlastního podnětu nebo na návrh ve správním řízení jím vydané rozhodnutí změnit nebo zrušit z důvodů, které zákon vypočítává. Má tak možnost provést jakousi „revizi“ svého předchozího rozhodnutí, a to z důvodů, které zákon vypočítává v § 84 odst. 1. Rozhodnutí zruší či změní zejména, vyžadují-li to důležité zájmy přírody a krajiny nebo dojde-li ke změně skutečností, které jsou pro posouzení rozhodné, anebo nedodrží-li subjekt, jemuž bylo uděleno určité oprávnění předchozím rozhodnutím, opětovně rozhodnutím stanovené podmínky nebo povinnosti nebo pokud při takto povolené činnosti dochází k porušování zákona či poškozování jiných oprávněných zájmů ochrany přírody. V případě změny skutečností musí jít o situaci, kdy se skutečnosti změnilo po právní moci původního rozhodnutí. Z logiky věci vyplývá, že takto by neměla být měněna či rušena rozhodnutí, kterými byl udělen souhlas k vydání jiných povolených rozhodnutí (tzv. podkladová rozhodnutí např. k umístění a povolení stavby), když již toto povolené rozhodnutí bylo vydáno a je pravomocné.

Zákon obsahuje také zmocnění pro Ministerstvo životního prostředí, aby si změnu či zrušení rozhodnutí nižšího orgánu ochrany přírody vyhradilo v případech, kdy to vyžadují zájmy přírody a krajiny, zejména hrozí-li vážná ekologická újma, a v případě, když dochází při činnosti vykonávané na základě rozhodnutí k porušování ustanovení zákona nebo k poškozování jiných oprávněných zájmů v ochraně přírodního prostředí. Ministerstvo má tak v odůvodněných a spíše mimořádných případech možnost určitého zásahu do rozhodovací pravomoci nižších správních orgánů. Nástroj má jednoznačně preventivní charakter.

9.2. Účastníci řízení

Správních řízení vedených podle ZOPK se kromě subjektů, jimž postavení účastníka vyplývá ze správního řádu (§ 14 odst. 1 SpŘ, § 27 odst. 1 a 2 a § 28 NSpŘ), účastní i **obce** a k účasti se

mohou přihlásit i **občanská sdružení**. Tato právní úprava zaručuje podíl veřejnosti na rozhodování v ochraně přírody a krajiny, což je v souladu s cíli Úmluvy o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí (tzv. Aarhuská úmluva).

9.2.1. Účast občanských sdružení (§ 70 odst. 2 a 3 ZOPK)

Správních řízení, která se dotýkají zájmů ochrany přírody a krajiny chráněných podle ZOPK, a to i těch, která jsou vedena podle jiných právních předpisů než ZOPK (např. podle stavebního zákona), se mohou za podmínek stanovených v § 70 odst. 2 a 3 účastnit **občanská sdružení** nebo jejich **organizační jednotky**.

Podmínkou je zejména **právní subjektivita**, která v případě občanského sdružení vyplývá ze zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů (tj. občanské sdružení musí být řádně zaregistrováno na Ministerstvu vnitra). V případě organizační jednotky musí být ve stanovách uvedeno, že občanské sdružení může takové jednotky s právní subjektivitou zřizovat. Právní subjektivitu organizační jednotky potvrzuje orgán oprávněný podle stanov jednat za občanské sdružení. Dalším předpokladem je, že **hlavním posláním** občanského sdružení je **podle jeho stanov ochrana přírody a krajiny**. Pokud občanské sdružení nebo jeho organizační jednotka výše uvedené podmínky splňují a mají zájem o účast ve správních řízeních týkajících se určitých věcí a určitého území, mohou podat u správního orgánu, který je k vedení těchto řízení příslušný, **žádost o sdělování informací** o těchto správních řízeních. Žádost musí být věcně a místně specifikována, tj. je třeba uvést, jaké věci a jakého území se tato správní řízení mají týkat. Žádost platí jeden rok ode dne podání a lze ji podávat opakovaně.

Účastníkem správního řízení se však občanské sdružení, které takovou žádost podalo, nestává automaticky. Je třeba, aby se do osmi dní od zahájení řízení jako účastník řízení přihlásilo u příslušného správního orgánu. V praxi se ovšem tato lhůta počítá ode dne doručení informace o zahájení řízení občanskému sdružení, neboť jen tento výklad zajistí možnost účasti veřejnosti na procesu rozhodování v souladu s čl. 6 Aarhuské úmluvy (viz č. 124/2004 Sb.m.s.).

9.2.2. Účast obcí (§ 71 ZOPK)

Obce jsou podle § 71 odst. 3 ZOPK na svém území účastníkem všech správních řízení podle ZOPK, pokud v dané věci nerozhoduje jejich obecní úřad. Účastníkem jsou na rozdíl od občanských sdružení přímo ze zákona. Tím je obcím umožněno účinně se zapojovat do ochrany přírody a krajiny na svém území.

Kromě toho se obce zapojují i do dalších postupů podle ZOPK, např. musí s nimi být projednány návrhy na vyhlášení ZCHÚ a ptačích oblastí, návrhy plánů péče o ZCHÚ, návrhy nařízení správn atd.

Seznam použitých zkratek

Právní předpisy:

LesZ	zákon č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně a doplnění některých zákonů (lesní zákon), ve znění pozdějších předpisů
LZPS	usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
ObčZ	zákon č. 40/1961 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
PřesZ	zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů
SpŘ	zákon č. 71/1967 Sb., o správním řízení (správní řád), ve znění pozdějších předpisů
NSpŘ	zákon č. 500/2004 Sb., správní řád
StZ	zákon č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů
TrZ	zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
VodZ	zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon), ve znění pozdějších předpisů
ZOPK	zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů

Ostatní:

CHKO	chráněná krajinná oblast
LHP	lesní hospodářský plán
LHO	lesní hospodářská osnova
NP	národní park
NPP	národní přírodní památka
NPR	národní přírodní rezervace
ÚSES	územní systém ekologické stability
VKP	významný krajinný prvek
ZCHÚ	zvláště chráněné území

Seznam použité literatury

- Miko, L. a kol. Zákon o ochraně přírody a krajiny. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005
Kolařík, J. a kol. Péče o dřeviny rostoucí mimo les – I. Vlašim: ČSOP, 2003
Lesnický naučný slovník I. a II. díl. Praha: Ministerstvo zemědělství 1994 a 1995